

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

на тему «Безпекоорієнтоване управління процесами формування доходів і витрат підприємства»

Виконав: студент 2-го курсу, групи 601-УФБ
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Романов І.Є.

Керівник: к.е.н., доцент Маслій О.А.

Рецензент: директор ТОВ «СЕРВІСТРАНЗИТ»,
Конобієвський К.В.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Романов І.Є.

Підтверджую достовірність даних,
використаних у роботі

Романов І.Є.

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Романов І.Є. Безпекоорієнтоване управління процесами формування доходів і витрат підприємства. Рукопис. Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Управління фінансово-економічною безпекою», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 142 сторінки, 27 таблиць, 38 рисунків, список літератури із 74 джерела та 3 додатки.

Ключові слова: управління, доходи, витрати, прибуток, збиток, рентабельність, фінансовий менеджмент, фінансово-економічна безпека.

Зростаюча кількість викликів і загроз вимагає від суб'єктів підприємництва пошуку напрямів удосконалення фінансового менеджменту з урахуванням безпекових параметрів розвитку задля отримання позитивного фінансового результату. З метою отримання прибутку кожен суб'єкт господарювання повинен приділяти особливу увагу управлінню своїми доходами і витратами, що підтверджує актуальність тематики дослідження в кризових умовах сьогодення.

Мета роботи – дослідження теоретичних основ формування доходів і витрат підприємства й розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності безпекоорієнтованого управління ними з урахуванням негативного впливу викликів і загроз на економічну безпеку підприємства.

Об'єктом дослідження є процес безпекоорієнтованого управління формуванням доходів і витрат підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні й практичні аспекти підвищення ефективності управління процесами формування доходів і витрат підприємства в системі економічної безпеки підприємства.

У теоретичній частині роботи визначено економічну сутність, види та значення формування доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства. Систематизовано чинники формування доходів і витрат. Досліджено основи безпекорієнтованого управління процесами формування доходів і витрат підприємства. Узагальнено методичні засади оцінювання операційних доходів і витрат підприємства. Розкрито методику оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в контексті безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами.

У розрахунково-аналітичній частині роботи проведено дослідження фінансового стану та ділової активності ПП «ВТК «Лукас». Проаналізовано фінансові результати діяльності ПП «ВТК «Лукас». Здійснено оцінювання впливу ефективності формування доходів і витрат на рівень фінансово-економічної безпеки ПП «ВТК «Лукас». Виявлено шляхи підвищення дохідності та оптимізації витрат ПП «ВТК «Лукас». Обґрунтовано напрями підвищення ефективності безпекоорієнтованого управління доходами і витратами підприємства.

Практична цінність магістерської роботи полягає в можливості використання запропонованих напрямів підвищення ефективності управління процесами формування доходів і витрат підприємства з метою зміцнення його економічної безпеки.

Інформаційною базою для написання роботи є законодавчі й нормативно-правові акти, монографії, навчальні посібники та наукові періодичні видання з питань управління процесами формування доходів і витрат та забезпечення економічної безпеки підприємства, а також фінансова звітність ПП «Виробничо-торгова компанія «ЛУКАС».

SUMMARY

Romanov I.Ye. Security-oriented management of the enterprise's revenue and expense generation processes. Manuscript. Master's work on obtaining a second (master's) level of higher education from the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" under the educational-professional program "Financial and Economic Security Management", National University Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic, Poltava, 2024.

The work contains 142 pages, 27 tables, 38 figures, a list of literature from 74 sources and 3 applications.

Key words: management, income, expenses, profit, loss, profitability, financial management, financial and economic security.

The growing number of challenges and threats requires business entities to search for ways to improve financial management, taking into account the security parameters of development in order to obtain a positive financial result. In order to make a profit, every business entity should pay special attention to the management of its income and expenses, which confirms the relevance of the research topic in today's crisis conditions.

The purpose of the work is to study the theoretical foundations of the enterprise's revenue and expense generation processes and to develop practical recommendations for increasing the efficiency of their security-oriented management, taking into account the negative impact of challenges and threats on the enterprise's economic security.

The object of the study is the process of security-oriented management of the enterprise's revenue and expense generation processes.

The subject of the research is the theoretical, methodical and practical aspects of increasing the management efficiency of the enterprise's revenue and expense generation processes in the system of enterprise's economic security.

In the theoretical part of the paper, the economic essence, types and importance of income and expense formation in ensuring the economic security of an enterprise are defined. The factors of formation of income and expenses are systematized. The bases of security-oriented management of the processes of formation of income and expenses of enterprise are investigated. The methodical bases for assessing the operating income and expenses of an enterprise are generalized. The methodology for assessing the level of economic security of enterprise in the context of security-oriented management of its income and expenses is disclosed.

In the calculation-analytical part of the work, a study of the financial status and business activity of PE SPC "LUKAS" is carried out. The financial results of the activity of PE SPC "LUKAS" are analyzed. The influence of the efficiency of income and expenses formation on the level of financial and economic security of PE SPC "LUKAS" is evaluated. Ways to increase the profitability and optimize the costs of PE SPC "LUKAS" are identified. Directions for improving the efficiency of the security-oriented management of income and expenses of enterprise are substantiated.

The practical value of the master's thesis lies in the possibility of using the proposed ways of increasing the management efficiency of the enterprise's revenue and expense generation processes in order to strengthen its economic security.

The information base for writing the work is legislative and normative legal acts, monographs, training manuals and scientific periodicals on management of the enterprise's revenue and expense generation processes and ensuring the enterprise's economic security, financial reporting of PE SPC "LUKAS".

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Сутність, види та значення доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства	7
1.2. Чинники формування доходів і витрат підприємства.....	19
1.3. Особливості управління процесами формування доходів і витрат підприємства: безпековий аспект.....	29
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	44
2.1. Підходи до оцінювання операційних доходів і витрат підприємства в системі безпекоорієнтованого управління ними	44
2.2. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в контексті безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами	56
Висновки до розділу 2.....	63
РОЗДІЛ 3. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА	64
3.1. Дослідження фінансового стану та ділової активності ПП «ВТК «Лукас».....	64
3.2. Аналіз фінансових результатів діяльності ПП «ВТК «Лукас»	81
3.3. Оцінювання впливу ефективності формування доходів і витрат на рівень фінансово-економічної безпеки ПП «ВТК «Лукас».....	90
Висновки до розділу 3.....	101

				МР 601-УФБ 10578536						
	П. І. Б.	Підпис	Дата							
<i>Розроб.</i>	<i>Романов І.С.</i>			Безпекоорієнтоване управління процесами формування доходів і витрат підприємства						
<i>Перевір.</i>	<i>Маслій О.А.</i>									
<i>Н. Контр.</i>	<i>Маслій О.А.</i>									
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>									
				<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%; text-align: center;">Літ.</td> <td style="width: 25%; text-align: center;">Арк.</td> <td style="width: 50%; text-align: center;">Акрушів</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> </td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">142</td> </tr> </table> Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування	Літ.	Арк.	Акрушів		3	142
Літ.	Арк.	Акрушів								
	3	142								

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ І ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	102
4.1. Виявлення резервів підвищення дохідності ПП «ВТК «Лукас».....	102
4.2. Рекомендації з оптимізації витрат підприємства на основі операційного аналізу його беззбитковості.....	111
4.3. Удосконалення підходів до управління грошовими потоками в системі економічної безпеки підприємства	122
Висновки до розділу 4.....	131
ВИСНОВКИ.....	132
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	135
ДОДАТКИ.....	142

				МР 601-УФБ 10578536			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Романов І.С.</i>			<i>Безпекоорієнтоване управління процесами формування доходів і витрат підприємства</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Перевір.</i>	<i>Маслій О.А.</i>				4	142	
<i>Н. Контр.</i>	<i>Маслій О.А.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>						

ВСТУП

Сучасні виклики воєнного стану, невизначеність та ризиковість виробничо-господарської діяльності в Україні зумовлюють необхідність пошуку суб'єктами підприємництва додаткових напрямів отримання доходів та мінімізації витрат. Саме отримання достатнього обсягу доходів є основою самофінансування підприємства в несприятливих умовах зовнішнього середовища за умови, що їх розмір достатній для покриття реалізаційних витрат підприємства, виконання ним зобов'язань перед бюджетом, іншими контрагентами та утворення чистого прибутку як основного джерела фінансових ресурсів для подальшого економічного розвитку бізнесу.

У цьому контексті актуалізується проблематика безпекоорієнтованого управління доходами і витратами підприємства, адже саме доходи та витрати підприємства являють собою одні з головних узагальнюючих показників ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства, котрі визначають величину отриманого ним прибутку та рівень економічної безпеки.

Метою магістерської роботи є дослідження теоретичних основ формування доходів і витрат підприємства й розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності безпекоорієнтованого управління ними з урахуванням негативного впливу викликів і загроз на економічну безпеку підприємства.

Для досягнення зазначеної мети у роботі поставлені наступні завдання:

- визначити сутність, види та значення доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства;
- систематизувати чинники та особливості безпекоорієнтованого управління процесами формування доходів і витрат підприємства;
- охарактеризувати підходи до оцінювання операційних доходів і витрат підприємства в системі безпекоорієнтованого управління ними;

- розкрити методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в контексті безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами;

- дослідити фінансовий стан та ділову активність ПП «ВТК «Лукас»;

- проаналізувати фінансові результати діяльності ПП «ВТК «Лукас»;

- оцінити вплив ефективності формування доходів і витрат на рівень фінансово-економічної безпеки ПП «ВТК «Лукас»;

- обґрунтувати рекомендації з підвищення дохідності та оптимізації витрат ПП «ВТК «Лукас»;

- визначити напрями удосконалення підходів до управління грошовими потоками в системі економічної безпеки підприємства.

Об'єктом дослідження є процес безпекоорієнтованого управління формуванням доходів і витрат підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні й практичні аспекти підвищення ефективності управління процесами формування доходів і витрат підприємства в системі економічної безпеки підприємства.

Для виконання поставлених завдань у дипломній роботі використанні загальнонаукові методи дослідження (аналізу, синтезу, класифікації, порівняння, узагальнення) та статистичні (табличний, графічний, факторний аналіз).

Інформаційною базою для написання роботи є законодавчі й нормативно-правові акти, монографії, навчальні посібники та наукові періодичні видання з питань управління процесами формування доходів і витрат та забезпечення економічної безпеки підприємства, а також фінансова звітність ПП «Виробничо-торгова компанія «ЛУКАС».

Структура дипломної роботи визначена метою та завданнями і включає вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність, види та значення доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства

В умова глобальних викликів і загроз відбувається перегляд підходів до фінансового менеджменту, в тому числі до управління доходами і витратами підприємства. Виникає гостра необхідність врахування концептуальних основ економічної безпеки підприємства. У 90-ті роки двадцятого століття економічна безпека трактувалася як створення умов охорони комерційної таємниці підприємства. Далі, під економічною безпекою фірми розумілося наявність систем забезпечення протистоянь зовнішнім несприятливим економічним чинникам. Але, сучасній економічній літературі так і не склалося чітке визначення дефініції «економічна безпека», а існують різні думки про системі показників, що дозволяють її визначити. Це зумовило науковий інтерес до дослідження даної проблематики.

З метою системного підходу до захисту економічних інтересів у 1997 році Верховною Радою України прийнято Концепцію національної безпеки України. У концепції розглядаються основи національної безпеки України, об'єкти та принципи забезпечення національної безпеки, загрози національній безпеці, основні напрямки державної політики національної безпеки України та система національної безпеки України. Звичайно, ця концепція не здійснює прямого впливу на економічну безпеку підприємства, але опосередковано все ж впливає [6].

За результатами досліджень встановлено, що сучасні науковці трактують поняття «економічна безпека» як стан найефективнішого використання ресурсів підприємства, як міра гармонізації його інтересів у часі та просторі або як стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Все це є свідченням відсутності чіткої, домінуючої позиції щодо розуміння поняття «економічна безпека підприємства».

Залежно від трактування цього поняття авторами досліджуються різні фактори, що впливають на економічну безпеку підприємства. Відповідно, неузгодженість поглядів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства» призводить до наявності різних підходів до розуміння поняття «система економічної безпеки підприємства» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Теоретичні підходи до трактування змісту поняття «система економічної безпеки підприємства»

Вчений	Визначення
Камлик М. І.	Комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних чи потенційних фізичних або юридичних осіб, які можуть призвести до істотних економічних втрат, та забезпечення економічного росту в майбутньому [29].
Кириченко О. А.	Організаційний комплекс, який складається із сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства, захист законних інтересів його керівництва та інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства [31].
Ляшенко О.М.	Упорядкована сукупність теоретичних підходів і практичних дій, які забезпечують повний максимальний захист від усіх видів загроз і ризиків діяльності підприємства, у центрі якої лежать потреби і життєво важливі інтереси особистості, підприємства і держави з її широким колом структур і органів [55].
Ярочкін В. І.	Організована сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [64].
Захаров О. І.	Сукупність взаємозалежних організаційних, правових і технічних заходів, спрямованих на зниження і протидію реальним і потенційним, внутрішнім і зовнішнім ризикам та загрозам діяльності підприємства, які можуть призвести до істотних економічних втрат, зупинити або загальмувати розвиток підприємства [23].

Поняття «система економічної безпеки підприємства» поряд з поняттям «економічна безпека підприємства» дуже часто зустрічається у сучасних публікаціях з економічної безпекології. Незважаючи на визнану важливість визначення поняття «система економічної безпеки підприємства», що є

підставою виділення та компонування елементів такої системи, встановлення їхнього взаємозв'язку та принципів взаємодії, загальновизнаного тлумачення це поняття ще не отримало.

Об'єктом системи економічної безпеки виступає стабільний економічний стан суб'єкта підприємницької діяльності в поточний і перспективний періоди. Конкретними ж об'єктами захисту виступають ресурси: фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові.

До основних завдань системи економічної безпеки підприємства відносять:

- збір, аналіз, оцінка даних та прогнозування розвитку ситуації;
- захист законних прав та інтересів підприємства і його співробітників;
- вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на вакантні посади в компанії;
- своєчасне виявлення можливих зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;
- недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб, які мають протиправні наміри; збереження матеріальних цінностей та відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства;
- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки, удосконалення її окремих елементів та інші [33].

Метою діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва є отримання та максимізація прибутку. Саме прибуток є кінцевим фінансовим результатом діяльності підприємства, який формується виходячи з отриманих доходів та понесених витрат. Величина отриманих доходів визначає ефективність бізнесу та виступає основою його самофінансування при умові, що їх вистачає для покриття витрат фінансово-господарської діяльності, виконання всіх зобов'язань підприємства перед контрагентами й формування чистого прибутку. Тому управління доходами і витратами підприємства з позицій

його безпекоорієнтованого розвитку – важливе завдання в контексті підвищення ефективності бізнесу в умовах викликів і загроз.

Проблематика визначення економічної сутності доходів і витрат підприємства розглядається здебільшого у тісному взаємозв'язку з категорією «прибуток» у працях багатьох українських і закордонних науковців, зокрема, В. Парето, А. Сміта, Дж. Мілля, І.О. Бланка, Є.В. Мниха, Н.М. Бондаря, Ф.Ф. Бутинця, Т.Г. Камінської, С.В. Онищенко, Ю.Я. Литвин, В.М. Добровського, Д.М. Фесенко, Л.Г. Медвідь, В.В. Сопко, В.О. Озераної, Л.К. Сук, Н.М. Шмигалья та інших. При цьому варто відмітити суттєві відмінності у підходах до трактування сутності цих понять та наявність широких дискусій у їх категоріальному визначенні.

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників) [1]. Таке трактування поняття доходу підприємства переважно базується на терміні «економічна вигода». Проте серед економістів, які розглядали поняття «дохід» і дали йому чітке визначення, існують й інші підходи до його трактування. Визначення вчених подані у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Систематизація підходів до визначення економічної сутності поняття
«дохід» підприємства

Автор	Визначення
1	2
Бутинець Ф.Ф.	Дохід (виручка) – це потік грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг.
Мочерний С. В.	Дохід – це різниця між виторгом з реалізації продукції, робіт та послуг і вартістю матеріальних витрат на виробництво та збут цієї продукції. До матеріальних витрат у визначенні доходу зараховують вартість використаних у процесі виробництва матеріалів, виробів, конструкцій, палива та енергії, а також амортизаційних відрахувань, кошти на соціальне страхування та ін.

Продовження таблиці 1.2

1	2
Шмиголь Н.М.	Дохід підприємства – це збільшення економічних вигід внаслідок надходження активів і/або погашення зобов'язань, що приводить до зростання капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна), та отримане внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику.
Біла О.Г.	Дохід від основної діяльності підприємства – це грошові надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), його внесок у валовий внутрішній продукт країни.
Продіус Ю.І.	Дохід – це виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) за вирахуванням матеріальних витрат. Він є грошовою формою чистої продукції підприємства, тобто охоплює оплату праці та прибуток.
Камінська Т.Г.	Доходами організації визнаються збільшення економічних вигід протягом звітного періоду внаслідок надходження активів і / або підвищення їх вартості, і/або зменшення зобов'язань, які приводять до збільшення капіталу організації, за винятком внесків власників.
Блонська В.І.	Дохід підприємства – це надходження, одержані внаслідок його господарської діяльності за певний період часу у вигляді конкретних економічних вигід, отриманих внаслідок використання у господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику.

За результатами узагальнення наукових підходів до визначення економічної сутності поняття «доходи» слід зазначити, що їх часто ототожнюють із виручкою підприємства. Проте, вважаємо, що більш об'єктивною є точка зору, згідно з якою доходи – значно ширше поняття, котре, в тому числі, включає в себе виручку від реалізації товарів, робіт, послуг. При цьому дохід, крім виплат, які пов'язані із основною діяльністю підприємства, складають й інші надходження, зокрема, інвестиції, позики, відсотки за депозитами, компенсації від клієнтів, фінансова допомога та інші незаплановані надходження.

У сучасній західній і українській науковій літературі дохід, розглядається також і як одна з ключових величин у теорії оподаткування та податковому законодавстві. Для цілей оподаткування він трактується як загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами.

Для ефективного управління доходами підприємства в контексті забезпечення його економічної безпеки важливе значення має їх класифікація (рис. 1.1), тобто поділ на окремі види за певними загальними ознаками закономірними зв'язками між ними. При чому, чим більше виділено ознак класифікації, тим вищий ступінь пізнання доходів і витрат.

Рис. 1.1. Класифікація доходів підприємства для цілей управління

Необхідність в різних класифікаціях доходів зростає з ускладненням господарської діяльності підприємства. Вона є передумовою успішної організації планування, обліку, контролю й аналізу доходів і витрат. Розглядаючи різновиди доходів підприємства найбільш важливою з аналітичної точки зору є їх класифікація за видами діяльності: від основної діяльності, інвестиційної та фінансової діяльності.

Доходи від основної діяльності підприємства є результатом його основної, виробничої, операційної діяльності. Доходи від інвестиційної

діяльності пов'язані з надходженнями від участі у спільних підприємствах, володінням цінними паперами, депозитами, а також реалізацією основних засобів й інших активів, відмінних від продукції підприємства. Доходи від фінансової діяльності – це надходження, пов'язані із забезпеченням підприємства зовнішніми джерелами фінансування (залученням додаткового акціонерного або пайового капіталу, емісією акцій, облігацій або інших боргових цінних паперів, залученням кредиту у різних його формах, а також обслуговуванням залученого капіталу шляхом виплати дивідендів і відсотків і погашення зобов'язань з основного боргу).

Тісно пов'язаний із попередньою класифікацією поділ доходів за джерелами формування на дохід від продажу продукції (робіт, послуг), доходи від реалізації активів й інші позареалізаційні надходження. Результатом господарювання з основної виробничо-комерційної діяльності підприємства є отримання доходу від продажу продукції (робіт, послуг). Він є основним видом доходів підприємства й безпосередньо залежить від галузевої специфіки діяльності підприємства й економічної кон'юнктури. До інших надходжень включають такі доходи:

- 1) надходження, пов'язані з наданням у тимчасове платне користування активів підприємства;
- 2) надходження, пов'язані з наданням у платне користування авторських прав на патенти, винаходи, промислові зразки й інші види інтелектуальної власності;
- 3) надходження, пов'язані з участю у статутних капіталах інших організацій (включаючи відсотки й інші доходи за цінними паперами);
- 4) дохід, отриманий підприємством у результаті спільної діяльності;
- 5) штрафи, пені за порушення умов договорів;
- 6) надходження на відшкодування за заподіяні організації збитки;
- 7) доходи минулих років, виявлені у звітному році;
- 8) суми кредиторської й депонентської заборгованості, з яких минув строк позовної давності та інші позареалізаційні доходи [23].

Важливою є класифікація доходів, запропонована Бланком І.А., за якою доходи розрізняють залежно від механізму їх розподілу:

– валовий (загальний) дохід як «загальна сума доходу підприємства від реалізації товарів, послуг протягом певного періоду»;

– чистий дохід як «різниця між сумою валового доходу й сумою податків, що входять у ціну товару, тобто доходів, що сплачуються за рахунок, (ПДВ, акцизний збір і ін.)»;

– маржинальний дохід як «різниця між сумою чистого доходу й величиною постійних витрат обігу (поточних витрат)» [8].

З метою аналізу і планування доходів підприємства, для виявлення відповідних трендів їхньої динаміки доходи класифікують за періодом формування на доходи попереднього періоду, доходи звітного періоду й доходи планового періоду (планований дохід).

Вирішальний вплив на фінансовий результат діяльності суб'єктів господарювання окрім доходів справляють понесені ними витрати. Важливою умовою успішної діяльності підприємств є досягнення оптимального рівня витрат на виробництво, внаслідок чого зросте конкурентноздатність продукції та стане реальним досягнення довгострокового економічного зростання підприємств. В економічній літературі зустрічається багато визначень терміна «витрати», деякі з яких наведено в таблиці 1.3.

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками) [1]. Аналізуючи тлумачення сутності витрат у науковій літературі, очевидно, що дослідникам облікового напрямку імпонує визначення, наведене в НП(С)БО 1. Це визначення передає зміст витрат діяльності, які відображаються у Звіті про фінансові результати, але не виражає сутності категорії «витрати виробництва» на рівні виробничого процесу, оскільки відпуск сировини і

матеріалів у виробництво не супроводжується зміною розміру ані активів, ані пасивів підприємства, а призводить до змін у структурі активів підприємства.

Таблиця 1.3

Систематизація підходів до визначення економічної сутності поняття
«витрати» підприємства

Автор	Визначення
Кривенко К.Т., Савчук В. С., Беляєв О. О.	Витрати – грошове вираження використання виробничих ресурсів, у результаті якого здійснюється виробництво і реалізація продукції
Бланк І. А.	Витрати – виражені у грошовій формі поточні витрати трудових, матеріальних, фінансових й інших видів ресурсів на виробництво продукції
Кулішов В. В., Вербило О.Ф., Мних С.В.	Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками).
Шим Джей К., Турило А. М., Кравчук Ю. Б.	Витрати – показник у грошовому вираженні кількості ресурсів, використаних для досягнення певної мети
Івашкевич В.Б.	Витрати – це відтік або інше використання активів і (або) виникнення кредиторської заборгованості в результаті відвантаження або виробництва товарів, надання послуг або здійснення інших операцій, які є основою діяльності господарюючого суб'єкта.
Мельник Л. Г., Карінцева О. І.	Витрати – це прямі і непрямі витрати, фактичні і можливі виплати або упущена вигода, необхідні для того, щоб залучити й утримати ресурси в межах даного напрямку діяльності

Узагальнивши наявні визначення витрат варто зазначити, що існують підходи до їх сутнісної характеристики з точки зору бухгалтерського обліку і з точки зору економічної теорії. Витрати – це загальноекономічна категорія, яка характеризує використання різних речовин і сил природи в процесі господарювання. Тобто з точки зору економічної теорії під витратами розуміють суму грошей, яку використано на будь-який ресурс, обраний для виробництва продукції, з урахуванням втрачених можливостей від їх альтернативного використання. З бухгалтерської точки зору, витрати – це тільки конкретні витрати ресурсів. Наявність різних точок зору щодо сутності витрат обумовлена різними підходами у поглядах на природу економічного буття взагалі, і виробничого процесу, зокрема [14].

Не менш складним є питання класифікації витрат є дискусійним та багатоаспектним, адже класифікаційних ознак виділяють велику кількість. Зупинимося на найважливіших із них, що представлені на рис. 1.4.

ОЗНАКА	•ВИДИ ВИТРАТ
Місце виникнення	<ul style="list-style-type: none"> • по підприємству • по структурних підрозділах • по цехах • по дільницях • по центрах витрат
Характер виробництва	<ul style="list-style-type: none"> • основного виробництва • допоміжного виробництва • обслуговуючого виробництва
Зв'язок з обсягами господарської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • постійні • змінні • умовно постійні, умовно змінні
Спосіб перенесення витрат на об'єкт	<ul style="list-style-type: none"> • прями • непрями
Час виникнення	<ul style="list-style-type: none"> • витрати минулого періоду • витрати звітного періоду • витрати майбутніх періодів • виробничі витрати
Відповідно до функцій підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • витрати на збут • адміністративні витрати • інші операційні витрати
Вид діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Звичайні; основні; операційні; інвестиційні; фінансові; надзвичайні; виробничі; адміністративні; збутові; із постачання; невиробничі

Рис. 1.2. Класифікація витрат підприємства для цілей управління

Класифікація витрат підприємства, подана в таблиці 1.4, дозволяє виявити витрати відповідно до видів діяльності, розрахувати собівартість виготовленої та реалізованої продукції, спростити управління витратами, визначити фінансові результати діяльності тощо, що безумовно ставлять собі за мету всі господарюючі суб'єкти.

Що стосується класифікації за видами діяльності, то, на нашу думку, слід розглянути витрати операційної діяльності підприємства, які включають наступні витрати: собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг); адміністративні витрати; витрати на збут; інші операційні витрати.

Собівартість продукції може розглядатися як визначальна складова частка, що надає змогу вивчати закономірності виробництва, приймати організаційні та економічні рішення з урахуванням сучасних тенденцій його подальшого розвитку. У більш загальному вигляді собівартість – це виражені в грошовому вимірі витрати на здійснення будь-якого господарського процесу. Відображаючи їх рівень, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх резервів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. У більш вузькому вигляді собівартість – це витрати одиниці продукції, як у розрізі структурних підрозділів, так і в цілому по підприємству.

До адміністративних витрат належать загальногосподарські витрати, що направлені на обслуговування і управління підприємством. Адміністративні витрати не формують собівартості виробленої і реалізованої продукції, а покриваються за рахунок валового прибутку підприємства або збільшують валовий збиток.

До витрат на збут належать витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг), зокрема: витрати на зберігання, навантаження, розвантажування й пакування продукції; витрати, пов'язані з транспортуванням, перевалкою та страхуванням готової продукції; витрати на проведення передпродажних та рекламних заходів та на дослідження ринку (маркетингу) стосовно товарів (робіт, послуг), що продаються підприємством, тощо.

Витрати на збут не формують собівартості виробленої і реалізованої продукції, а покриваються за рахунок валового прибутку підприємства або збільшують валовий збиток.

До інших операційних витрат включаються:

- 1) витрати на дослідження та розробки;
- 2) собівартість реалізованої іноземної валюти, плюс витрати, пов'язані з продажем іноземної валюти;
- 3) собівартість реалізованих виробничих запасів складається з їх облікової вартості та витрат, пов'язаних з їх реалізацією;

4) сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів;

5) втрати від операційної курсової різниці (тобто від зміни курсу валюти за операціями, активами і зобов'язаннями, що пов'язані з операційною діяльністю підприємства);

6) втрати від знецінення запасів, нестачі й втрати від псування цінностей;

7) визнані штрафи, пені, неустойки;

8) витрати на затримання об'єктів соціально-культурного призначення;

9) інші витрати операційної діяльності.

Витрати підприємства, крім операційної діяльності, формуються також в процесі фінансової та інвестиційної діяльності, надзвичайних подій, а також внаслідок сплати податку на прибуток, дивідендів і податку на додану вартість.

До фінансових витрат відносяться витрати на проценти (за користування кредитами отриманими, за облігаціями випущеними, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу.

Втрати від участі в капіталі є збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі.

До складу інших витрат включаються витрати, які виникають під час звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг). До таких витрат належать:

1) собівартість реалізованих фінансових інвестицій (балансова вартість та витрати, пов'язані з реалізацією фінансових інвестицій);

2) собівартість реалізованих необоротних активів (залишкова вартість та витрати, пов'язані з реалізацією необоротних активів);

3) собівартість реалізованих майнових комплексів;

4) втрати від неопераційних курсових різниць;

5) сума уцінки необоротних активів і фінансових інвестицій;

6) витрати на ліквідацію необоротних активів (розбирання, демонтаж тощо);

7) залишкова вартість ліквідованих (списаних) необоротних активів;

8) інші витрати звичайної діяльності [49].

Отже, доходи та витрати являють собою одні з найважливіших економічних категорій діяльності підприємства. Чітке визначення доходів і витрат та їх багатокритеріальна класифікація підвищують ефективність аналізу й оцінювання їх складу та структури, підсилюють його аналітичність й можливості виявлення резервів підвищення результативності виробничої і комерційної діяльності.

1.2. Чинники формування доходів і витрат підприємства

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від екзогенних та ендогенних чинників, які взаємодіють між собою, трансформуються у часі та просторі і мають специфіку впливу для підприємств різних видів діяльності та галузевої приналежності. Тому визначення та класифікація факторів впливу на фінансові результати діяльності підприємства є важливою складовою безпекоорієнтованого управління процесами формування доходів і витрат підприємства.

Багатоаспектність понять доходи і витрати та їх багатоконпонентність зумовлюють різні підходи до виявлення і аналізу чинників, що формують їх рівень. Так, на думку І.М.Бойчика, основними чинниками формування доходів і витрат є технічний рівень виробництва, організація виробництва і праці, зміна структури та обсягу продукції, галузеві та інші чинники [31].

Ю.С. Цал-Цалко виділяє такий чинник ефективного формування доходів і витрат на виробництво продукції як матеріальна зацікавленість працівників у результатах своєї праці [43].

С.І.Дем'яненко справедливо і обгрунтовано ділить всі чинники, що впливають на формування витрат, на чинники зовнішні (такі як ціни на

матеріальні ресурси, умови реалізації продукції, системи і умови оподаткування) і внутрішнього впливу [22]. Важливим чинником формування витрат, на думку цього вченого є також форма власності на виробничі ресурси. Проте на сьогодні, цей вплив можна практично не виокремлювати, оскільки приватна власність на засоби виробництва і виробничі ресурси стала домінуючою.

Таким чином, погоджуємося, що основні чинники впливу на формування доходів і витрат підприємства варто поділяти на внутрішні та зовнішні (рис. 1.3).

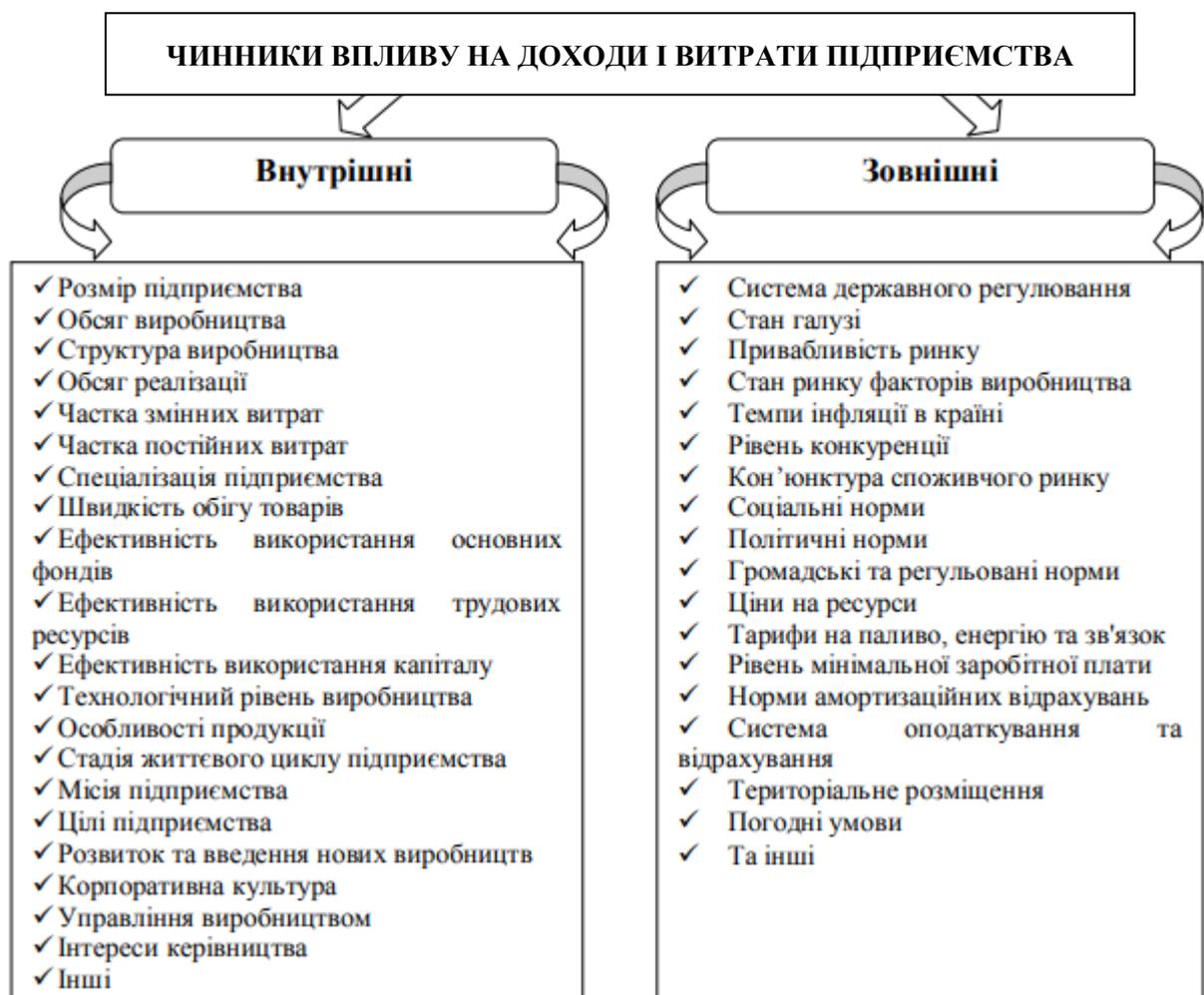

Рис. 1.3. Чинники формування доходів і витрат підприємства

Основою будь-якого бізнесу є його операційна (виробничо-комерційна або торговельна) діяльність, що доповнюється здійснюваною інвестиційною

й фінансовою діяльністю. Операційна діяльність підприємства є пріоритетом, тому другорядні види діяльності можуть носити лише підтримуючий характер. На відміну від інвестиційної або фінансової, операційна діяльність орієнтується на ринок споживача товару, виробленого безпосередньо підприємством, вимагає значних витрат праці, частих регулярних господарських операцій.

Систематизацію чинників формування доходів і витрат підприємства доцільно здійснювати за різними видами діяльності підприємства, в залежності від видів доходів і витрат, які отримує підприємство за кожним із видів його діяльності.

Доходи і витрати, отримані від здійснення операційної діяльності, мають найбільш вагомий відсоток у складі загального фінансового результату. Грошові потоки від операційної діяльності підприємства зображені на рис.1.4.

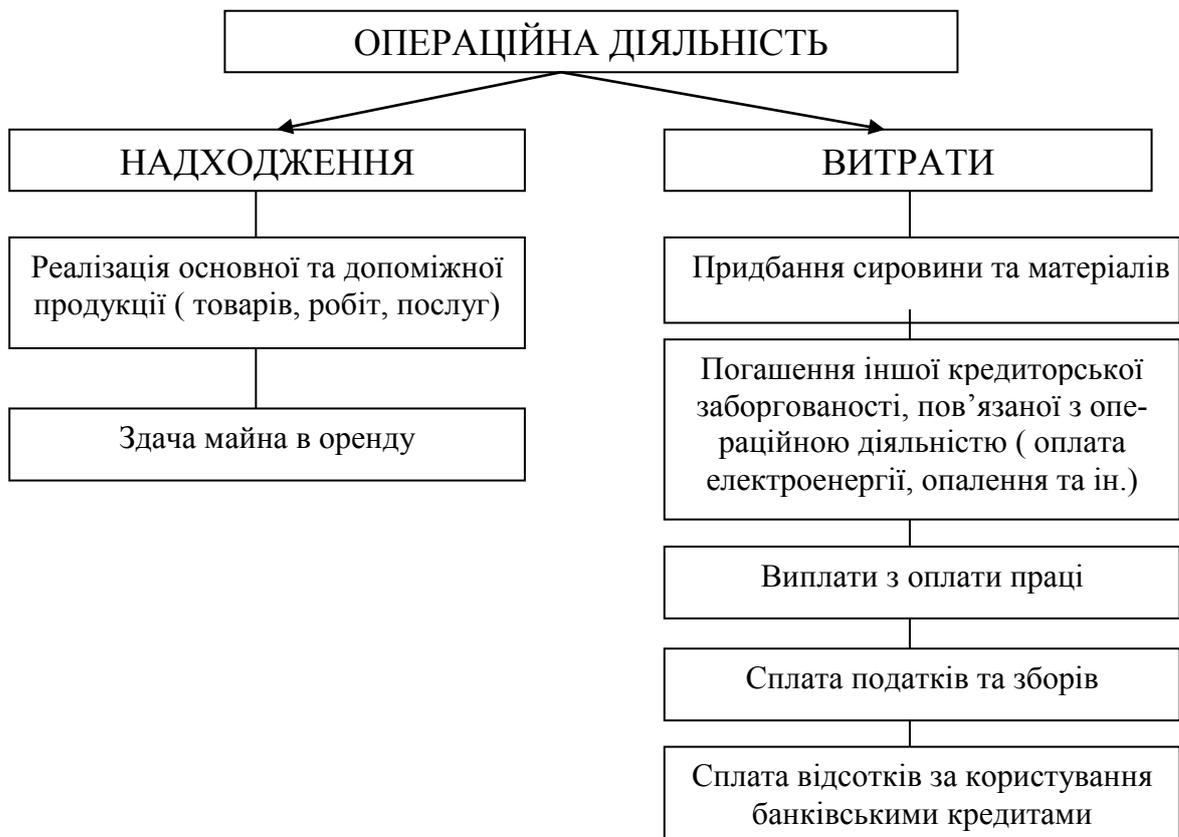

Рис. 1.4. Доходи і витрати операційної діяльності підприємства

З точки зору визначення чинників впливу на доходи і витрати в процесі управління ними на основі систематизації руху грошових коштів у результаті операційної діяльності визначають операційний Cash-flow, який досить часто є основним джерелом фінансування діяльності підприємства. Перевищення вхідних грошових потоків від операційної діяльності над грошовими витратами є підґрунтям для забезпечення стабільної ліквідності підприємства та залучення коштів із зовнішніх джерел.

Розглядаючи особливість здійснення операційної діяльності підприємств основних галузей діяльності, варто виявити їхню роль у формуванні доходів і витрат. Це визначає формування конкретних типів центрів відповідальності підприємства в процесі здійснення операційної діяльності:

- на базі структурних підрозділів, що здійснюють перші етапи операційної діяльності, повинні формуватися центри витрат;
- на базі структурних підрозділів, що здійснюють заключний етап операційної діяльності, повинні формуватися в основному центри доходу (хоча окремі з таких підрозділів, наприклад, відділ реклами або відділ вивчення попиту, можуть служити базою формування центрів витрат);
- на базі структурних підрозділів, що здійснюють всі три етапи операційної діяльності, повинні формуватися центри прибутку.

Логічним буде почати розглядати чинники, що формують виробничі витрати з тих, які мають безпосередній зв'язок з виробництвом. До таких в першу чергу слід віднести масштаби виробництва, тобто розмір підприємства. Йдеться про сукупну виробничу потужність, диференційовану за видами, кількістю та максимальною віддачею наявних потенційних чинників.

На нашу думку, визначені фактори впливу на величину доходів і витрат операційної діяльності підприємства також доцільно розмежувати на зовнішні (незалежні) і внутрішні (залежні), це дасть змогу виявляти тенденції розвитку ситуацій і відповідно ефективно реагувати на них. Узагальнена та доповнена структура факторів, що впливають на формування операційного прибутку підприємств, наведено на рисунку 1.5.

Рис. 1.5. Чинники впливу на величину доходів і витрат операційної діяльності підприємства

Підприємствами різної величини вважаються підприємства з різними типами, кількістю та терміном служби своїх засобів виробництва, кваліфікаційним і віковим складом працівників, а також їх чисельністю. У короткостроковому періоді величину підприємства змінити не можливо, оскільки потрібний час на набір чи звільнення персоналу, придбання чи ліквідацію виробничого устаткування, що пов'язано із необхідністю прийняття інвестиційних рішень і їх ретельного обґрунтування. У такому випадку величина підприємства обумовлюються його виробничими можливостями. У довгостроковому періоді ж величину підприємства можна, звичайно, змінити. Змінений виробничий потенціал певним чином впливає на величину доходів і витрат підприємства. Причому, величина підприємства, у першу чергу, відбивається саме на чистому доході і величині змінних витрат, формуючи тим самим загальну величину сукупних витрат на виробництво продукції.

Не менш безпосереднім чинником, що впливає на величину доходів і витрат є структура виробничої програми підприємства – асортимент типів продукції, яка вироблятиметься в певному виробничому періоді із зазначенням їх кількості. Вона включає специфічний для певного періоду

випуск продукції в межах номенклатури, яка є властивою для профілю підприємства.

Номенклатура продукції змінюється тільки через тривалі періоди. Що ж до виробничої програми, то їх можна змінювати у відносно короткий проміжок часу. Тобто виробнича програма підприємства регулюється самим підприємством. Її вплив на витрати безпосередньо обумовлені кількістю ресурсів, потрібних для виготовлення продукції. Якщо випуск продукції зменшується або збільшується, відповідно змінюється обсяг виручки і витрати засобів виробництва, робочої сили і матеріалів.

На величину доходів і витрат може мати вплив так звана глибина виробництва, яка характеризується кількістю стадій виробництва продукції у багатостадійному виробництві, і тим, наскільки потреба у первинних проміжних продуктах і матеріалах забезпечується власним виробництвом і якою мірою – за рахунок закупівель на стороні. Зрозуміло, що питання глибини виробництва та, відповідно, рішення про власне виробництво чи закупівлю на стороні тісно пов'язані з формуванням виробничої програми, оскільки вся продукція, що не купується на ринку і використовується для виробничого процесу в господарстві є компонентом виробничої програми цього господарства. Тому залежність витрат від глибини виробництва можна вважати одним із аспектів впливу на них виробничої програми.

Суттєвим чинником впливу на формування доходів і витрат є організація виробництва, тобто форма його здійснення, яка досить тісно пов'язана з технологією виробничого процесу.

Ще одним вагомим чинником формування доходів і витрат виробництва є якість виробництва, яка характеризується властивостями чинників виробництва, які визначають їх придатність для використання у виробничому процесі. Підприємство у якого у розпорядженні є краще технологічне обладнання, персонал з високим рівнем продуктивності праці та відповідні матеріали, має найсприятливіші щодо витрат умови виконання виробничої програми, тому важливим завданням є добір чинників

виробництва такої якості, за якої витрати на одиницю продукції були б мінімальними.

На рівень доходів і витрат впливає також зайнятість підприємства – кількість продукції, що виробляється цим підприємством. Відношення цієї кількості продукції до виробничої потужності підприємства показує ступінь зайнятості. Чинник зайнятості впливає на витрати у двох напрямках. Зайнятість потенційних чинників, виражена в одиницях продукції, обчислюється множенням інтенсивної їх роботи на час виробництва. На більш тривалий час виробництва припадає більше амортизаційних відрахувань і заробітної плати. Підвищення інтенсивності роботи спричиняє прискореному зношенню агрегатів та доплати робітникам.

Ціни чинників виробництва безпосередньо впливають на витрати, якщо за незмінної в часі величини їх з витрати у натуральній формі, то ціни на певні чинники змінюються. Підвищення тарифу на електроенергію призводить до зростання витрат на експлуатацію устаткування. Водночас ціни чинників можуть опосередковано впливати на витрати через зміну співвідношення витрат різних чинників. Якщо, наприклад, умови виробництва дозволяють змінювати ресурси, то при підвищенні цін на певні чинники виробництва, вони можуть бути замінені певною мірою іншими чинниками з прийнятнішими цінами.

Між наведеними чинниками існує тісний взаємозв'язок і навіть взаємозалежність. Так, зміна величини підприємства, виробничої програми та організації виробництва завжди зумовлюють зміни якості виробничих чинників та їх пропорцій. При цьому слід мати на увазі, що кожна зміна рівня витрат спричиняє зворотний вплив на якість чинників виробництва.

До чинників які також значною мірою впливають на формування витрат виробництва, але в силу своєї природи пов'язані з іншими сферами діяльності підприємства належать: процеси організації збуту продукції, фінансування, кредитування і оподаткування, дослідження і розвиток.

Вся діяльність підприємства у сфері збуту, що забезпечує продаж продукції на ринку впливає на загальний рівень доходів і витрат підприємства.

Капіталовкладення, пов'язані із засобами виробництва і матеріалами, залежать від виду їх фінансування, таким чином останнє впливає на загальні доходи і витрати. Діяльність підприємства у сфері дослідження і розвитку спрямовані на підвищення якості продукції, чинників виробництва і удосконалення його методів. Отже, вони опосередковано впливають на рівень доходів і витрат.

Структура факторів, що впливають на величину операційних доходів і витрат підприємства наведено на рисунку 1.6.

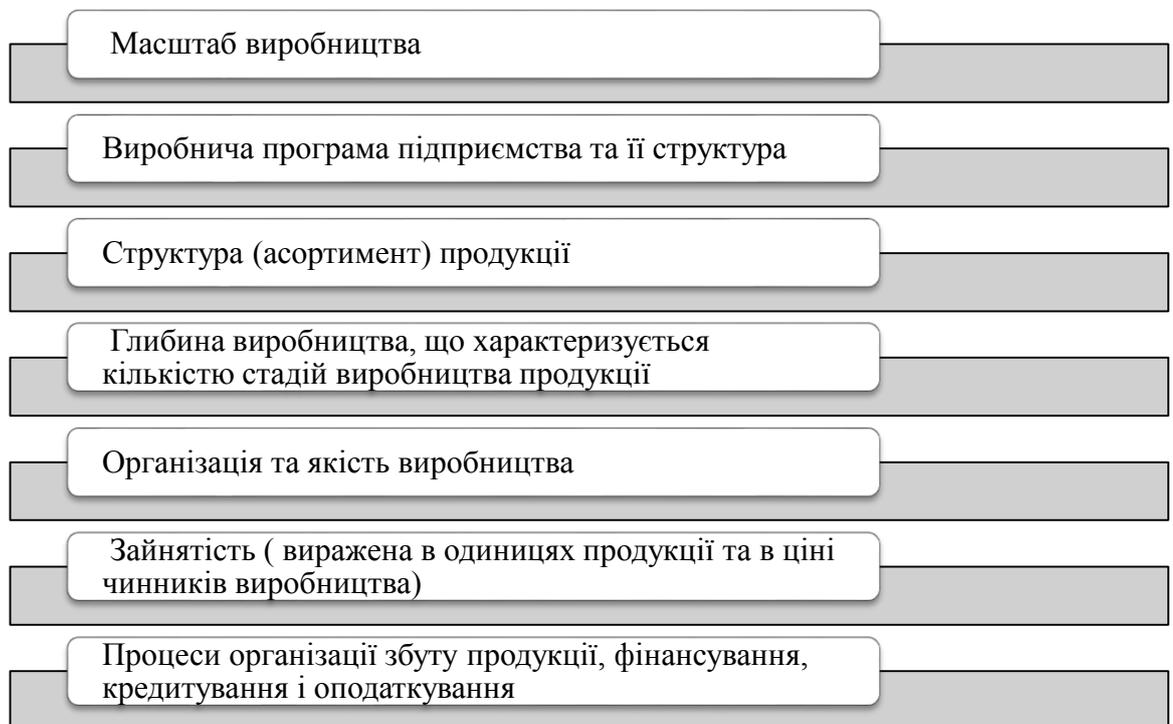

Рис. 1.6. Чинники впливу на величину операційних доходів і витрат

Згідно з НП(С)БО, інвестиційна діяльність – це придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів. Отже, ця діяльність пов'язана з ефективним вкладенням залученого капіталу. Загалом під інвестиціями розуміють усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти

підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід). Грошові потоки від інвестиційної діяльності підприємства зображені на рис. 1.7, що дає змогу виділити чинники, що впливають на них.

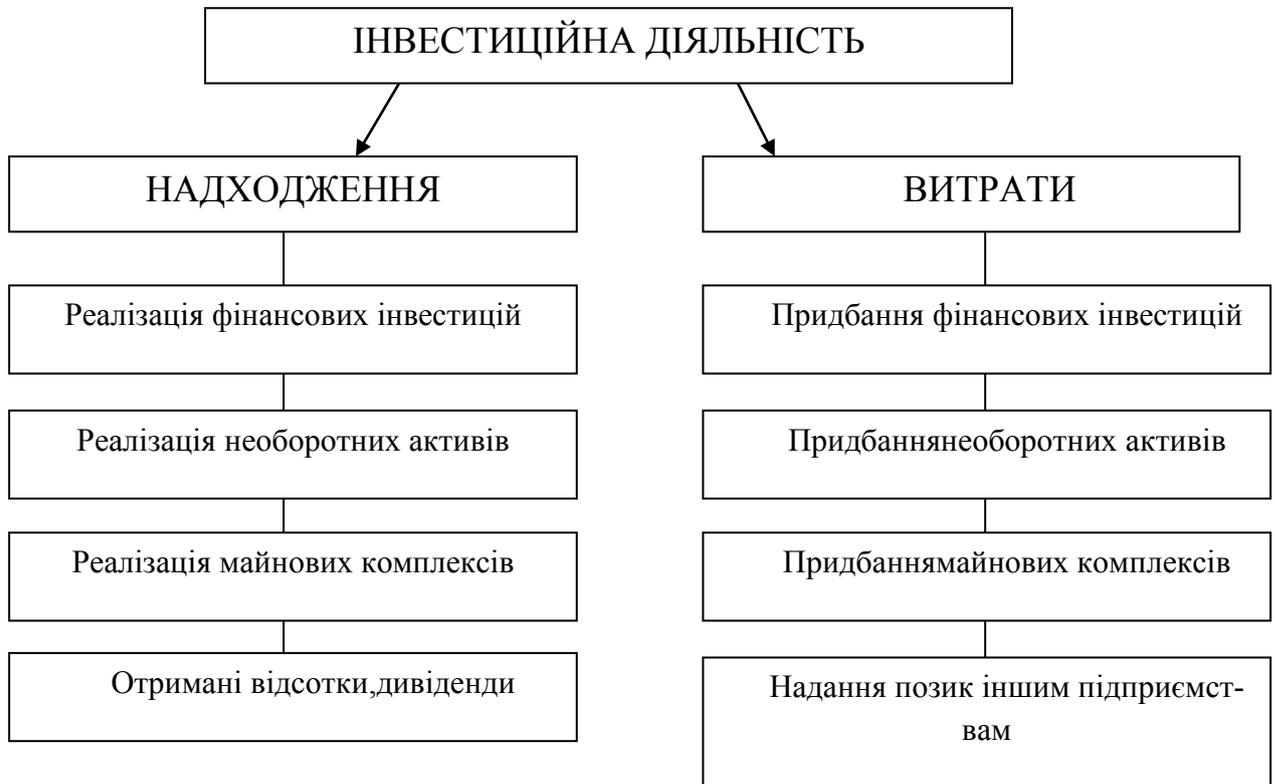

Рис. 1.7. Доходи і витрати у результаті інвестиційної діяльності підприємства

Оскільки при нормальному ході справи підприємство прагне до розширення і модернізації існуючих виробничих потужностей, то інвестиційна діяльність в цілому приводить до відтоку грошових коштів [12]. На доходи і витрати від інвестиційної діяльності значний вплив має рівень розвитку фондового ринку, соціально-економічне становище в країні, інституційне середовище здійснення інвестицій тощо.

Згідно з НП(С)БО фінансова діяльність – діяльність, яка веде до змін розміру і складу власного та позичкового капіталу підприємства (який не є результатом операційної діяльності підприємства (емісія акцій, отримання і погашення банківських кредитів, виплата дивідендів та інші надходження і

платежі)). Отже, основний зміст фінансової діяльності (у вузькому розумінні) полягає у фінансуванні підприємства. Доходи і витрати від фінансової діяльності підприємства зображені на рис.1.8.

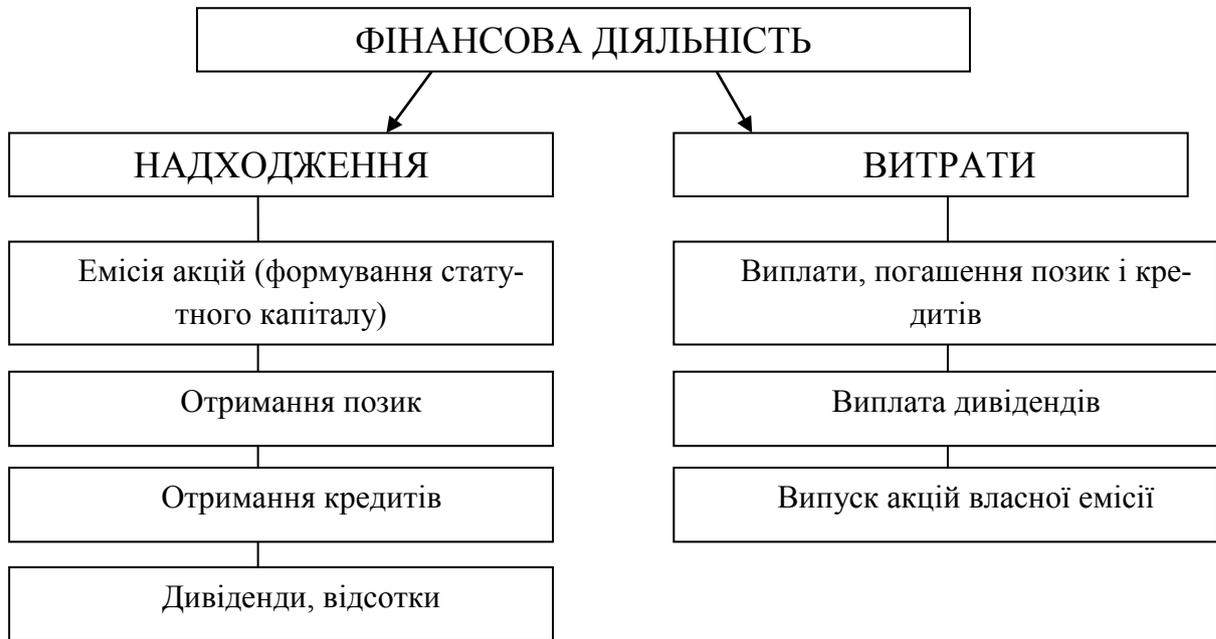

Рис. 1.8. Доходи і витрати у результаті фінансової діяльності підприємства

Можна стверджувати, що фінансова діяльність (фінансування) має вирішальний вплив на процеси генерування вартості підприємства. Так, оптимізація структури капіталу (оптимізація фінансування) веде до зменшення затрат на його залучення і створює фінансову базу для успішної операційної та інвестиційної діяльності [24]. У теорії і практиці досить часто зміст фінансової діяльності трактується ширше, ніж фінансування. У широкому значенні під фінансовою діяльністю розуміють усі заходи, пов'язані з мобілізацією капіталу, його використанням, примноженням (збільшенням вартості) та поверненням. Інакше кажучи, фінансова діяльність (у широкому розумінні) включає весь комплекс функціональних завдань, здійснюваних фінансовими службами підприємства і пов'язаних з фінансуванням, інвестиційною діяльністю та фінансовим забезпеченням (обслуговуванням) операційної діяльності суб'єкта господарювання [41].

Управління доходами і витратами від фінансової діяльності має вагомий вплив на забезпечення фінансової стійкості й платоспроможності підприємства як одних із головних цільових параметрів його економічної безпеки.

Отже, в практичній діяльності підприємства щоденно стикаються з факторами, які впливають на величину доходів і витрат, і перебувають у пошуку резервів зростання фінансових результатів. Тому адміністрація підприємства повинна в першу чергу вирішити організацію управлінського обліку, а саме оперативність обліку доходів і витрат. З цієї точки зору витрати поділяють на облік фактичних витрат та облік витрат по системі «Standart Cost». Вона включає в себе розробку норм стандартів на витрати праці, матеріалів, складання стандартної калькуляції та облік фактичних витрат з визначенням відхилень від стандартів (норм). У західній практиці, а останнім часом і на більшості підприємств в Україні широко використовується система «DirectCostingSystem», мета якої полягає в організації розмежованого обліку постійних та змінних витрат.

1.3. Особливості управління процесами формування доходів і витрат підприємства: безпековий аспект

У процесі діяльності підприємства формуються доходи, витрати і фінансові результати. Фінансово-економічний механізм формування доходів і витрат підприємств – це сукупність відносин, які виникають у сфері формування операційних, інвестиційних та фінансових доходів, які підлягають розподілу на аналогічні витрати під впливом фінансових інструментів та стимулів. Формування та функціонування фінансового механізму відбувається в різних сферах фінансів. Саме тому, науковці досліджують фінансовий механізм страхування, фінансовий механізм суб'єктів підприємницької діяльності, фінансовий механізм державних підприємств, механізм функціонування державних фінансів тощо [40].

У рамках фінансового механізму забезпечення економічної безпеки підприємства виділяють його основні складові, а саме: джерела фінансового забезпечення та модель фінансового регулювання. Головним завданням управління формуванням витрат виробництва є визначення їхньої обґрунтованої величини в усіх структурних підрозділах підприємства з метою контролю, а також підвищення ефективності діяльності підприємства (зростання прибутку та рівня рентабельності), що характерне такими особливостями: формування витрат здійснюється на усіх етапах виробництва; формування витрат супроводжує усі стадії життєвого циклу підприємства, починаючи зі створення підприємства та закінчуючи його ліквідацією.

Механізм формування доходів і витрат виробництва має детермінований і регульований характер, детермінованість характеризується кількісною визначеністю витрат у часі, за обсягом і структурою. Процес формування доходів і витрат виробництва має регулярний характер і є безперервним, витрати нижчого рівня включаються у витрати вищого рівня і т.д., аж до формування витрат виробництва, які є найвищим рівнем. Ефективне формування витрат виробництва є важливою умовою фінансової стійкості підприємства.

Враховуючи особливості методики визначення валових витрат і валового доходу, на основі яких розраховується прибуток до оподаткування, можна стверджувати, що абсолютна величина цього прибутку не збігатиметься із сумою прибутку до оподаткування, визначеного згідно із національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Основним принципом формування витрат є відповідність їх доходам. Для визначення фінансового результату порівнюють доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження активів.

Принципи безпекоорієнтованого управління доходами і витратами підприємства наведено на рис. 1.9.

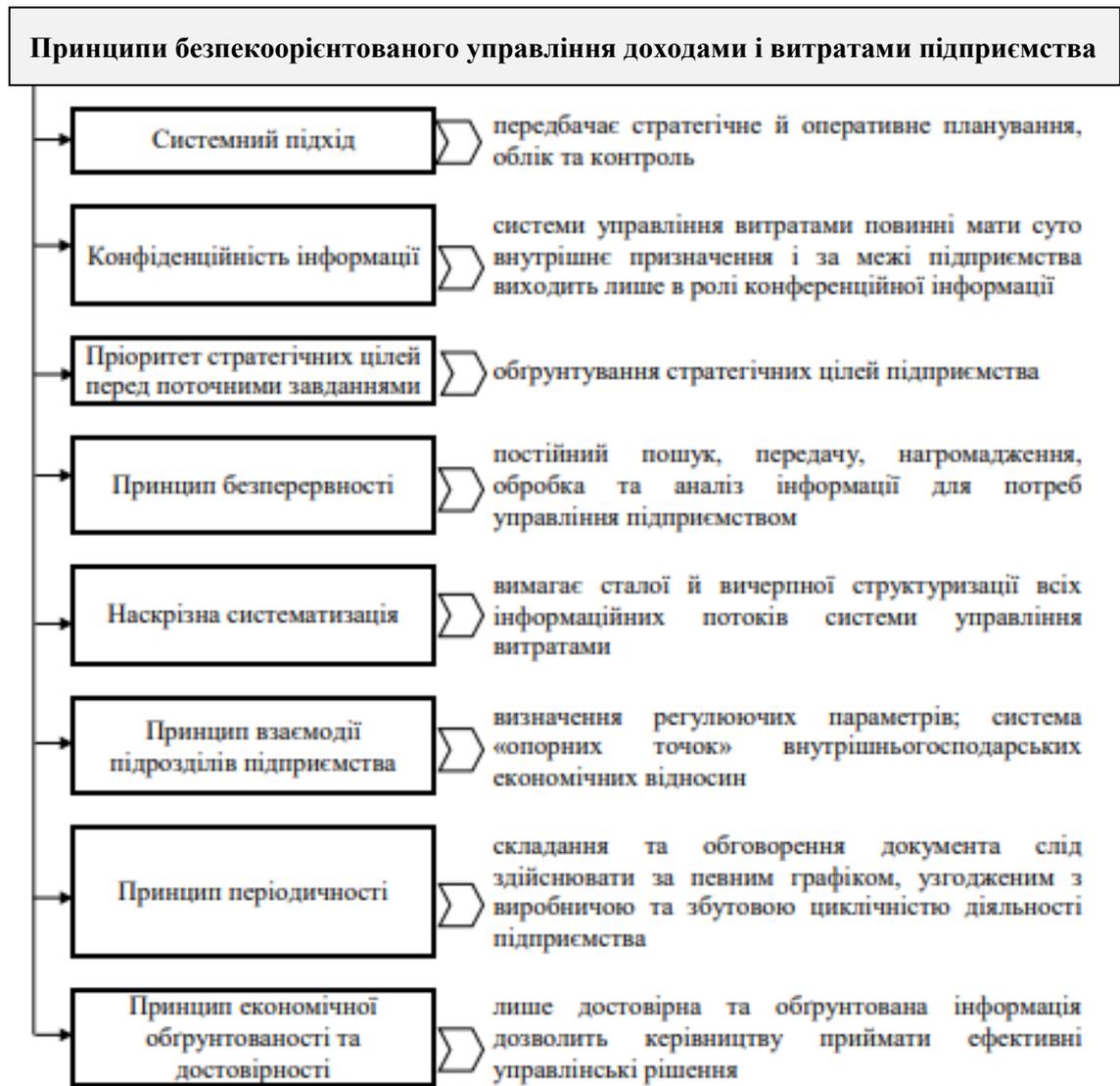

Рис. 1.9. Основні принципи безпекоорієнтованого управління доходами і витратами підприємства [26]

Варто зазначити, що залежність доходів підприємства від ціни і обсягів виробництва є прямою, в той час, як зв'язок між доходами і витратами виробництва – обернено пропорційна. Тому з точки зору безпекоорієнтованого управління для прийняття обґрунтованих управлінських рішень першочергово важливо проводити аналіз доходів підприємства попередніх періодів з метою виявлення напрямів їх максимізації. Для цього потрібно визначити які фактори впливають на дохід найбільшою мірою і чи можливо їх регулювати [29]. Загальна послідовність безпекоорієнтованого управління доходами підприємства представлена на рис. 1.10.

Рис. 1.10. Алгоритм безпекоорієнтованого управління доходами підприємства [29]

Не менш важливим є управління витратами підприємства, яке з точки зору забезпечення економічної безпеки підприємства має бути спрямоване на їх оптимізацію та мінімізацію. Витрати підприємства формуються в процесі використання ресурсів при здійсненні певної його діяльності. Вони мають різну цільову спрямованість, але найбільш загальним і принциповим є поділ їх на операційні, фінансові, інвестиційні та надзвичайні витрати, а також податок на прибуток і дивіденди.

У процесі господарської діяльності формуються витрати підприємства в цілому та його структурних підрозділів. Витрати підприємства в цілому

визначаються як сума зменшення вартості активів або зменшення власного капіталу (збиток). Джерелом покриття витрат підприємства є його доходи, які збільшують вартість активів на суму витрат, здійснених для отримання цих доходів, і суму одержаного чистого прибутку [18].

Витрати структурного підрозділу – це вартість ресурсів, використаних в технологічному процесі, яка складає виробничу собівартість створеної в структурному підрозділі продукції (робіт, послуг). У виробничих структурних підрозділах, які за технологічним процесом безпосередньо приймають участь у створенні об'єкта підприємницької діяльності (продукції, робіт, послуг), вартість використаних ресурсів формує виробничу собівартість, тобто ресурси перетворюються в об'єкти підприємницької діяльності.

Готова продукція (роботи, послуги) виробничих структурних підрозділів після її реалізації є джерелом покриття та відшкодування використаних ресурсів.

У структурних підрозділах підприємства, які виконують загальногосподарські управлінські функції, формуються адміністративні витрати. В цих підрозділах ресурси перетворюються у витрати, які покриваються валовим прибутком, тобто різницею між одержаним чистим доходом і виробничою собівартістю. В збутових структурних підрозділах підприємства, які виконують функцію просування об'єктів підприємницької діяльності до покупців, формуються витрати на збут продукції. В цих підрозділах ресурси перетворюються у витрати, які покриваються валовим прибутком.

Окремі структурні підрозділи підприємства, або його працівники можуть створювати витрати у сфері інвестиційної та фінансової діяльності. Витрати цих підрозділів покриваються відповідним доходами, а при їх відсутності фінансовими результатами від операційної діяльності.

Невиробничі структурні підрозділи підприємства соціально-культурного характеру формують інші витрати операційної діяльності, які покриваються доходами від їх діяльності, а також валовим прибутком від діяльності виробничих структурних підрозділів. Створений прибуток

підприємства є джерелом нарахування податку на прибуток. За рахунок чистого прибутку підприємства покриваються витрати з виплати дивідендів.

Формування витрат підприємства та покриття їх доходами за діючими положеннями нормативних документів відображено на рис.1.10.

Рис. 1.11. Формування витрат підприємства [37]

Як видно з рис. 1.11 витрати як показник діяльності підприємства є засіб управління прибутком. Залежність між прибутком і витратами пряма. Повний і своєчасний контроль за відхиленнями витрат забезпечує оперативне прийняття управлінських рішень із забезпечення економічної безпеки підприємства.

Система управління витратами підприємства в контексті безпекорієнтованого управління підприємством наведена на рис.1.12 й повинна включати сукупність дій із прогнозування, планування витрат, їх нормування та облік, обов'язкове калькулювання собівартості та контроль і регулювання процесу управління витратами.

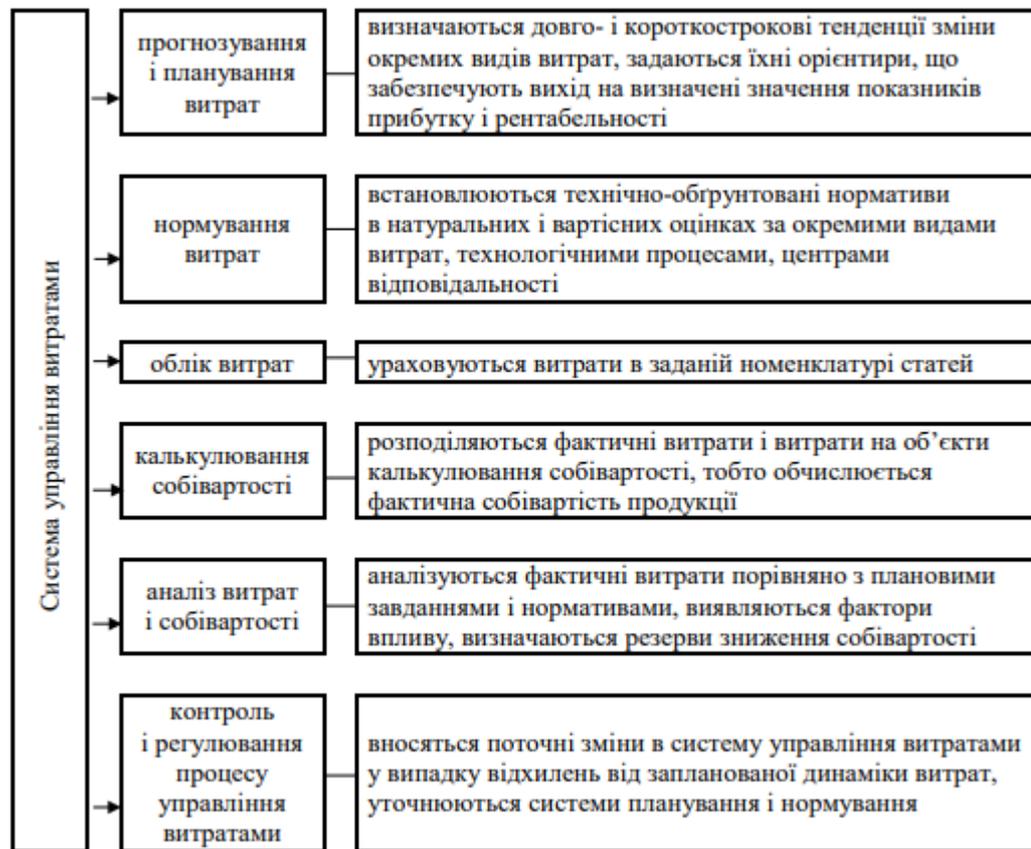

Рис. 1.12. Система управління витратами підприємства для забезпечення його економічної безпеки

Сформовані доходи і витрати на пряму визначають кінцевий фінансовий результат підприємства – прибуток чи збиток. Прибуток у загальному економічному розумінні – це додаткова вартість, що створюється в процесі виробництва, або іншими словами – це вартість, створена в процесі підприємницької діяльності понад вартість виробничо спожитих ресурсів і робочої сили.

Схема формування прибутку чи збитку підприємства як кінцевого результату управління доходами і витратами наведено на рис. 1.13. Чим краще працює підприємство, тим більший воно одержує прибуток, тим міцніший його економічний стан і положення на ринку. Лише маючи достатню суму прибутку, підприємство може своєчасно, з урахуванням вимог ринку переорієнтувати виробництво, реконструювати його, придбати нові, більш продуктивні засоби виробництва, передові технології і завдяки

цьому забезпечити істотне зростання обсягу виробництва продукції, значно поліпшити її якість, скоротити витрати і цим досягти високої конкурентної спроможності [33]. Це, в свою чергу, дає можливість підприємству й надалі одержувати високі прибутки без загрози стати банкрутом. Саме тому прибуток розглядається як критерій економічної безпеки підприємства.

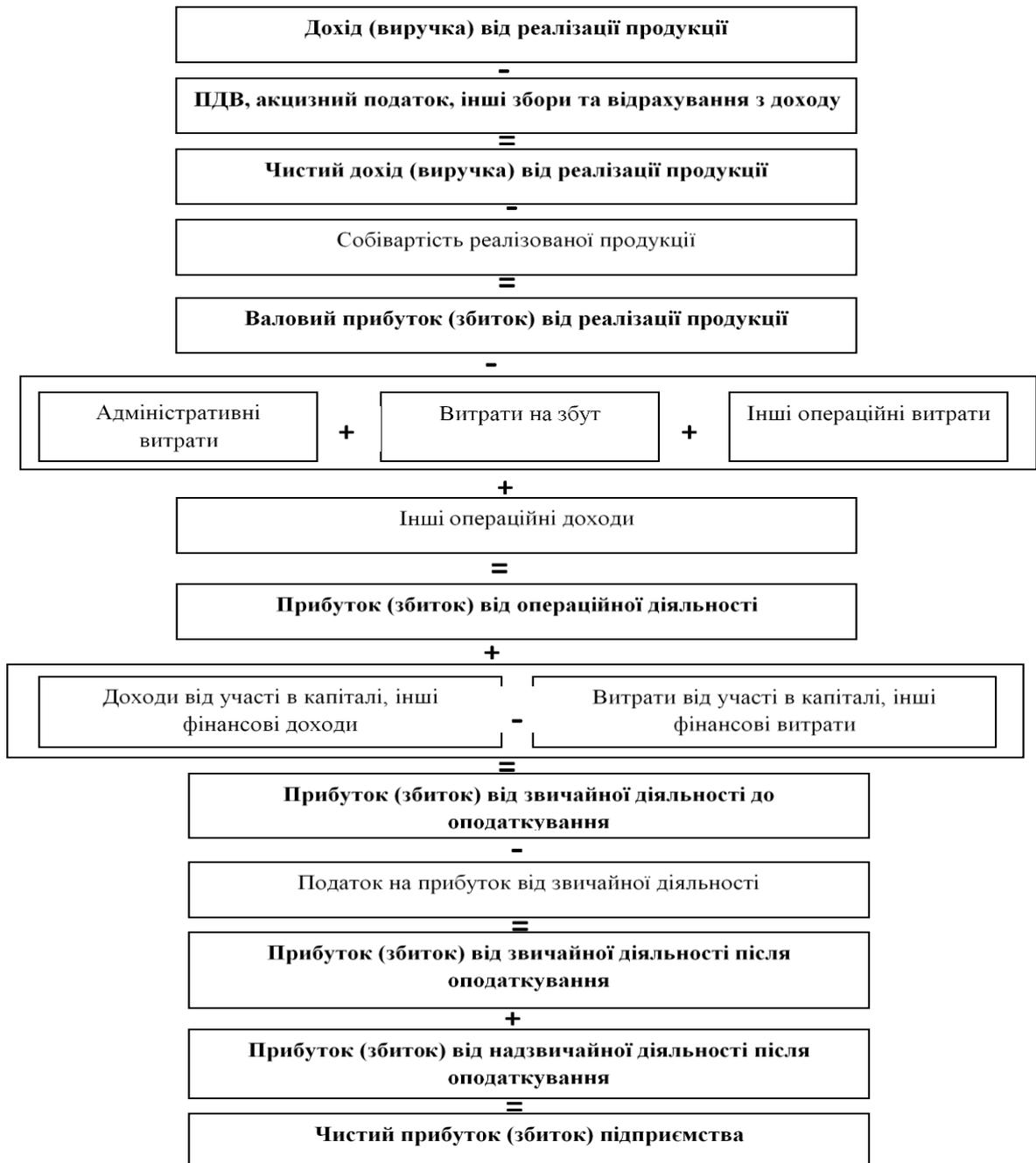

Рис. 1.13. Структурно-логічна схема формування чистого прибутку (збитку) підприємства [5]

В умовах сьогодення дієвим інструментом безпекоорієнтованого управління доходами і витратами є організація бюджетування на підприємстві. Положенням про бюджетування визначається основний бюджет як фінансовий чисельно визначений вираз маркетингових і підприємницьких планів, необхідних для досягнення поставлених цілей.

Операційний бюджет – це узгоджений з усіма підрозділами план роботи підприємства в цілому. Він охоплює операційний і фінансовий бюджети, склад яких залежить від специфіки діяльності підприємства. На етапі розробки основного бюджету проводять аналіз і уточнення цінової та кредитної політики, стратегії управління запасами, виявляють ризики та оцінюють можливі наслідки управлінських рішень. Бюджет та його складові представлені на прикладі виробничого підприємства наведено на рис. 1.14.

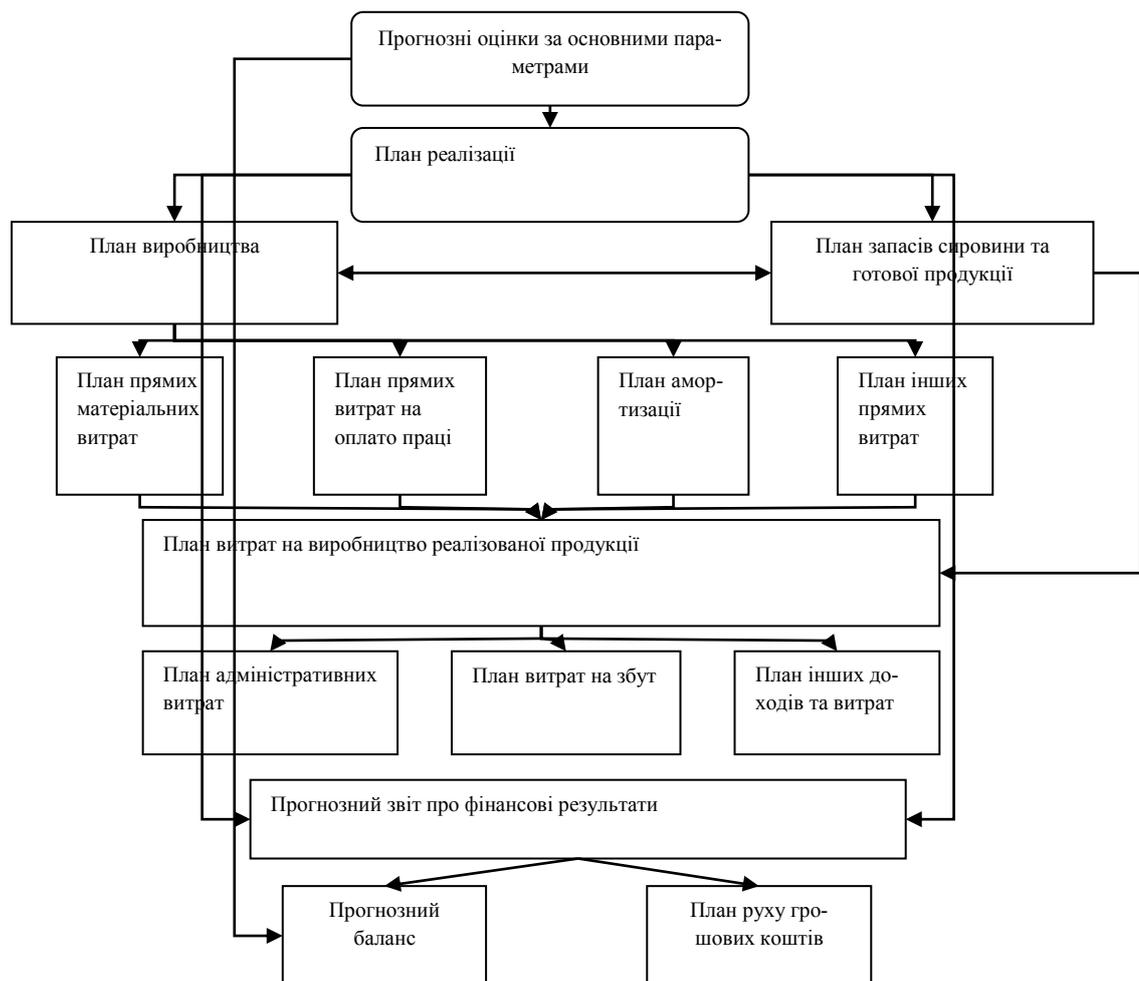

Рис. 1.14. Схема операційного бюджету підприємства

Залежно від специфіки діяльності підприємства за своїм складом операційні бюджети можуть відрізнятися [54]. До операційних бюджетів виробничого підприємства відносяться: бюджет продаж; бюджет виробництва; бюджет виробничих запасів; бюджет прямих витрат на матеріали; бюджет прямих витрат на оплату праці; бюджет загальновиробничих витрат; бюджет амортизаційних відрахувань; бюджети витрат на збут та адміністративних, тощо.

Бюджети продажів та витрат на збут складає відділ маркетингу. Всі інші бюджети розробляє планово-економічний відділ (ПЕВ) разом з іншими відділами і службами підприємства (включаючи фінансовий відділ). Методичні основи підготовки операційних бюджетів, пов'язані з певними аспектами щодо їх формування та виконання, які потрібно враховувати.

Основними показниками, що характеризують точність бюджетів є: відповідність або перевищення фактичних доходів підприємства планових; відповідність або зменшення фактичних витрат бюджетних; відповідність чи перевищення фактичного прибутку над бюджетним його значенням.

Відправним пунктом складання операційних бюджетів є прогноз обсягів продаж та визначення факторів, що обмежує збут продукції. Для виробничого підприємства таким фактором є споживчий попит, що виражається в прогнозованому обсязі реалізованої продукції в натуральних одиницях. Тому розробка основного бюджету починається з формування програми збуту – бюджету продаж, оскільки обсяг та асортимент продукції будуть визначати виробничу програму, тобто бюджет виробництва [39].

Рідше, при сприятливій кон'юктурі на ринку промислової групи продукції обсяг продаж обмежується наявними виробничими потужностями. В цьому випадку перед складанням бюджету продаж формується бюджет виробництва. При складанні операційних бюджетів узгоджуються процеси постачання, виробництва та збуту.

Факторами, які впливають на прогноз обсягу продаж є: обсяг продаж попередніх періодів, виробничі потужності, залежність продаж від

загальноекономічних показників, рівня зайнятості цін, рівня особистих доходів населення тощо, відносна прибутковість продукції, вивчення ринку, рекламна компанія, цінова політика, якість продукції, конкуренція, сезонні коливання та довгострокові тенденції продаж.

Прогноз обсягу продажів стає бюджетом у тому випадку, якщо дирекція підприємства вважає, що прогнозований обсяг продажу може бути досягнутим. Бюджет продаж має нескладну форму. Однак для його підготовки відділу маркетингу необхідно виконати велику за обсягом роботу, щоб визначити, які вироби, за якою ціною та в якій кількості можна буде реалізувати в прогнозному періоді (року, кварталі).

Бюджет виробництва складають у фізичному й у вартісному вираженні. Його розробляють виходячи з бюджету продажів. Він враховує виробничі потужності, збільшення (зниження) запасів, а також величину зовнішніх закупівель. Необхідний обсяг випуску продукції визначають як прогнозний запас готової продукції на кінець періоду плюс обсяг продажів за даний період і мінус запас готової продукції на початок планованого періоду. Бюджет виробництва повинний бути узгоджений з бюджетом продажів, щоб забезпечити збалансованість виробництва і реалізації продукції при як можна більш оптимальному завантаженню виробничих потужностей [51]

Бюджет виробництва тісно зв'язаний з бюджетом виробничих запасів (планом закупівель матеріальних ресурсів). Тому їх рекомендують складати паралельно. Це дуже важливий момент, тому що від планованого рівня запасів буде залежати й обсяг їхнього фінансування. На відміну від бюджету виробництва, який розробляють у фізичному вимірнику, бюджет запасів формують у вартісному вираженні. При підготовці даного бюджету доцільно приділити велику увагу обсягу запасів сировини і матеріалів на кінець планованого періоду. Бюджет запасів містить інформацію, необхідну для підготовки двох фінансових документів: бюджету руху грошових коштів і прогнозу балансу активів і пасивів.

За планування запасів на підприємстві відповідають відділи постачання, фінансовий, бухгалтерія й ін. На основі виробничої програми, нормативів витрат на матеріали й інформації про їхні залишки на складі складають бюджет потреби в них і закупівель матеріальних ресурсів. Цей бюджет складають відділи постачання й економічний відразу після розробки виробничої програми для визначення потреби підприємства в сировині і матеріалах.

Планові витрати розраховують в натуральних та вартісних показниках на основі виробничої програми та норм витрат основних та допоміжних матеріалів на виробництво одиниці продукції кожного найменування. При складанні бюджету враховують залишки запасів на складах підприємства на начало та кінець бюджетного періоду.

При складанні цього бюджету враховують, що усі витрати поділяють на прямі і непрямі. До прямих витрат відносять сировину та матеріали, заробітну плату основного виробничого персоналу, більшу частину загальноцехових витрат.

Бюджет прямих витрат на сировину і матеріали формують на основі виробничого бюджету і бюджету продаж; показує, яка кількість сировини і матеріалів потрібна для виробництва і скільки їх буде закуплено. Обсяг закупівлі сировини і матеріалів залежить від очікуваного обсягу їх використання, а також від планового рівня запасів.

Бюджет прямих витрат на матеріали показує потребу в матеріальних ресурсах, що задовольняють шляхом закупівель. Обсяг закупівель залежить від передбачуваного використання матеріальних ресурсів, а також від рівня запасів [54].

Поряд з бюджетом на матеріали цей бюджет є найважливішим для підприємства, тому що витрати на оплату праці займають значну питому вагу у витратах виробництва, а їхнє планування дозволяє управляти персоналом. Принципи побудови бюджету прямих витрат на оплату праці досить відомі працівникам економічних служб підприємств.

Змінна складова фонду оплати праці безпосередньо залежить від обсягу виробництва. Постійна частина являє собою гарантований мінімум оплати праці, яку працівник одержує незалежно від того, чи виконує він свої чи обов'язки ні (наприклад, через простой устаткування). Величина змінної частини витрат на оплату праці залежить від обсягу випуску продукції конкретним робітником. Бюджет прямих витрат на оплату праці розробляють виходячи з бюджету виробництва, даних про продуктивність праці і ставок оплати праці основного виробничого персоналу.

Слід зазначити, що до складу витрат на оплату праці включені відрахування в соціальні фонди. На основі всіх наявних даних економічна служба підприємства розробляє бюджет витрат на оплату праці.

Бюджет амортизаційних відрахувань на планований період (квартал, рік) розробляє фінансовий відділ. Для визначення суми цих відрахувань можна скористатись методом прямого розрахунку й аналітичним. При використанні прямого методу розрахунку суму амортизаційних відрахувань визначають шляхом множення первісної вартості об'єктів основних засобів за групами на відповідні норми (у відсотках) по кожному з них. Отримані результати складають і одержують загальну суму амортизаційних відрахувань по підприємству в цілому [54].

Бюджет загальновиробничих накладних витрат виражає обсяг усіх витрат, пов'язаних з випуском продукції, за винятком прямих матеріальних витрат і прямих витрат на оплату праці. Загальновиробничі витрати можуть містити в собі змінну і постійну частини. Змінну частину встановлюють як норматив (наприклад, від працевитрат основних працівників виробництва), а постійну частину – виходячи з потреб виробництва. Даний бюджет містить ряд стандартних статей – зміст і експлуатація устаткування; поточний ремонт виробничих основних засобів; оренда виробничого устаткування; додаткові виплати працівникам виробництва (наприклад, оплата простоїв) і ін.

Бюджет витрат на збут формують після складання бюджету продажів, тому що він тісно пов'язаний з останнім. Бюджет витрат на збут (реклама, комісійні торгових агентів, транспортні послуги й ін.) повинний співвідноситися з обсягом продажів. Не можна очікувати зростання обсягу продажів, одночасно плануючи зниження фінансування заходів, спрямованих на стимулювання збуту продукції.

При розробці бюджету витрат на збут доцільно передбачити витрати на упакування, транспортування, страхування, складування і збереження товарів на складі.

До складу бюджет управлінських (загальноцехових) витрат входять різні витрати, пов'язані з обслуговуванням виробничої діяльності підприємства (витрати по управлінню їм). Оскільки статті даного бюджету різноманітні і пов'язані з діяльністю великого числа відділів підприємства, то і задача по складанню бюджету є складною. Допоміжні підрозділи не складають окремі бюджети, а планують витрати шляхом розробки службових заявок [52]

Розглянуті бюджети, відносяться до операційної діяльності підприємства. Однак неможливо скласти реальний основний бюджет без планування платежів по фінансовій діяльності. Цю задачу вирішує фінансовий відділ підприємства, залучаючи інформацію, отриману в бухгалтерії. За вірогідність цього бюджету він несе відповідальність у рамках загального процесу бюджетування.

Завершальним етапом процесу наскрізного бюджетування є складання зведеного бюджету. Він являє собою розрахункову оцінку доходів і витрат підприємства, а також його структурних підрозділів (центрів відповідальності) на майбутній період.

Таким чином, безпекоорієнтоване управління формуванням доходів і витрат має першочергове значення в системі забезпечення економічної безпеки підприємства й спрямоване на мінімізацію негативного впливу екзогенних та ендогенних чинників формування доходів і витрат.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження теоретичних основ безпекоорієнтованого управління процесами формування доходів і витрат підприємства визначено сутність, види та значення доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства; систематизовано чинники формування доходів і витрат підприємства; визначено особливості управління процесами формування доходів і витрат підприємства з позицій забезпечення економічної безпеки підприємства.

Доходи і витрати – надзвичайно поширені, часто застосовувані та водночас надзвичайно багатозначні й неоднозначні в тлумаченні поняття, що використовується у різноманітних значеннях та відіграють значну роль у формуванні рівня прибутковості й дозволяють забезпечити підвищення рівня економічної безпеки підприємства. Чітке визначення доходів і витрат та їх багатокритеріальна класифікація підвищують ефективність управління, підсилюють його аналітичність й можливість виявлення резервів підвищення результативності виробничої і комерційної діяльності.

Систематизовано чинники впливу на формування доходів і витрат підприємства. Здійснено їх поділ на зовнішні та внутрішні, що є важливим етапом безпекоорієнтованого управління підприємством та мінімізації загроз його економічній безпеці з позицій захисного підходу.

Охарактеризовано особливості управління формуванням доходів і витрат в системі забезпечення економічної безпеки підприємства з використанням інструментарію бюджетування.

Доведено, що управління доходами і витратами підприємства в умовах сьогодення є надзвичайно важливим завданням, оскільки планування й прогнозування їх величини у майбутньому періоді визначає можливість подальшого розвитку підприємства та створює запаси його фінансової стійкості, яка дає змогу підприємству оперативно реагувати на зміни у ринковій кон'юнктурі несприятливого зовнішнього бізнес-середовища.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Підходи до оцінювання операційних доходів і витрат підприємства в системі безпекоорієнтованого управління ними

Вчасний та об'єктивний аналіз доходів і витрат сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємств, його інвестиційній привабливості та діловій активності, найбільш раціональному та ефективному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, усуненню зайвих, економічно невиправданих витрат. Контроль та регулювання отримуваних підприємством доходів і понесених витрат ґрунтується на об'єктивному аналізі їх складу, структури та динаміки.

Результативність аналізу доходів і витрат підприємства в значній мірі залежить від його інформаційного та методичного забезпечення. Всі джерела даних для проведення аналізу поділяються на нормативно-планові, облікові і позаоблікові. До джерел інформації нормативно-планового характеру відносяться всі типи планів, які розробляються на підприємстві (перспективні, поточні, оперативні, технологічні карти), а також нормативні матеріали, кошториси, цінники, проектні завдання та ін. Джерела інформації облікового характеру – це всі дані, які містять документи бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку, а також всі види звітності, первинна облікова документація.

Провідна роль в інформаційному забезпеченні аналізу належать бухгалтерському обліку та звітності. Основним інформаційним джерелом для аналізу формування, динаміки та структури показників доходів і витрат за видами діяльності є Форма № 2 «Звіт про фінансові результати». Крім цього для цілей внутрішнього фінансового аналізу використовуються дані, які містяться у первинних та зведених облікових регістрах і звітності, де

найбільш повно відбиваються господарські явища, процеси, їх результати, що забезпечує прийняття необхідних коригуючих заходів, спрямованих на досягнення кращих результатів господарювання [39].

У науковій літературі сформувалося декілька методичних підходів для аналізу доходів і витрат. Найбільш комплексним із них є методичний підхід, запропонований Лісничою Т.В., етапи й інструментарій якого наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Методика аналізу доходів і витрат підприємства за підходом Лісничої Т.В.

Етапи	Інструментарій	Отримані результати
1	2	3
Аналіз основних показників ефективності фінансової сфери	Коефіцієнтний метод, порівняльний метод, методи горизонтального та вертикального порівняльного аналізу	Стан фінансової діяльності та фінансові можливості підприємства
Аналіз основних показників виробничої сфери		Ступінь придатності основних виробничих фондів, рівень використання основних засобів та матеріалів у дохідності підприємства
Аналіз основних показників розвитку підприємства		Стан виробництва та фінансових результатів; визначення перспектив для розвитку та закріплення позицій на ринку
Аналіз собівартості за елементами операційних витрат	Методи вертикального та горизонтального порівняльного аналізу	Зміна за період величини витрат на виробництво, які входять у собівартість продукції
Аналіз структури бухгалтерського балансу	Методи вертикального та горизонтального порівняльного аналізу	Величина змін, які відбулися за аналізований період та визначення наслідків
Аналіз фінансового стану підприємства	Коефіцієнтний метод, горизонтальний порівняльний аналіз	Рівень фінансових результатів, які зумовлюють можливості підприємства
Аналіз витрат від браку	Метод відносних різниць	Рівень понесених витрат від браку на виробництв

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Аналіз рентабельності продукції	Метод базисних підстановок	Оцінка ефективності та раціональності використання вкладених коштів
Побудова економіко-математичних моделей		
Побудова лінійної багатофакторної регресійної економіко-математичної моделі	Методи кореляційного та регресійного аналізу	Виявлення загальних закономірностей, зв'язків та залежності між чистим прибутком та впливаючих на нього факторів
Формування висновків про загальний стан підприємства, виділення найвагоміших показників впливу на прибутки та доцільність прийняття відповідних управлінських рішень		

Ця методика включає чотири етапи та відповідні підетапи. Вона заснована на застосуванні коефіцієнтного, порівняльного методу, методів горизонтального та вертикального, порівняльного аналізу, методу відносних різниць, методу базисних підстановок, а також методів кореляційного та регресійного аналізу. У ній відображаються одразу інструменти, які використалися на кожному етапі (підетапі) аналізу, і результати, які будуть отримані після цього. Ця технологія аналізу дозволяє підприємству отримати результати, за якими керівництво підприємства зможе зробити висновки для прийняття ефективних управлінських рішень [30].

Окрім традиційних математико-статистичних методів дослідження фінансових результатів Яріш П. М. і Касьянова Ю. В. у своїй науковій роботі виділяють економічні методи, методи економічної кібернетики й оптимального програмування, методи дослідження операцій і теорії прийняття рішень.

Для глибокої оцінки фінансових результатів і точнішого обґрунтування рекомендацій для покращення роботи підприємства також використовується СВР-аналіз і концепція фінансового важеля [56]. Однак згідно з їх дослідженням, не всі з перерахованих методів можуть знайти безпосереднє застосування в рамках фінансового аналізу, оскільки для ефективного проведення аналізу треба спиратися тільки на основні фінансові інструменти.

Досить актуальна та цікава інформація щодо методичних підходів аналізу доходів і витрат присутня у роботі Чмутової В. П. Наукова новизна дослідження в її роботі базується на використанні нової методики розрахунку рентабельності. Вона пропонує формувати фінансові показники діяльності підприємства на основі розрахунку рівня рентабельності за чистим грошовим потоком. На думку Чмутової В. П., доцільно використовувати величину чистого грошового потоку для розрахунку показників рентабельності, оскільки величина чистого прибутку, яка вказана в звітності, не відображає реальної суми коштів, якими може розпоряджатися підприємство, через визнання доходів і витрат незалежно від того, отримані або сплачені відповідні грошові суми [18].

Мочаліна З. М. і Поспелов О. В. побудували свій алгоритм проведення аналізу доходів і витрат, в основі якого лежить структурно-динамічний аналіз у поєднанні з факторним аналізом, оцінкою коефіцієнтів, аналізом показників рентабельності й інтегральним аналізом на кінцевому етапі. Вони акцентували увагу на тому, що аналіз доходів і витрат слід проводити, дотримуючись логіки руху від загального до приватного, а далі до визначення впливу приватного на загальне. Інакше кажучи, спочатку аналізуються узагальнюючі показники фінансових результатів за видами їх діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна) в динаміці, а потім вивчається їх структура й зміна в аналізованому періоді щодо базисного періоду або до бізнес-плану; виявляються фактори, дія яких призвела до змін [33].

Згідно з дослідженням Лазаревої А. С., в економічному аналізі доходів і витрат слід будувати і використовувати економіко-математичні моделі за допомогою кореляційно-регресійного методу. Значна перевага даного методу полягає у наочності відображення динаміки і змін показників, які аналізуються. Крім того, є можливість визначити прогнозовані величини у майбутньому періоді. Однак слід зазначити, що не всі явища і процеси можна формалізувати для включення в математичну модель. Крім того, варто

зауважити, що жодна модель не дає абсолютно точної характеристики досліджуваних економічних процесів [27].

Аналіз доходів спрямований на створення економічних умов, що забезпечують відшкодування постійних витрат підприємства, покриття змінних витрат, які залежать від обсягу реалізації продукції, повної і своєчасної оплати всіх видів податків, обов'язкових платежів та забезпечення отримання прибутку. Досягнення цих умов пов'язане з:

- 1) обґрунтуванням цін на товари, які закупаються;
- 2) раціональністю умов комерційних угод;
- 3) встановленням економічно обґрунтованих цін продажу товарів, які стимулюють збільшення попиту і, відповідно, реалізації;
- 4) скороченням кількості ланок товаропросування, яке дозволяє збільшити розміри доходів за рахунок скорочення кількості посередників;
- 5) диверсифікацією діяльності (асортиментної, регіональної, за видами діяльності), що дозволяє забезпечувати компенсацію можливих втрат доходу у випадку несприятливих змін на окремих товарних, регіональних ринках чи погіршення можливостей здійснення окремих видів діяльності.

Шульміна О.І. виділяє такі основні завдання аналізу доходів підприємства:

- 1) дослідження рівня та структури доходів і витрат у звітному періоді;
- 2) порівняння рівня та структури доходів і витрат у звітному і попередньому (базовому) періодах;
- 3) оцінка зміни структури доходів і витрат та виявлення їх причин.

Для вирішення цих завдань складається аналітична таблиця, в якій наводяться абсолютні величини доходів і витрат підприємства, їх частка в загальній сумі доходів і витрат звітного і базового періодів, зміна абсолютних величин доходів і витрат та їх часток у звітному періоді порівняно з базовим.

Загальні величини доходів і витрат є узагальненими факторами формування чистого прибутку підприємства, а їх зміни – факторами зміни

чистого прибутку. Тому після аналізу доходів і витрат доцільно оцінити рівень і динаміку сумарних значень доходів і витрат та чистого прибутку підприємства, провести факторний аналіз зміни чистого прибутку під впливом зміни факторів його формування.

Марцин В.С. зазначає, що існують такі основні етапи аналізу доходів підприємства [31]:

1. Аналіз загального обсягу та складу доходів. На цьому етапі аналітичної роботи визначаються загальний обсяг доходів підприємства, його абсолютна та відносна зміна порівняно з попередніми періодами. Аналізується склад доходів, тобто питома вага окремих джерел формування доходів в їх загальному обсязі (від реалізації, іншої реалізації, позареалізаційних операцій тощо).

2. Аналіз обсягу та джерел формування валового доходу (від реалізації товарів) підприємства. Цей етап аналітичної роботи передбачає вивчення основних джерел формування валового доходу, обсяг формування доходів від кожного джерела, питому вагу в загальному обсязі доходів.

3. Аналіз зміни рівня валового доходу. На цьому етапі визначається рівень валового доходу та розраховується його зміна порівняно з попереднім періодом. Об'єктом аналізу може бути також рівень торговельної надбавки у відсотках до ціни закупівлі товарів.

4. Оцінка рівня доходності інших видів діяльності підприємства. На цьому етапі аналітичної роботи розраховуються та аналізуються в динаміці відносні показники отримання доходів від інших видів діяльності підприємства: інвестиційної, посередницької, кредитної, орендної тощо. Рівень доходності інших видів діяльності порівнюється з рівнем валового доходу для визначення пріоритетних напрямів розвитку підприємства, його диверсифікації. Порівняння та оцінка здійснюються за допомогою розрахунків доходності витрат (співвідношення між сумами доходів та витрат) та доходності активів (обсяг формування доходів на одиницю активів, що використовуються) різних видів діяльності підприємства.

5. Кількісна оцінка факторів, що обумовлюють зміну обсягу формування валового доходу. Цей етап дослідження передбачає:

– вивчення впливу на величину доходу таких факторів, як обсяг товарообороту (у фактичних та зіставних цінах) та середній рівень доходу шляхом застосування методу ланцюгових підстановок або індексного методу;

– кількісну оцінку впливу на середній рівень валового доходу структурних зрушень, а саме: асортиментної структури товарообороту, складу товарообороту за формою продажу, складу постачальників (каналів отримання товарів) шляхом застосування методу відсоткових чисел.

6. Оцінка невикористаних можливостей з отримання доходів. Для виконання цього етапу аналітичної роботи потрібна інформація про ціни продажу окремих видів та різновидів товарів на підприємствах-аналогах та конкурентних або інформація про ціни придбання за альтернативними каналами товаропостачання. При наявності такої інформації розраховуються невикористані можливості зростання доходів підприємства за рахунок удосконалення політики товаропостачання (зменшення ціни закупівлі) або цінової політики використання можливостей збільшення цін реалізації. Оцінка невикористаних можливостей з отримання доходів проводиться вибірково, за товарними групами, що мають для підприємства найбільш вагоме значення.

7. Аналіз достатності формування доходів. Достатність формування доходів оцінюється в цілому за підприємством на основі аналізу напрямів використання отриманих доходів (на оплату податків, покриття постійних та змінних витрат, формування чистого прибутку). Для цього визначаються обсяги, динаміка та питома вага кожного напрямку використання доходів у загальному обсязі їх формування, аналізуються показники доходності витрат та прибутковості доходів. Оцінка достатності формування доходів дозволяє зробити висновок щодо виконання вимог самоокупності та самофінансування розвитку торгового підприємства.

Таким чином, розглянувши і проаналізувавши методики аналізу доходів і витрат підприємств, запропонованих різними авторами, можна стверджувати, що не існує єдиних методичних підходів.

Складність і різноманітність методик залежить від рівня управління: чим нижчий за ієрархією рівень управління, тим більш спрощені проблеми та методики аналізу, і навпаки, чим вищий рівень управління, тим складніші виникають проблеми, які відповідно, потребують застосування найбільш досконалої методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємств.

Найважливішою умовою отримання прибутку є відповідний ступінь розвитку виробництва, що забезпечує перевищення виручки від реалізації продукції над затратами (видатками) з її виробництва і збуту. Головний факторний ланцюжок, що формує прибуток, може бути поданий схемою:

Витрати \longleftrightarrow Обсяг виробництва \longleftrightarrow Прибуток.

Показники, що входять в цю схему, повинні перебувати під постійною увагою і контролем. Ця система організації обліку витрат називається «директ-костинг» (direkt-cost). Її роль у зв'язку з ринковими відносинами зростає.

Використання цієї системи в управлінні підприємством дозволяє ухвалювати найбільш ефективні рішення на основі аналізу функціональної математичної залежності між собівартістю, обсягом виробництва і прибутком. При цьому необхідно виділити такі найбільш важливі аналітичні можливості системи директ-костинг:

- оптимізація прибутку і асортименту виробленої продукції;
- визначення ціни на нову продукцію;
- розрахунок варіантів зміни виробничої потужності підприємства;
- оцінка ефективності виробництва (придбання) напівфабрикатів;
- оцінка ефективності додаткового замовлення, заміни устаткування.

Суттю системи директ-костинг є поділ витрат на виробництво на змінні і постійні залежно від зміни обсягу виробництва. Змінні витрати змінюються прямо пропорційно зміні обсягу виробництва і збуту продукції. До них належать: витрати на сировину і матеріали, заробітна плата основних виробничих працівників, паливо і енергія на технологічні цілі та інші витрати. Постійні витрати не залежать від зміни обсягу виробництва і збуту продукції, а обумовлені умовами їх організації і тривалістю звітного періоду. До них відносять: орендну плату, відсотки за користування кредитом, нараховану амортизацію основних фондів, деякі види заробітної плати керівників підприємства та інші витрати.

Собівартість продукції враховується і планується тільки в частині змінних виробничих витрат. Постійні витрати при цьому повністю списуються за рахунок доходів звітного періоду (маржинального доходу), тобто відносяться на зменшення маржі. Таким чином, маржинальний дохід, або маржа, є різниця між виручкою від реалізації продукції і змінними витратами. З іншого боку, це сума постійних витрат і прибутку. Дана обставина дозволяє будувати багатоступінчасті звіти, що важливо для деталізації аналізу.

Важливою особливістю системи директ-костинг є розробка методики економіко-математичного і графічного подання і аналізу звітів для прогнозування діяльності підприємства. З метою наочного подання в прямокутній системі координат будується графік залежності витрат і доходу від кількості одиниць продукції, що випускається (рис. 2.1). У точці критичного обсягу виробництва (К) немає ні прибутку, ні збитків. Праворуч від цієї точки знаходиться область чистих прибутків (доходів), зліва – область чистих збитків, яка утворюється в результаті перевищення величини постійних витрат над величиною маржинального доходу. Обсяг реалізації продукції, або виручка, від реалізації (N) пов'язаний із собівартістю (S) і прибутком від реалізації продукції (P) співвідношенням:

$$N = S + P.$$

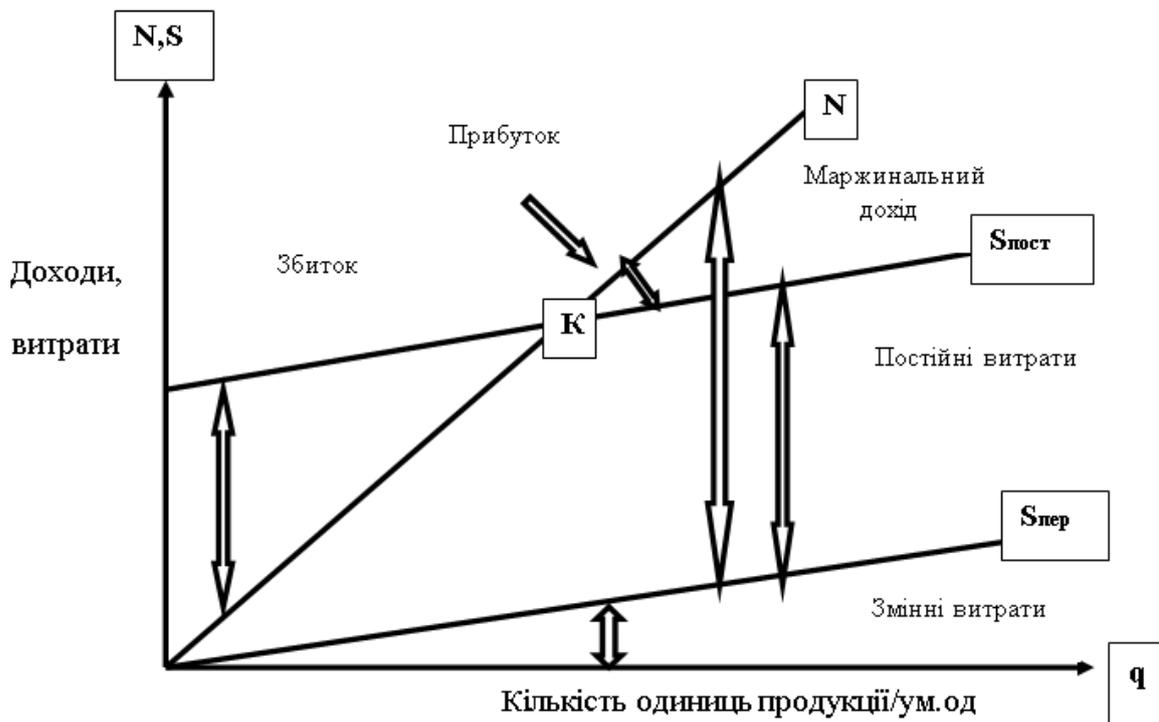

Рис. 2.1. Взаємозв'язок показників обсягу виробництва, витрат і прибутку

Якщо підприємство працює прибутково, то $P > 0$, або збитково, то $P < 0$. У разі якщо немає ні прибутку, ні збитку, тоді $P = 0$. Ці стадії суспільного відтворення називаються стадіями збиткової діяльності підприємства, розширеної відтворювальної діяльності і стадією простого відтворення відповідно. Точка переходу з однієї стадії в іншу (при $P = 0$) називається критичною точкою (поріг рентабельності, точка беззбитковості). Вона характеризує ту кількість продукції, при якій підприємство покриває всі свої витрати або отримує заданий мінімальний прибуток [59].

Визначальними поняттями системи директ-костинг є поріг рентабельності, валова маржа (маржинальний дохід), запас фінансової стійкості, операційний важіль (операційний ліверидж).

Поріг рентабельності – це такі обсяги виробництва й реалізації продукції, за яких підприємство вже не має збитків, але ще не має і прибутку. Поріг рентабельності (точка беззбитковості) визначається за формулою:

$$Q_p = \frac{F}{ПВ_{ВМ}} \quad (2.1)$$

де Q_p – поріг рентабельності; F – сума фіксованих (постійних) витрат; $ПВ_{ВМ}$ – питома вага валової маржі в сумарних операційних доходах.

Валова маржа (маржинальний дохід) - це різниця між сумарними операційними доходами та змінними витратами. За своєю структурою валова маржа - це сума постійних витрат і операційного прибутку підприємства.

$$ВМ = СОД - ЗВ \text{ або } ВМ = F + ОП \quad (2.2)$$

де $ВМ$ – валова маржа підприємства; $СОД$ – сумарні операційні доходи підприємства; $ЗВ$ – сума змінних витрат; $ОП$ – операційний прибуток підприємства.

Запас фінансової стійкості- це зона виробничо-комерційної діяльності, в межах якої формується операційний прибуток підприємства. Розраховується за формулою:

$$ЗФС_a = СОД - Q_p \quad (2.3)$$

$$ЗФС\% = ЗФС_a / СОД * 100\% \quad (2.4)$$

До 17% - не стійкий фінансовий стан; від 17% до 35% - достатній рівень запасу фінансової стійкості; більше 35% - стабільний рівень фінансової стійкості. Відповідно операційний прибуток, що формується в зоні запасу фінансової стійкості, визначається таким чином:

$$ОП = ЗФС * ПВ_{ВМ} \quad (2.5)$$

Операційний важіль – показник, що характеризує структуру валової маржі. Розраховується за формулою:

$$OB = VM/OP \quad (2.6)$$

За величиною операційного важеля визначається рівень підприємницького ризику діяльності підприємства.

Таблиця 2.2

Рівні підприємницького ризику виробничо-комерційної діяльності суб'єктів підприємництва

Величина операційного важеля	Рівень підприємницького ризику
до 3	Низький. Малоризиковий, консервативний тип виробничо-комерційної діяльності
від 3 до 5	Середній. Середньоризиковий, поміркований тип виробничо-комерційної діяльності
більше 5	Високий. Агресивний, високоризиковий тип виробничо-комерційної діяльності

Отже, методика формування витрат тісно пов'язана з управлінням доходами й прибутком підприємства, що свідчить про необхідність більш ґрунтовного вивчення взаємозв'язку витрат, обсягу виробництва і операційного прибутку підприємства.

Використання даних періодичної бухгалтерської звітності у сукупності з множинністю параметрів аналізу доходів і витрат не дають значущого ефекту в оперативному ухваленні рішень у складній реальній ситуації, тому проведення аналізу доходів і витрат потребує попереднього вибору обмеженого набору основних, найбільш значущих і не суперечних один одному безпекових параметрів, що дадуть можливість своєчасного виявлення певних резервів зростання ефективності діяльності підприємства та забезпечення його економічної безпеки.

2.2. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в контексті безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами

У сучасній економічній безпекології існує багато проблем, які розв'язано фрагментарно або не розв'язано зовсім, тобто проблемне поле цієї науки є достатньо великим. Однією з таких проблем є системне становлення естиметології в економічній безпекології, у межах якої має здійснюватися оцінювання економічної безпеки підприємства.

Оцінка є складною та специфічною формою відображення та пізнання об'єктивної дійсності, результатом оцінної діяльності суб'єкта. Оцінка - це визначення об'єктів, при якому виявляється їхнє позитивне або негативне значення для суб'єкта.

Пряме оцінювання передбачає отримання кількісних оцінок об'єкта безпосередньо за допомогою засобів вимірювання.

Розрахункове оцінювання передбачає обчислення значень вибраних кількісних показників та їхнє порівняння з певною мірою. Як правило, такою мірою є граничне значення показників.

Оцінювання (процес) в економічній безпекології потрібне для отримання кількісних оцінок економічної безпеки підприємства (результат). Кількісні оцінки економічної безпеки викликають більшу довіру, вони однозначно сприймаються та розцінюються, позбавлені суб'єктивізму. Є базою для аналізу та ухвалення управлінських рішень щодо підтримання або зміцнення економічної безпеки підприємства.

В оцінювання ЕБП використовуються певні показники. Найчастіше оцінка ЕПБ представлена показником «рівень економічної безпеки підприємства».

Економічна безпека погано піддається прямому оцінюванню. Адже найчастіше економічна безпека розглядається як стан підприємства, дещо рідше як характеристика чи умова діяльності підприємства.

В оцінюванні економічної безпеки підприємства сьогодні існує кілька підходів [49].

Підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства слід розглядати як сукупності дій щодо вимірювання економічної безпеки, що виконуються у певній послідовності з використанням певних прийомів та методів, базуються на принципах порівняння та відношення. Підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства формується на підставі сукупності операцій оцінювання і формалізується за допомогою простору цих операцій.

Найбільш розповсюдженими в оцінюванні економічної безпеки підприємства є функціональний (або комплексний), індикаторний та експертний підходи. Згадуються й інші підходи (ресурсно-функціональний, програмно-цільовий (комплексний), підхід на основі теорії економічних ризиків).

Основою функціонального (або комплексного), індикаторного та експертного підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства є квантифікація (введення кількісних характеристик для оцінки складних, якісно визначуваних понять, кількісне вираження якісних ознак). Економічна безпека підприємства, незалежно від підходу до її тлумачення (захисний, діяльнісний, ресурсний, гармонізаційний) та іманентного атрибуту (стан підприємства, що описується сукупністю параметрів або умов, умова діяльності або потреба підприємства тощо), належить до складних, якісно визначуваних понять. Розглянемо більш детально кожен підхід.

Функціональний підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства передбачає використання сукупності показників діяльності підприємства, значення яких надалі один чи два рази згортаються з метою отримання інтегрального показника, умовно кількісного за характером.

Застосування функціонального підходу до оцінювання економічної безпеки базується на виділенні кількох функціональних підсистем системи управління ним, за кожною з яких визначається комплексний показник економічної безпеки. З використанням низки комплексних показників зрештою розраховується інтегральний показник економічної безпеки

підприємства. Його значення є результатом нормалізації значень одиничних показників за кожною з вибраних функціональних складових і двох згорток.

1. Одиничних показників – для отримання комплексного показника за кожною функціональною підсистемою

2. Комплексних показників – для отримання інтегрального показника.

В межах функціонального підходу зрештою розраховується інтегральний показник економічної безпеки підприємства. Його значення є результатом нормалізації значень одиничних показників за кожною з вибраних функціональних складових та двох згорток: одиничних показників - для отримання комплексного показника за кожною функціональною підсистемою та комплексних показників - для отримання інтегрального показника. До того ж мають бути виконані вимоги до нормалізації значень одиничних показників (зокрема, йдеться про шкалу нормалізації) та згорток одиничних та комплексних показників (спосіб згортки). А такі вимоги далеко не завжди прописуються. Тобто інтегральний показник економічної безпеки підприємства належить до умовно кількісних показників, оскільки є результатом не безпосереднього виміру, а операцій нормалізації одиничних та згорток одиничних та комплексних показників.

Індикаторний підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства передбачає порівняння фактичних значень показників з певними еталонними значеннями цих показників. З використанням сукупності індикаторів можна оперативно аналізувати стан економічної безпеки країни, регіону або підприємства.

Оцінка рівня економічної безпеки на основі індикаторного підходу передбачає визначення з високою точністю бази порівняння – індикаторів. Саме рівень точності індикаторів в даному випадку і є проблемою, яка полягає в тому, що в даний час відсутня методична база визначення індикаторів, які враховують особливості функціонування підприємства, що обумовлено його галузевою приналежністю, формою власності, структурою капіталу,

організаційно-технічним і фінансово-економічним рівнем. Крім того, необхідно постійно коректувати системи показників, що є індикаторами економічної безпеки підприємства. Методичний підхід оцінювання рівня економічної безпеки промислового підприємства на основі індикаторів надає змогу визначити порогові значення оціночних параметрів, але водночас недоліком даної методики є проблематичність виокремлення індикаторів за якими буде проводитися оцінювання

Методи експертного оцінювання в економічній безпекології широкого застосування не знайшли. Як відомо, методи експертного оцінювання використовуються там, де можливість застосування оцінних показників обмежена, наприклад, в оцінюванні ймовірності реалізації загроз та їхнього впливу на діяльність підприємства або можливих наслідків реалізації загроз. Обмеження методів експертного оцінювання відомі і так само виявляються й в оцінюванні економічної безпеки підприємства.

Причини обмеженого використання експертних методів в оцінюванні економічної безпеки підприємства вбачаються такими:

- по-перше, сьогодні достатньо складно знайти достатню кількість дійсних фахівців з економічної безпеки, адже безпекозабезпечувальна діяльність на вітчизняних підприємствах лише починає здійснюватися. Причому, такі експерти повинні бути не лише підготовлені теоретично, а й мати досвід практичної роботи;

- по-друге, сторонні експерти не дуже добре знайомі з економічною безпекою конкретного підприємства. Адже стан економічної безпеки, напрями забезпечення та ресурси, що передбачаються для її забезпечення, належать до так званих глибинних питань, з якими керівництво підприємств не квапиться ознайомити сторонніх осіб. Дані про економічну безпеку, наприклад, статистичні або ті, що вказуються у звітах підприємства, відсутні. Деякі ознаки, які можуть використовувати експерти, можуть бути спричинені зовсім іншими процесами у діяльності підприємства. Внутрішнім експертам в оцінюванні економічної безпеки конкретного підприємства притаманний деякий

суб'єктивізм, а якщо ці експерти є фахівцями з економічної безпеки відповідного структурного підрозділу підприємства, то не можна виключати їхнє прагнення дещо прикрасити результати своєї діяльності [25].

В оцінюванні економічної безпеки підприємства доцільно звернути увагу на матричний підхід. Матричний підхід в естиметології економічної безпекології широкого застосування поки ще не отримав. Причини цього вбачаються у складності підготовки вихідної інформації, зокрема, якісного опису співвідношення змінних, що мають використовуватися для оцінок економічної безпеки підприємства, а також у традиційній недовірі до якісних оцінок, які дуже часто страждають суб'єктивністю. Як правило, до кількісних оцінок довіра є більшою, навіть тоді, коли такі оцінки насправді є квазікількісними або умовними, наприклад, кількість балів або рівень у частках одиниці.

Методи матричного підходу слід поділити на формалізовані та неформалізовані. Неформалізовані методи матричного підходу не потребують подальшої формалізації даних матриці, мають високу наочність, дозволяють отримати хоча і загальну, але достатньо точну статичну оцінку ситуації з використанням кількох змінних (або чинників), опис яких представлено діапазоном значень кількісних або квазікількісних (наприклад, бали) показників або якісним описом значення показника (високий, низький).

Чим більше клітинок містить матриця, тим вона складніше та інформативніша. За кількістю клітинок матриці поділяються на чотири групи. Двовимірні матриці, що належать до першої групи, дозволяють визначити чотири, а трьохвимірні матриці (друга група) – дев'ять основних позицій (квадрантів матриці), до яких потрапляє досліджуваний об'єкт або процес. У третій групі перебувають матриці з дванадцяти, у четвертій – із шістнадцяти клітинок, а у п'ятій – матриці, що містять більше шістнадцяти клітинок. В кожній позиції стан досліджуваного об'єкта різний, такий стан має відповідний опис. Залежно від того, яку позицію посідає досліджуваний об'єкт, надається його характеристика та визначаються можливі вектори її зміни.

Кожен з цих підходів має свої переваги та недоліки. За результатами проведеного аналізу найвідоміших підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства, Козаченко Г.В. сформувала порівняльну таблицю (табл. 2.3) [33].

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства

Критерії	Підходи			
	Функціональний	Індикаторний	Експертний	Матричний
Характер оцінювання	Ретроспективний	Ретроспективний	Ретроспективний; поточний; перспективний.	Ретроспективний; поточний; перспективний
Достовірність оцінок	Низька	Середня	Середня	Висока
Трудомісткість оцінювання	Висока	Середня	Висока	Середня
Вимоги до кваліфікації користувачів	Середні	Середні	Високі	Високі

У виборі змінних простої матриці в оцінюванні економічної безпеки підприємства можуть знайти використання такі методи підготовки управлінської інформації як матриці SWOT-аналізу, PEST-аналізу та ін.

Варто зазначити, що крім основних підходів, деякі автори виділяють специфічні, що представлні табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства

Підхід	Характеристика
1	2
Циклічний	заснований на застосуванні теорії економічних циклів, пов'язаних з підйомом і спадом ділової активності. Саме на стику підйому і спаду реалізуються форми переходу до нового циклу економічного розвитку, або втратою конкурентних переваг. При цьому загрози економічній безпеці утворюються також на цих стиках.
Системний	визначає економічну безпеку як сукупність елементів, що складають його структуру. На підставі рівня значимості кожного з елементів і кількісного виміру його стану визначається інтегральний рівень економічної безпеки організації. З точки зору системного підходу організація являє собою складну відкриту динамічну систему, що перебуває в процесі постійного ресурсного обміну з зовнішнім середовищем. Системність передбачає дослідження організації з позиції взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів і процесів, які між ними відбуваються.

Продовження таблиці 2.4

1	2
Кластерний	визначає економічну безпеку як здатність системи за рахунок забезпечуючих її факторів (у тому числі інфраструктурних) досягати певних заданих цілей, пов'язаних з якістю продукції (послуг), обсягами ринку, конкурентними перевагами, мінімізацією ризику або економічних збитків тощо)
Процесний	характеризує рівень економічної безпеки як реально отриманий ефект від економічної діяльності у вигляді збільшення корисного результату і зниження витрат на його досягнення шляхом раціонального комбінування
Ситуаційний	в останні роки в практиці управління організацією, так і в оцінці її економічної безпеки, широко використовується ситуаційний підхід. Це зумовлено потребою у швидкій реакції на зміну ситуації (насамперед, у зовнішньому середовищі) в умовах інформаційної невизначеності, тобто об'єктом дослідження виступає ситуація, конкретні обставини, які впливають на безпеку організації в конкретний момент часу.
Ресурсний	являє собою сукупність методів опису та аналізу економічної безпеки на підставі достатності та доступності фінансування витрат, необхідних для здійснення виробничого процесу, а також віддачі від вкладених ресурсів.

Оцінювання в економічній безпекології потрібне для отримання кількісних оцінок економічної безпеки підприємства. Кількісні оцінки економічної безпеки підприємства однозначно сприймаються і позбавлені суб'єктивізму.

Отже, кожен із методичних підходів проведення оцінювання системи управління економічною безпекою має свої переваги та ряд недоліків. Зважаючи на швидкоплинність умов господарювання, управлінським персоналом мають бути виокремлені та вдало підібрані методи оцінювання економічної безпеки, що будуть взаємодіяти із елементами загальної системи управління. При цьому показники оцінювання доходів і витрат та їх співвідношення є ключовими параметрами економічної безпеки будь-якого підприємства.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження методичних засад формування доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства визначено охарактеризовано підходи до оцінювання операційних доходів і витрат підприємства в системі безпекоорієнтованого управління ними; розкрито методику оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в контексті безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами.

Доходи і витрати – це одні з найважливіших і водночас складні економічні категорії, які пов'язані з формуванням прибутку підприємства, мають безпосередній вплив на цей показник та дозволяють забезпечити підвищення ефективності бізнесу. Тому оцінювання їх складу, структури й динаміки має важливе значення в контексті формування заходів, направлених, з одного боку, на зростання доходів, а з іншого – на контроль і регулювання витрат з метою максимізації прибутку підприємства.

Охарактеризовано основні методичні підходи до аналізу складу, структури та динаміки доходів і витрат підприємства, серед яких для подальшого дослідження обрано комплексний підхід, використання якого дозволить виявити резерви економічного зростання підприємства. Саме оцінювання складу, структури й динаміки доходів і витрат підприємства є основою для прийняття ефективних та своєчасних управлінських рішень направлених на підтримку фінансової стійкості, ділової активності й прибутковості підприємства в умовах невизначеності воєнного стану.

Доведено, що правильно обрана методика аналізу доходів і витрат може стати основою для отримання достовірних показників, а значить, максимально ефективного використання фінансових ресурсів підприємства, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства й забезпечення його економічної безпеки.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Дослідження фінансового стану та ділової активності ПП «ВТК «ЛУКАС»

Оцінювання ефективності процесів формування доходів і витрат підприємства доцільно розпочати з аналізу чинників, що визначають фінансові результати, а саме, з аналізу загального фінансового стану та ділової активності підприємства. Дослідження проводилося на матеріалах Приватного підприємства «Виробничо-торгова компанія «ЛУКАС», яке знаходиться у м. Кременчук Полтавської області, де не проходять активні бойові дії в умовах воєнного стану, введеного в Україні 24.02.2022 року, що дозволило підприємству продовжувати виробничо-господарську діяльність.

ПП «ВТК «Лукас»» трансформувалася від невеликого цеху з випуску пісочного печива, продуктивністю 100 кг за зміну (на етапі його створення у 1995 році як сімейного бізнесу), до великого виробничого підприємства, виробничою потужністю 2,5 тисячі тонн кондитерських виробів на місяць. Особливим моментом в історії компанії стало відкриття другого виробничого майданчика та впровадження на ньому нового напрямку діяльності – виробництва виробів з листкового тіста. На сьогоднішній день компанія «Лукас» – це сучасне підприємство, що динамічно розвивається, провідний виробник солодких виробів, яке входить в число кращих кондитерських підприємств України. Асортимент продукції нараховує понад 100 найменувань, серед них – вироби з листкового, пісочного тіста, цукерки та торти.

Аналізуючи історію розвитку підприємства варто зазначити, що мале приватне підприємство «Лукас» було зареєстровано 16 листопада 1995 року, у 1997 році було відкрито перший в місті його кондитерський магазин, у 1999 році відбулася зміна напрямків діяльності підприємства з торгової на

виробничо-торгову, відкрито перший кондитерський цех і 6 листопада 1999 року – випущений перший кілограм продукції. Протягом 2001-2002 років було орендовано нове виробниче приміщення, закуплено та встановлено газові печі «Мусон» і «Зіммер». Підприємство працювало цілодобово у дві зміни та розпочало реалізацію продукції оптовим покупцям. У 2003 році придбано будівлю та обладнання для розширення виробництва, завдяки чому продуктивність підприємства досягла об'єму 1000 кг за зміну. У 2004 році було створено власну виробничу лабораторію. У 2005 році було взято курс на автоматизацію виробництва: придбано першу відсадочну машину «Evrodgor», введено у дію пакувальну лінію Flow-pack на ділянці виробництва цукерок. Асортимент продукції поповнився новинками, створено ділянку виробництва тортів. З цього часу ТМ «Лукас» – безперечний лідер серед виробників тортів на регіональному ринку.

Протягом 2006-2008 років було створено власне будівельно-монтажне управління, що має весь спектр ліцензій і сертифікатів, необхідних для виконання робіт. Придбано територію, побудовано і введено в дію нові виробничі та адміністративні корпуси. Запущено виробництво на новій виробничій ділянці компанії. Встановлено 2 напівавтоматичні лінії, продуктивністю до 4 т. на добу. Дистриб'юторська мережа компанії переходить кордон України: у 2007 році ТМ «Лукас» виходить на ринок Молдови. У Компанії розроблено та впроваджено систему управління якістю ISO 9001:2001. Розширено структуру компанії: створено відділ регіонального розвитку, відділ транспортної та складської логістики та ін. Також, було відкрито два нових фірмових магазини «Лукас» та дитячий світ «Лукастик». У 2009 році система управління безпечністю харчових продуктів була сертифікована на відповідність міжнародному стандарту ДСТУ ISO 22000:2007. Проведено повне технічне переозброєння та реконструкцію виробництва №1.

Протягом 2010-2011 років приріст виробництва складав більше 80%. Було побудовано та введено в дію новий склад логістики. Вантажний автопарк Компанії налічував 56 одиниць власного вантажного

автотранспорту. У 2012 році було освоєно новітні технології. Компанія була одним з трьох підприємств в Україні, які мають ліцензійне італійське обладнання, що дозволяє створювати фототорти. ТМ «Лукас» зміцнила присутність на українському ринку.

Протягом 2013-2014 років було побудовано і введено в експлуатацію сучасний логістик-центр компанії, загальною площею близько 2000 квадратних метрів. Відкрито Музей історії Компанії, створено власне бюро декларування митних вантажів і товарів. Компанія придбала статус митного брокера. Збудовано та введено в експлуатацію сучасну адміністративну будівлю європейського рівня. У 2015 році «Лукас» брав участь у 45 міжнародній кондитерській виставці ISM, яка щороку проходить у Кельні (Німеччина). Також, проведено перший етап модернізації виробництва, в ході якого встановлено дві пакувальні і глазурувочна машини.

У 2016 створено власну ділянку з виготовлення обладнання. Розпочато ребрендинг упаковки ТМ Lukas. У 2017 році відбулося відкриття Кондитерського Дому Lukas Кременчук – першого об'єкта бренду LUKAS LAND – «Країна солодошів». Відкрито нові країни для експорту продукції Lukas: Англія, Саудівська Аравія, Марокко, Німеччина, Казахстан.

У 2018 році було відкрито нові країни для експорту товарів: Франція, Індія, Болгарія, Угорщина, Катар, Афганістан, Сирія, ОАЕ – всього 42 країни світу. У 2018 році компанія успішно пройшла багаторівневий аудит італійської компанії та отримала сертифікат відповідності вимогам схеми FSSC 22000. Ця авторитетна система сертифікації фокусує свою увагу на забезпеченні повноцінного контролю продукції на всіх етапах виробництва. У 2020 році була відкрита нова країна експорту – США. У 2021 році кондитерська компанія «Лукас» став спонсором Національного Євробачення 2021. Відбулося відкриття інтернет-магазину «Лукас». Також, відкрита нова країна для експорту – Китай, наразі кількість країн-експортерів – 52.

В умовах сьогодення підприємство випереджає по 10 економічним показникам понад 350 подібних виробників України. Засновник і керівник

компанії Олександр Лукацький цілеспрямовано і наполегливо розвиває сімейний бізнес, згуртовуючи навколо себе колектив однодумців. Бізнес він веде за принципом чесної конкуренції: компанія заробляла і заробляє гроші не на ціні своєї продукції, а на обсягах реалізації.

Приватне підприємство «Виробничо-торгова компанія «Лукас» відповідальний партнер місцевих органів влади. Забезпечуючи стабільні податкові відрахування, вносить значний вклад у розвиток економічного потенціалу країни, поліпшення якості життя споживачів. Розвинена інфраструктура, сучасні технології, професійне кондитерське обладнання від всесвітньо відомих компаній, власні розробки та висока кваліфікація фахівців – складові успіху «Лукас».

З початку війни керівництво Компанії зосередилося на фізичній безпеці своїх працівників та фізичній безпеці своїх об'єктів, а також забезпеченні стабільної роботи Компанії під час воєнного стану.

У зв'язку зі зростанням глобальної геополітичної напруженості, з лютого 2022 року значно посилюються коливання на товарному та валютному ринку. Ці фактори можуть вплинути на доходи і витрати підприємства, тому доцільно проаналізувати основні фінансові показники діяльності ПП «ВТК «Лукас» до 2022 року.

На початковому етапі оцінювання фінансового стану, як правило, складається агрегований аналітичний баланс підприємства, який можна одержати шляхом об'єднання (групування) однорідних за економічним змістом статей бухгалтерського балансу. Агрегований баланс більш зручний для читання, він дозволяє виділити важливі елементи, на основі яких аналізується фінансовий стан підприємства.

Здійснено оцінку майнового стану та джерел формування майна ПП «ВТК «Лукас» на основі аналізу динаміки статей його балансу (горизонтальний аналіз) і визначення його структури (вертикальний аналіз) з використанням агрегованого балансу підприємства (табл. 3.1) за три роки.

Таблиця 3.1

Агрегований баланс ПП «ВТК «Лукас» за 2020-2022 роки

Актив	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення (+,-) 2021/2020		Темп зроста ння 2021/ 2020, %	Відхилення (+,-) 2022/2021		Темп зроста ння 2022/ 2021, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питом а вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %		в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Необоротні активи (1095)	898236	47,56	969234	50,68	949031	46,57	70998	3,11	107,90	-20213	-4,10	97,91
1.1. Основні засоби і нематеріальні активи (1000+...+1020)	897104	47,5	965497	50,48	943962	46,32	68393	2,98	107,62	-21535	-4,16	97,77
1.2. Довгострокові фінансові інвестиції (1030+1035)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
1.3. Відстрочені податкові активи (1045)	1132	0,06	3737	0,19	5069	0,24	2605	0,13	330,12	1332	0,05	135,64
1.4 Інші необоротні активи і довгострокова дебіторська заборгованість (1040+1090)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
2. Оборотні активи (1195)	990139	52,43	943062	49,31	1088498	53,42	-47077	-3,11	95,24	145436	4,10	115,42
2.1. Запаси (1100+1110)	225338	11,93	211401	11,05	243764	11,96	-13937	-0,87	93,81	32363	0,90	115,30
2.2. Дебіторська заборгованість (1120+1125+1155)	672952	35,63	715766	37,43	830048	40,73	42814	1,79	106,36	114282	3,30	115,96
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	83380	4,41	8111	0,42	5305	0,26	-75269	-3,99	9,72	-2806	-0,16	65,40
2.4. Витрати майбутніх періодів (1170)	62	0,03	1112	0,05	1384	0,06	1050	0,05	1793,54	272	0,01	124,46
2.5. Інші оборотні активи (1180+1190)	8407	0,44	6672	0,34	7997	0,39	-1735	-0,09	79,36	1325	0,04	119,85
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (1200)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Всього майна (1300)	1888375	100	1912296	100	2037529	100	23921	0,00	101,26	125233	0,00	106,54

Продовження таблиці 3.1

Пасив	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення (+,-) 2021/2020		Темп зростан ня 2021/ 2020, %	Відхилення (+,-) 2022/2021		Темп зроста ння 2022/ 2021, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Пито- ма вага, %	Сума, тис. грн.	Пито- ма вага, %	в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %		в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Власний капітал (1495)	1279437	67,75	1314453	68,74	1408357	69,12	35016	0,98	102,74	93904	0,38	107,14
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (1595)	0	0,00	44021	2,30	342157	16,79	44021	2,30	100,00	298136	14,49	777,26
3. Поточні зобов'язання і забезпечення (1695)	608938	32,25	553822	28,96	287015	14,09	-55116	-3,29	90,95	-266807	-14,87	51,82
3.1. Короткострокові кредити банків (1600)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
3.2. Кредиторська заборгованість (1605+...+1650)	343084	18,17	231820	12,12	269322	13,22	-111264	-6,05	67,57	37502	1,10	116,18
3.3. Інші поточні зобов'язання (1660+...+1690)	265854	14,08	322002	16,84	17693	0,87	56148	2,76	121,12	-304309	-15,97	5,49
4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (1700)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
5. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду (1800)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Всього капіталу (1900)	1888375	100,00	1912296	100,00	2037529	100,00	23921	0,00	101,27	125233	0,00	106,55

Аналізуючи агрегований баланс, було виявлено тенденцію до збільшення валюти балансу. Так, сума валюти балансу у 2021 році збільшилася на 23921 тис.грн у порівнянні з 2020 роком. В свою чергу, зміна, яка відбулася у 2022 році порівняно з 2021 роком становить 125233 тис. грн. Таке зростання суми балансу свідчить про те, що на ПП «ВТК «Лукас» збільшувалися виробничі можливості та інтенсивність його виробництва, що заслуговує позитивної оцінки. Разом із цим збільшення валюти балансу частково пов'язане із переоцінкою фондів, подорожчанням виробничих запасів і готової продукції внаслідок інфляційних процесів.

Протягом досліджуваного періоду співвідношення між необоротними та оборотними активами було наступним: у 2020 році необоротні активи становили 47,57%, у 2021 році – 50,68%, а у 2022 – 46,58% у загальній величині майна (рис. 3.1). Таким чином, у 2020 та 2022 роках темп приросту оборотних активів був вищий, ніж необоротних коштів, що є позитивним для підприємства, адже підвищення частки оборотних активів спричиняє зменшення ризиків компенсації авансованого капіталу та підвищує його віддачу внаслідок прискорення оборотності оборотних коштів.

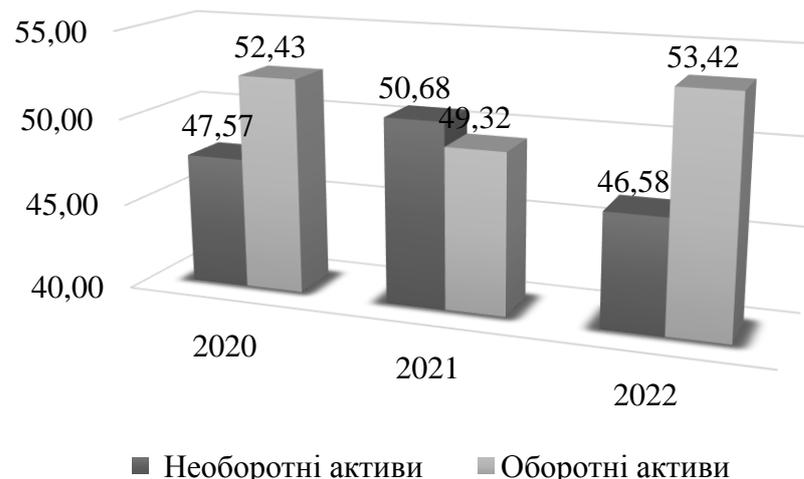

Рис. 3.1. Структура активів ПП «ВТК «Лукас» протягом 2020-2022 рр.

У 2021 році темп приросту необоротних активів був вищий, ніж оборотних коштів, в результаті суттєвого зменшення замовлень на

виробництво продукції компанії, наслідком якого й стало скорочення суми оборотних активів.

У структурі необоротних активів найбільшу частку займають основні засоби і нематеріальні активи, які в період з 2020 по 2022 роки зросли з 897104 тис. грн. до 943962 тис. грн (рис. 3.2). Це свідчить про орієнтацію підприємства на розширення своєї основної діяльності.

Рис. 3.2. Структура оборотних активів ПП «ВТК «Лукас» у 2020 – 2022 рр., тис.грн

Найбільшу частку в структурі оборотних активів підприємства займала сума дебіторської заборгованості, частка якої протягом досліджуваного періоду коливалася від 35,64% до 40,74%. Відведення значної суми коштів у дебіторську заборгованість може призвести до фінансових ускладнень, підприємство може відчувати нестачу коштів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати, розрахунків із бюджетом та постачальниками.

Згідно з дослідженням, грошові кошти та їх еквіваленти зменшились у 2021 році на 75269 тис. грн., а у 2022 році – на 2806 тис. грн., тому на кінець досліджуваного періоду їх абсолютна сума становила лише 5305 тис. грн, частка яких становила 0,26% у загальній величині майна. Це можна оцінити

як негативний фактор, оскільки гроші та їх еквіваленти є наймобільнішими активами підприємства, тому воно може мати труднощі із здійсненням поточних розрахунків із контрагентами.

Аналізуючи пасив балансу ПП «ВТК «Лукас», було виявлено значне перевищення власного капіталу над залученим – відносна частка власного капіталу у структурі всього майна коливалася від 67,75% до 69,12% (рис. 3.3).

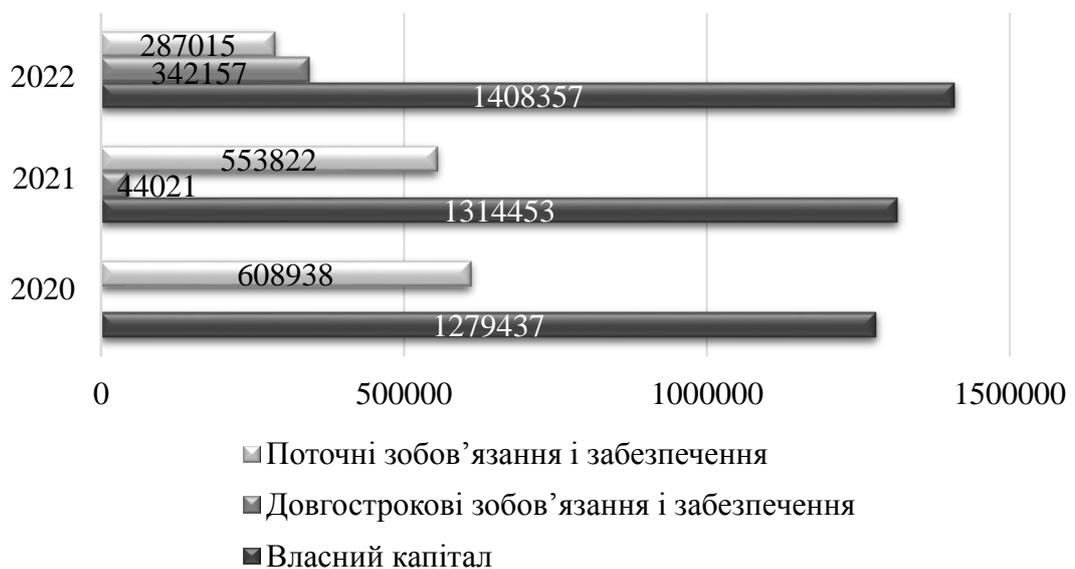

Рис. 3.3. Структура капіталу ПП «ВТК «Лукас» у 2020-2022 рр.

Таке співвідношення власного і залученого капіталу свідчить про суттєву автономність ПП «ВТК «Лукас», тобто підприємство можна вважати незалежним від зовнішнього впливу. Крім того наявність значного розміру власного капіталу в порівнянні із залученим убезпечує від імовірного банкрутства.

В період з 2020 по 2022 роки спостерігалася тенденція до збільшення власного капіталу як в абсолютному, так і у відносному значенні. Так, сума власного капіталу у 2021 році була збільшена на 35016 тис. грн., а у 2022 році відбулося зростання на 93904 тис. грн. Таке збільшення частки власного капіталу свідчить про зростання рівня фінансової незалежності підприємства

і підвищення його резервного позикового потенціалу, тобто здатності підприємства залучати позикові кошти на вигідніших умовах.

У 2021 році спостерігалось переважання короткострокових джерел (28,96%) у структурі позикових коштів, що є негативним фактом, який характеризує погіршення структури балансу і підвищення ризику втрати фінансової стійкості. Але у 2022 році ситуація змінилася, частка довгострокових зобов'язань становила (16,79%), що переважає частку короткострокових зобов'язань (14,09%), що свідчить про значне покращення структури балансу та фінансового стану ПП «ВТК «Лукас».

Про зростання фінансових можливостей підприємства в оперативному маневруванні джерелами покриття його потреб свідчить поява у 2021 році довгострокових зобов'язань у сумі 44021 тис. грн. При цьому їх величина у 2022 році суттєво зросла на 298136 тис. грн.

Аналізуючи суму кредиторської заборгованості ПП «ВТК «Лукас» впродовж 2020 – 2022 років, можна зробити висновки, що у 2021 році сума кредиторської заборгованості зменшилася на 111264 тис.грн., а у 2022 році відбулося збільшення на суму 37502 тис.грн (рис. 3.4).

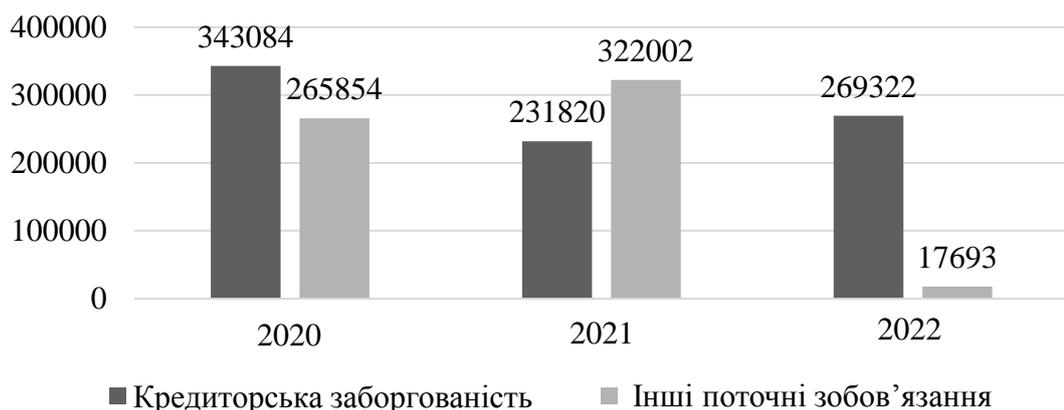

Рис. 3.4. Структура поточних зобов'язань і забезпечень ПП «ВТК «Лукас»

Зростання розміру кредиторської заборгованості підприємства було зумовлене збільшенням обсягів його діяльності. Спостерігалась тенденція до

зменшення інших поточних зобов'язань. У порівнянні 2022 року з 2020, цей показник зменшився на суму 248161 тис.грн. Таке значне зменшення зобов'язань, є позитивним явищем, адже свідчить про те, що у підприємства було достатньо коштів, щоб вчасно погасити дані зобов'язання.

Важливою характеристикою діяльності підприємства є його ділова активність. Вона дозволяє оцінити сукупність зусиль бізнесу, спрямованих на зростання його прибутковості та інвестиційної привабливості. Оцінка ділової активності передбачає визначення результатів діяльності підприємства через застосування комплексної оцінки ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, які формують оптимальні співвідношення темпів росту й основних показників, а також обумовлюють проміжні й кінцеві результати діяльності. Ступінь ділової активності на рівні підприємства визначається за допомогою коефіцієнтів оборотності, значення яких для ПП «ВТК «Лукас» представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка основних коефіцієнтів ділової активності ПП «ВТК «Лукас»
протягом 2020 –2022 рр.

Назва коефіцієнта	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп зростання, %	
				2021/2020	2022/2021
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	2,54	2,65	2,66	104,10	100,48
Тривалість обороту обор. активів	141,48	135,91	135,26	96,06	99,52
Коефіцієнт ефективності використання ресурсів	1,50	1,35	1,30	90,05	96,68
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	3,58	3,69	3,33	102,98	90,27
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	8,56	8,91	10,27	104,10	115,27
Тривалість обороту дебіторської заборгованості	100,54	97,63	108,16	97,10	110,78
Тривалість обороту кредиторської заборгованості	42,08	40,42	35,06	96,06	86,75
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	10,28	10,53	10,23	102,40	97,20
Тривалість обороту матер. запасів	35,01	34,19	35,17	97,66	102,88
Коефіцієнт обор. власн. капіталу	2,02	1,99	1,89	98,91	94,78
Тривалість обор. власн. капіталу	178,60	180,57	190,51	101,10	105,50

Досліджуючи коефіцієнт оборотності оборотних активів було виявлено зростання зі значення 2,54 до 2,66, отже, саме стільки разів за рік відбувався повний цикл виробництва та обігу, що приносив ефект у вигляді прибутку. Таке зростання свідчить про прискорення обороту оборотних засобів.

Відбулося зменшення тривалості обороту оборотних активів з 145 до 135 днів (рис. 3.5). Така тенденція є позитивною, адже чим менше тривалість одного обороту, тим швидше майно здійснює свій кругооборот та ефективніше використовується підприємством.

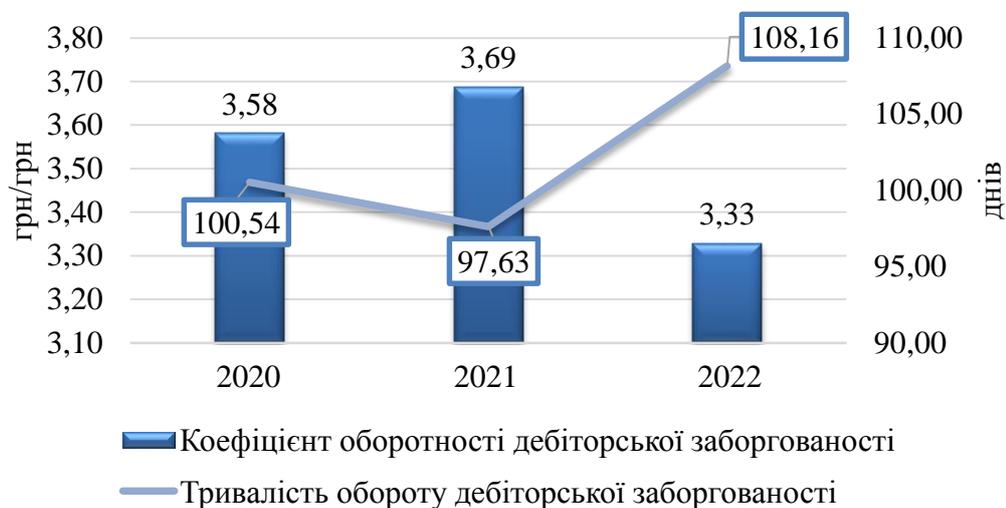

Рис. 3.5. Аналіз коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості
ПП «ВТК «Лукас» за 2020 –2022 рр.

За досліджуваний період спостерігалася тенденція до зниження коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості. Таке зменшення, а саме із значення показника 3,58 до 3,33, демонструвало зростання числа неплатоспроможних клієнтів та інших проблемах збуту. Чим нижче обіговість дебіторської заборгованості, тим вище будуть потреби компанії в обіговому капіталі для розширення обсягу збуту. Спостерігалася зростання тривалості обороту дебіторської заборгованості, а отже відбувалося сповільнення швидкості перетворення дебіторської заборгованість в кошти, в результаті якого зменшувалася ліквідність оборотних коштів підприємства.

Таке високе значення цього показника на підприємстві може призвести до виникнення проблеми вчасного погашення виставлених ним рахунків.

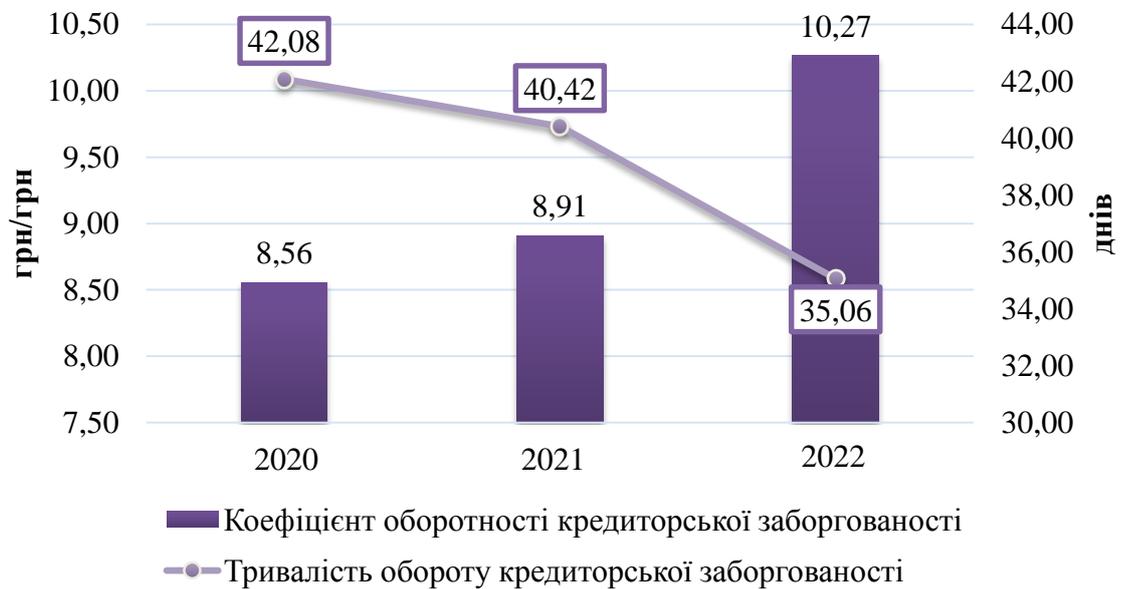

Рис. 3.6. Аналіз оборотності кредиторської заборгованості
ПП «ВТК «Лукас» за 2020–2022 рр.

При дослідженні коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, була виявлена тенденція до зростання. Зростання значення коефіцієнта з 8,56 до 10,27 свідчить про покращення розрахунково платіжної дисципліни підприємства у відносинах з постачальниками, бюджетом, позабюджетними фондами, персоналом підприємства, іншими кредиторами, тобто про підвищення швидкості сплати заборгованості підприємства. Зменшення тривалості кредиторської заборгованості зі 42 до 35 днів демонструє зменшення середнього терміну повернення боргів підприємства.

За досліджуваний період коефіцієнт оборотності матеріальних запасів зазнав невеликого спаду, що свідчить про відносне збільшення виробничих запасів і незавершеного виробництва або про зниження попиту на готову продукцію.

Зменшення значень показника коефіцієнту обороту власного капіталу з 2,02 до 1,89 показує зменшення неефективності використання власного

капіталу підприємства. В свою чергу, збільшення тривалості обороту власного капіталу з 178 до 190 днів свідчить про погіршення фінансового стану підприємства.

Ділову активність підприємства визначають за умови виконання так званого «золотого правила» економіки підприємства

$$T_{пр} > T_{р} > T_{к} > 100\%, \quad (3.1)$$

де $T_{пр}$ - темп зростання прибутку до оподаткування, %; $T_{р}$ – темп зростання обсягу реалізації, %; $T_{к}$ – темп зростання авансованого капіталу, %.

Перевірку виконання «золотого правила» економіки підприємства за досліджуваній період представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Перевірка виконання «золотого правила» економіки ПП «ВТК «Лукас»

Показник	2020	2021	2022
1. Темп зростання прибутку до оподаткування ($T_{пр}$), %	99,67	58,15	125,76
2. Темп зростання обсягу реалізації ($T_{р}$), %	107,99	104,91	100,48
3. Темп зростання авансового капіталу ($T_{к}$), %	137,42	101,27	106,55
Виконання «золотого правила»	$T_{пр} < T_{р} < T_{к} > 100\%$	$T_{пр} < T_{р} > T_{к} > 100\%$	$T_{пр} > T_{р} < T_{к} > 100\%$

Таким чином, виконавши перевірку виконання «золотого правила» економіки ПП «ВТК «Лукас», були отримані наступні висновки. У 2020 році відбувалось зростання майнового потенціалу підприємства, оскільки виконувалась лише остання нерівність ($T_{к} > 100\%$), при, тому що темп зростання прибутку до оподаткування був меншим, ніж темп зростання обсягу реалізації, який, в свою чергу був меншим, аніж темп зростання авансового капіталу (рис. 3.7). Виконання лише останньої нерівності означає, що економічний потенціал ПП «ВТК СЛукас» зростає, тобто розширюються масштаби діяльності підприємства.

Рис. 3.7. Темпові показники зростання ділової активності ПП «ВТК «Лукас» за 2020 –2022 рр.

У 2021 році виконувалася лише друга умова «золотого правила», а саме виручка від реалізації зростає випереджуючими темпами порівняно з темпами зростання активів, що вказує на те, що порівняно зі збільшення економічного потенціалу обсяг реалізації підвищується вищими темпами, тобто ресурси комерційної організації використовуються ефективніше, підвищується рівень віддачі з кожної грошової одиниці, вкладеної в компанії.

У 2022 році «золоте правило» не виконувалося через нездійснену другу умову, а саме темпи через перевищення темпу зростання авансового капіталу над темпом зростання обсягу реалізації. Зростання прибутку ПП «ВТК «Лукас» досить перевищує величину обсягу реалізації продукції. Це означає підвищення рівня рентабельності підприємства, що може бути результатом зниження собівартості або зростанням маси прибутку. Також варто зазначити, що темпи зростання прибутку були значно більшими темпів зростання активів, а темпи зростання обсягу продаж менші, тобто, підвищення ефективності використання активів відбулося тільки за рахунок зростання цін на продукцію.

Аналіз нерівностей показує, що ПП «ВТК «Лукас» не реалізує залежність «золотого правила» економіки в жодному досліджуваному році. Завжди виконується лише остання умова (зростання середньої величини активів в динаміці), яка означає зростання майнового потенціалу підприємства.

Один з важливих показників, що характеризують ділову активність, є тривалість операційного та фінансового циклу. Їх результати розрахунків наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Визначення тривалості операційного та фінансового циклів

ПП «ВТК «Лукас» у 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+/-)	
				2021/2020	2022/2021
Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	2440593	2560385	2572657	119792	12272
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (ДЗг), тис. грн.	622030	625538	756798	3508	131260
Запаси (З), тис. грн.	225338	211401	243764	-13937	32363
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (КЗг), тис. грн.	335570	225197	267656	-110373	42459
Період обороту, дні:					
1) дебіторська заборгованість	100,54	97,63	108,16	-2,91	10,53
2) запасів	35,01	34,19	35,17	-0,82	0,98
3) кредиторська заборгованість	42,08	40,42	35,06	-1,66	-5,35
Операційний цикл (п.1 + п.2.)	135,55	131,82	143,33	-3,73	11,51
Кількість операційних циклів	2,66	2,73	2,51	0,08	-0,22
Фінансовий цикл (п.1.+п.2.-п.3.)	93,48	91,40	108,27	-2,07	16,86

Таким чином, досліджуючи результати дослідження поточних активів і зобов'язань, були зроблені наступні висновки. Основною проблемою є зростання тривалості обороту дебіторської заборгованості. Її обсяги за досліджуваний період зростають швидшими темпами, ніж чистий дохід від реалізації продукції. Так, даний показник збільшився з 622030 тис. грн. до 756798 тис. грн. Серед основних причин варто зазначити необачну кредитну політику по відношенню до споживачів, що виражається у «пом'якшенні» умов оплати дебіторської заборгованості, а також загальне зниження платоспроможності контрагентів.

За досліджуваний період спостерігалось збільшення операційного циклу зі 136 до 143 днів (рис. 3.8). Такі високі значення свідчать про сповільнення оборотності поточних активів підприємства, що збільшує витрати на їх утримання та обслуговування та скорочує рівень

рентабельності. ПП «ВТК «Лукас» потрібно в середньому 4,5 місяці для того, щоб перетворити придбані запаси на готову продукцію.

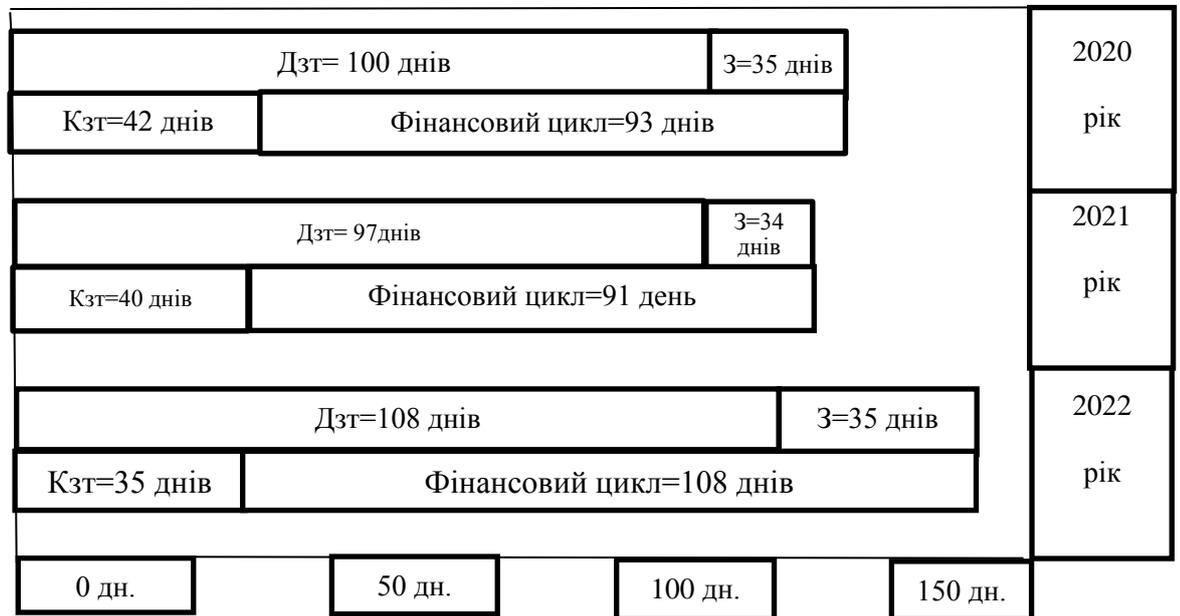

Рис. 3.8. Тривалість операційного та фінансового циклу ПП «ВТК «Лукас» у 2020-2022 рр.

Модернізація устаткування, автоматизація виробничих процесів, підвищення ефективності праці робітників, чітке управління виробничим процесом загалом та визначення оптимального розміру партії надасть можливість ПП «ВТК «Лукас» скоротити тривалість операційного процесу та забезпечити їх конкурентоспроможність на вітчизняному та міжнародному ринках.

Фінансовий цикл мав ріст в динаміці, а саме збільшення показника з 93 до 108 днів. Таке значення є негативним для підприємства, тому що таке зростання відбувається при побудові неправильної кредитної політики підприємства в рамках управління дебіторською заборгованістю. Така значна тривалість фінансового циклу свідчить про високу потребу підприємства у джерелах фінансування, оскільки строк оборотності дебіторської

заборгованості набагато більший за кредиторську. Це спричиняє необхідність залучення банківських кредитів, що збільшує фінансові витрати та зменшує рентабельність. Для скорочення фінансового циклу підприємство звичайно має у своєму розпорядженні можливості зменшення періодів обороту запасів і готової продукції. Деякою мірою можливості підприємства обмежені при скороченні періоду обороту дебіторської заборгованості і збільшенні періоду обороту кредиторської заборгованості.

Чим триваліше фінансовий цикл, тим більше зовнішнього фінансування необхідно для формування оборотного капіталу. Подовження фінансового циклу може свідчити про проблеми, пов'язані з реалізацією продукції та рухом запасів, а також з отриманням грошових коштів від покупців продукції компанії. Підприємству необхідно скорочувати фінансовий цикл, адже це позитивним чином позначається на ліквідності, рентабельності операційної діяльності, дозволяє домагатися зростання обсягів виробництва за рахунок використання меншого обсягу активів. В цілому зменшення тривалості фінансового циклу при здійсненні раціональної політики оплати рахунків дебіторів і кредиторів може служити одним з критеріїв ефективності управління бізнесом.

3.2. Аналіз фінансових результатів діяльності ПП «ВТК «ЛУКАС»

Величину фінансового результату діяльності підприємства безпосередньо визначає загальний обсяг доходів та витрат підприємства. Аналіз доходів та витрат підприємства має велике значення в системі загальної оцінки роботи суб'єкта господарювання.

На підприємстві використовуються такі показники доходів і витрат підприємства: доходи від реалізації продукції; доходи від інших операцій; адміністративні витрати; витрати на збут; фінансові витрати; витрати з податку на прибуток; інші витрати. Проводимо аналіз складу, структури та динаміки доходів і витрат ПП «ВТК «Лукас» у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Аналіз складу, структури та динаміки доходів і витрат підприємства ПП «ВТК «Лукас» за 2020 – 2022 роки

Показник	Рядок Ф№2	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення 2021/2020 в:			Відхилення 2022/2021 в:		
		Сума, тис. грн	Питом а вага, %	Сума, тис. грн	Питом а вага, %	Сума, тис. грн	Питом а вага, %	сумі, тис. грн	пито мій вазі, %	темп зроста ння, %	сумі, тис. грн	пито мій вазі, %	темп зроста ння, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ДОХОДИ		2532627	100	2598761	100	2606018	100	66134	-	102,61	7257	-	100,28
Чистий дохід від реалізації (товарів, робіт, послуг)	2000	2440593	96,37	2560385	98,52	2572657	98,72	119792	2,16	104,91	12272	0,20	100,48
Інші операційні доходи	2120	61235	2,42	17295	0,67	15574	0,60	-43940	-1,75	28,24	-1721	-0,07	90,05
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Інші фінансові доходи	2220	571	0,02	112	0,004	2	0,0001	-459	-0,02	19,61	-110	0,00	1,79
Інші доходи	2240	30228	1,19	0	0,00	10920	0,42	-30228	-1,19	0,00	10920	0,42	100,00
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	0	0,00	20969	0,81	6865	0,26	20969	0,81	100,00	-14104	-0,54	32,74
ВИТРАТИ		2405405	100,00	2507348	100	2507926	100	101943	-	104,24	578	-	100,02
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	2207697	91,78	2299274	91,70	2329241	92,88	91577	-0,08	104,15	29967	1,17	101,30
Адміністративні витрати	2130	46993	1,95	65593	2,62	73764	2,94	18600	0,66	139,58	8171	0,33	112,46
Витрати на збут	2150	8775	0,36	12689	0,51	15833	0,63	3914	0,14	144,60	3144	0,13	124,78
Інші операційні витрати	2180	74387	3,09	24854	0,99	27331	1,09	-49533	-2,10	33,41	2477	0,10	109,97
Фінансові витрати	2250	8161	0,34	24215	0,97	20411	0,81	16054	0,63	296,72	-3804	-0,15	84,29
Витрати від участі в капіталі	2255	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Інші витрати	2270	29912	1,24	60050	2,39	17984	0,72	30138	1,15	200,76	-42066	-1,68	29,95
Витрати з податку на прибуток	2300	29480	1,23	20673	0,82	23362	0,93	-8807	-0,40	70,13	2689	0,11	113,01

За результатами якого можна зробити наступні висновки. За весь досліджуваний період доходи перевищували витрати, що свідчить про те, що ПП «ВТК «Лукас» було прибутковим підприємством. Мав тенденцію до зростання загальний обсяг доходу, який зріс зі значення 2532627 тис. грн. до 2606018 тис. грн. (рис. 3.9). Підвищення доходів є позитивним для підприємства та свідчить про збільшення фінансових ресурсів, що формуються в результаті виробництва та реалізації товарів, які забезпечували кругообіг основного та оборотного капіталу.

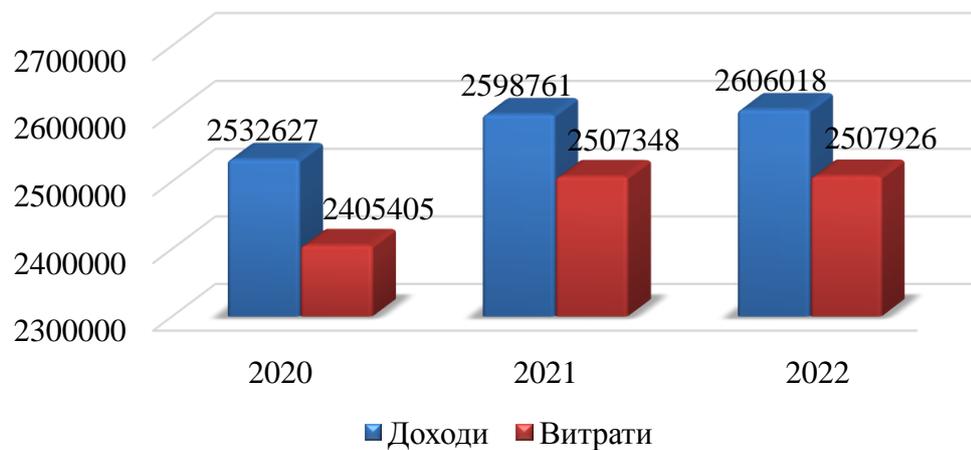

Рис. 3.9. Динаміка співвідношення доходів і витрат ПП «ВТК «Лукас» протягом 2020-2022 рр., тис. грн

В цілому доходи ПП «ВТК «Лукас» протягом 2020-2022 рр. перевищують його витрати, що свідчить про ефективну фінансово-господарську діяльність підприємства. Проте варто відмітити, що у 2021 році виявлено перевищення темпу зростання обсягу витрат над темпами зростання обсягів доходів, що призвело до зменшення валового прибутку підприємства.

Основною складовою доходу були чистий дохід від реалізації та інші операційні доходи (рис. 3.10). Чистий дохід від реалізації в структурі доходів підприємства за аналізований період збільшився на 132064 тис. грн. Таке зростання свідчить про збільшення фінансового результату діяльності

підприємства, який забезпечував фінансування розширеного виробництва та його ефективність, обсяг та кількість виготовленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості.

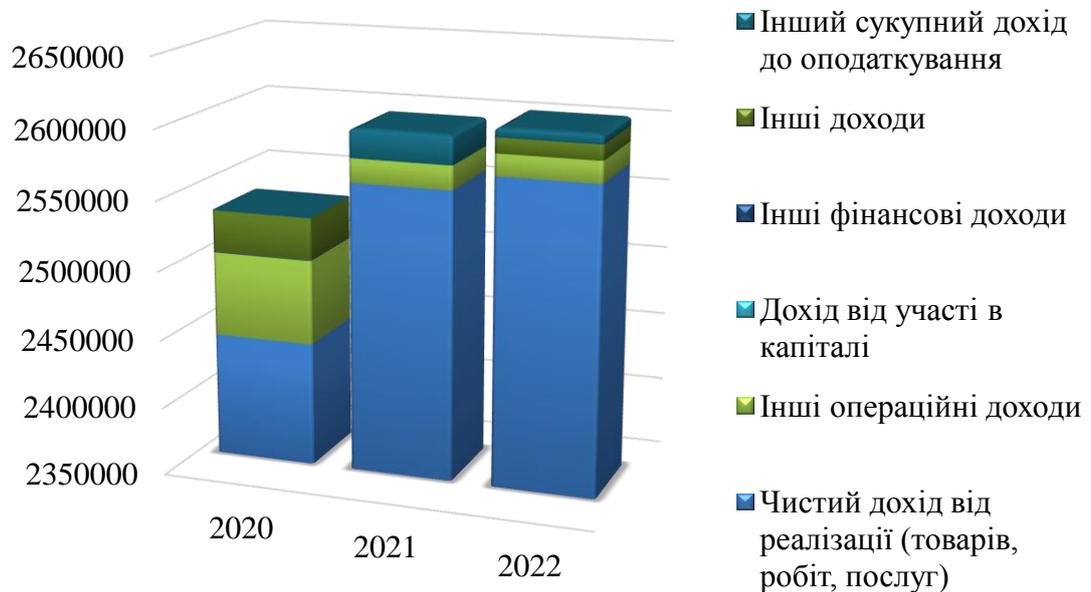

Рис. 3.10. Структура доходів ПП «ВТК «Лукас» за 2020-2022 рр., тис. грн

Порівнюючи 2022 рік з 2021, відбулося зменшення на 25,43% інших операційних доходів. Такий спад демонструє зменшення доходу від операційної оренди активів, дохід від операційних курсових різниць дохід від реалізації оборотних активів, одержані гранти та субсидії, одержані штрафи, пені, неустойки.

Аналіз рівня і динаміки витрат свідчить про те, що у досліджуваному періоді загальна сума витрат звичайної діяльності та майже всіх їх складових має тенденцію до зростання, що пов'язано із розширенням масштабів діяльності (рис. 3.11). Найбільшу частку в структурі витрат аналізованого підприємства в період з 2020 по 2022 роки становили витрати операційної діяльності (95,81% та 97,54% відповідно). Такий значний приріст витрат, у порівняння з приростом доходу, є негативним для підприємства. Розмір витрат виробництва є однією з умов успіху на ринку, оскільки чим менші витрати виробництва, тим більший прибуток отримує підприємство з урахуванням рівня ринкових цін.

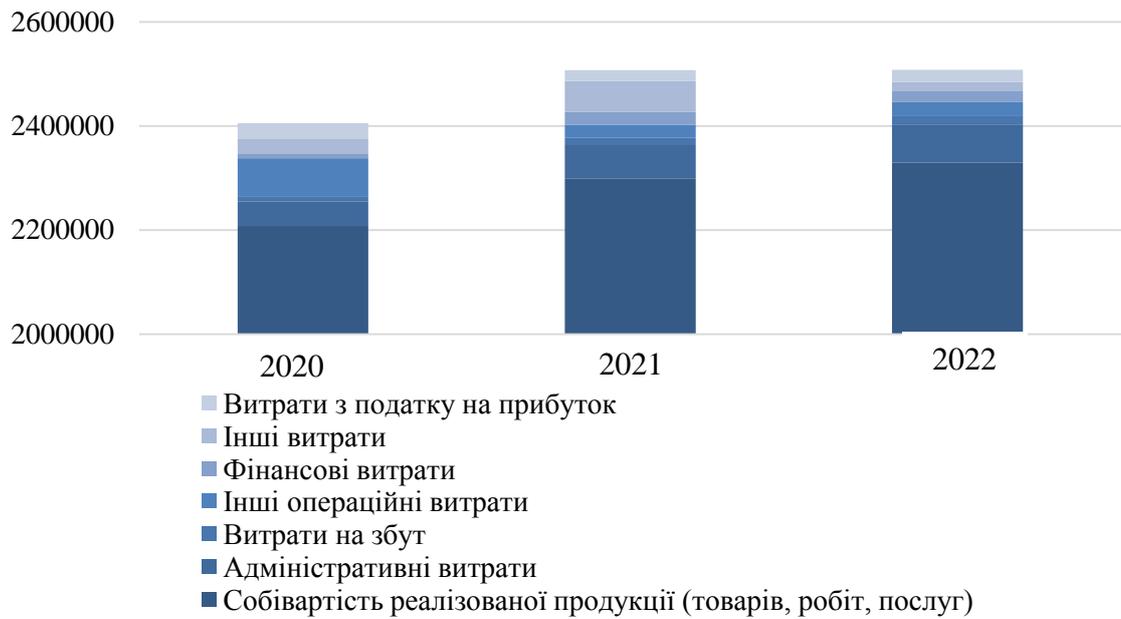

Рис. 3.11. Структура витрат ПП «ВТК «Лукас» за 2020-2022 рр., тис. грн

Ефективність процесів формування доходів і витрат підприємства відображає динаміка узагальнюючого фінансового показника діяльності підприємства – його прибутку, який формується як фінансовий результат за всіма видами його діяльності: операційній, інвестиційній, фінансовій. Операції формування та розподілу прибутку підприємства відображаються у звіті про фінансові результати підприємства (форма №2).

Результати аналізу формування та розподілу прибутку ПП «ВТК «Лукас» представлено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Аналіз формування та розподілу прибутку ПП «ВТК «Лукас», тис. грн.

№	Показник	Рядок Ф№2	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Абсолютне відхилення (6-5)	Абсолютне відхилення (7-6)
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	2440593	2560385	2572657	119792	12272
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	2207697	2299274	2329241	91577	29967
3	Валовий прибуток	2090	232896	261111	243416	28215	-17695
4	Інші операційні доходи	2120	61235	17295	15574	-43940	-1721

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8
5	Сумарні операційні доходи	(2000+2120)	2501828	2577680	2588231	75852	10551
6	Адміністративні витрати	2130	46993	65593	73764	18600	8171
7	Витрати на збут	2150	8775	12689	15833	3914	3144
8	Інші операційні витрати	2180	74387	24854	27331	-49533	2477
9	Сумарні операційні витрати	(2050+2130+2150+2180)	2337852	2402410	2446169	64558	43759
10	Прибуток від операційної діяльності	2190	163976	175270	142062	11294	-33208
11	Дохід від інвестиційної та фінансової діяльності	(2200+2220+2240)	30799	112	10922	-30687	10810
12	Витрати від інвестиційної і фінансової діяльності	(2250+2255+2270)	38073	84265	38395	46192	-45870
13	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	2290	156702	91117	114589	-65585	23472
14	Витрати з податку на прибуток	2300	29480	20673	23362	-8807	2689
15	Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	127222	70444	91227	-56778	20783
16	Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	0	-20969	6865	-20969	27834
17	Сукупний дохід	2465	127222	49475	98092	-77747	48617

За досліджуваний період спостерігалася тенденція до збільшення чистого доходу від реалізації продукції. Так, цей показник у 2021 році зріс на 119792 тис. грн., а у 2022 році – на 12272 тис. грн. Таке зростання є позитивним для підприємства і свідчить про те, що компанія постійно нарощує обсяги реалізації та розширює географію своєї діяльності.

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) збільшилася у 2021 році порівняно з 2020 на 91577 тис. грн., а порівнюючи 2022 рік з 2021 роком – різниця становила 29967 тис. грн (рис. 3.12). Збільшення цього показника, хоч і менш інтенсивним за останній рік, є негативним для підприємства, адже зростання собівартості продукції приводить до зменшення прибутку підприємства. Тому для зниження собівартості підприємству доцільно буде проводити наступні заходи: комплексна механізація і автоматизація виробничих процесів, впровадження прогресивних видів матеріалів, підвищення продуктивності праці.

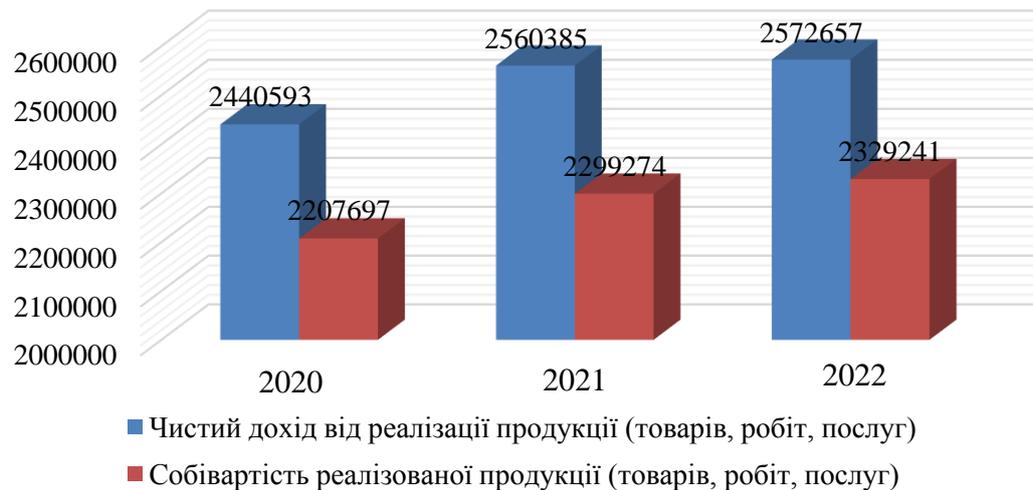

Рис. 3.12. Співвідношення чистого доходу від реалізації та собівартості реалізованої продукції на ПП «ВТК «Лукас» за 2020-2022 рр., тис.грн

Позитивне значення валового прибутку та його зростання у динаміці із суми 232896 тис. грн. до 243416 тис. грн. відбулося як за рахунок збільшення чистого доходу, так і через збільшення собівартості. Збільшення цього показника свідчить про перевищення обсягу реалізованої продукції над змінними витратами, і як наслідок, свідчить про фінансовий успіх товару.

Прибуток від операційної діяльності хоч і перебував у позитивних значеннях, проте мав спад у динаміці у сумі -21914 тис. грн за весь досліджуваний період. Такі зміни відбулися через інтенсивне нарощування сум адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат та менш активним зростанням операційних доходів. Зменшення прибутку від операційної діяльності характеризує скорочення ефективності господарської діяльності підприємства в цілому, зменшення можливості забезпечення фінансування розширеного виробництва та його ефективність, погіршення стану продуктивності праці.

Чистий фінансовий результат (прибуток) мав неоднозначну тенденцію, а саме спад в період з 2020 по 2021 роки у розмірі 56778 тис. грн., а в період з 2021 по 2022 роки спостерігався підйом сумою 20783 тис. грн (рис. 3.13). Основний обсяг загального прибутку формувався

в основній діяльності, тобто від продажу виробленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг.

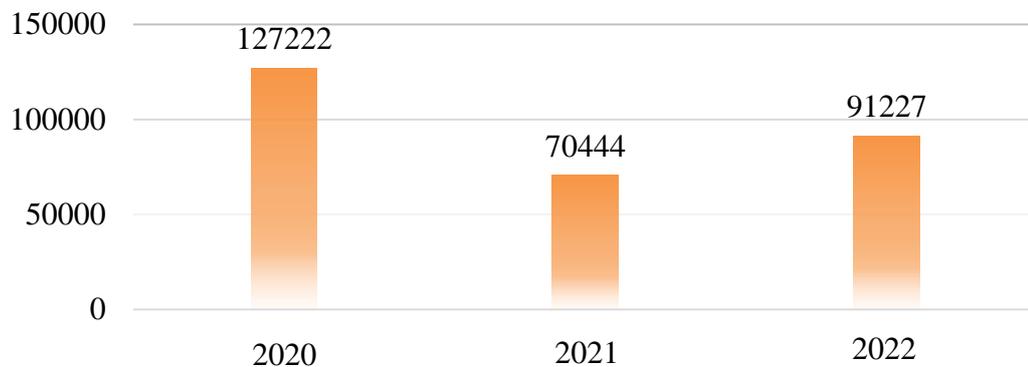

Рис. 3.13. Динаміка чистого фінансового результату (прибутку) ПП «ВТК «Лукас» за 2020 –2022 рр.

Наступним етапом дослідження доходів і витрат підприємств є аналіз динаміки окремих показників, які наведені у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Аналіз динаміки показників дослідження доходів і витрат ПП «ВТК «Лукас»

Показник	2020 рік	2021 рік,	2022 рік	Відхилення 2021/2020		Відхилення 2022/2021	
				.+, - тис. грн	темп росту, %	.+, - тис. грн	темп росту, %
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Доходи, тис. грн	2532627	2598761	2606018	66134,00	102,61	7257,00	100,28
2. Витрати, тис. грн	2405405	2507348	2507926	101943,00	104,24	578,00	100,02
3. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності	127222	91413	98092	-35809,00	71,85	6679,00	107,31
4. Середньорічна вартість активів	959168	966601	1015780	7432,50	100,77	49179,50	105,09
5. Чистий дохід від реалізації (товарів, робіт, послуг)	2440593	2560385	2572657	119792,00	104,91	12272,00	100,48
6. Рентабельність активів, % (п.3 : п.4)	13,26	9,46	9,66	-3,81	71,3	0,20	102,11
7. Рентабельність продаж, % (п.3 : п.5)	5,21	3,57	3,81	-1,64	68,49	0,24	106,79

Продовження таблиці 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8
8. Рентабельність витрат, % (п.3 : п.2)	5,29	3,65	3,91	-1,64	68,93	0,27	107,28
9. Виручка від реалізації в 1 грн. доходів(п.5 : п.1)	0,96	0,99	0,99	0,02	102,24	0,00	100,20
10. Доходи на 1 грн. активів (п.1 : п.4)	2,64	2,69	2,57	0,05	101,82	-0,12	95,42
11. Доходи на 1 грн. витрат (п.1 : п.2)	1,05	1,04	1,04	-0,02	98,44	0,00	100,26

Дослідивши динаміку показників дослідження доходів і витрат підприємства, були зроблені наступні висновки. Рентабельними активами були у період з 2020 по 2022 роки, адже перевищували нормативне значення у розмірі (0,05) та становили 0,13 та 0,1 відповідно. Цей результат свідчить про, що компанія ефективно веде бізнес, адже цей показник демонструє результативність використання підприємства свого майна, включаючи кредитні запозичення.

В період 2020 по 2021 роки спостерігався спад рентабельності продаж зі значення 5,21% до 3,57%. Причиною зниження цього коефіцієнта були ріст витрат на виробництво і реалізацію продукції. У 2021-2022 роках показник дещо покращився та становив 3,91%. В цілому, показник демонструє те, що бізнес працює ефективно, витрати на виробництво продукції, просування і дистрибуцію є виправданими, хоча їх рентабельність знижується (рис. 3.14).

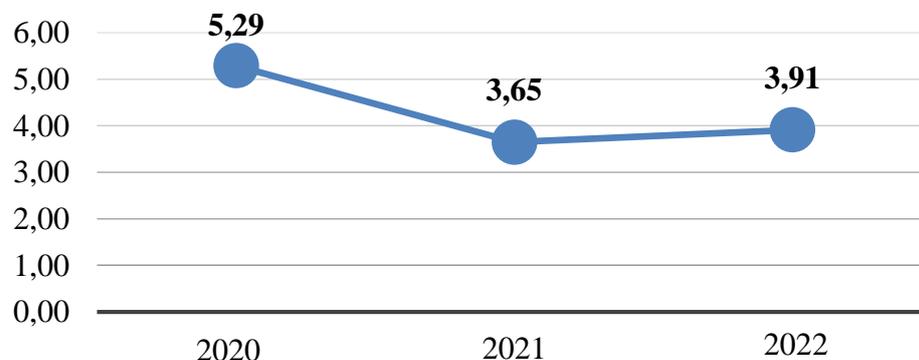

Рис. 3.14. Динаміка рентабельності витрат ПП «ВТК «Лукас», %

У цілому співвідношення доходів і витрат сприяє отриманню підприємством прибутку, адже у 2022 році на 1 грн витрат ПП «ВТК «Лукас» припадає 1,04 грн його доходів (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Динаміка співвідношення доходів і витрат ПП «ВТК «Лукас» протягом 2020–2022 рр., грн/грн

Отже, проаналізувавши склад, структуру та динаміку доходів і витрат ПП «ВТК «Лукас» можна зробити висновок про ефективну діяльність підприємства, оскільки на кінець аналізованого періоду підприємство отримало позитивний фінансовий результат.

3.3. Оцінювання впливу ефективності формування доходів і витрат на рівень економічної безпеки ПП «ВТК «ЛУКАС»

Ефективність формування доходів і витрат підприємства впливає на кінцевий фінансовий результат його діяльності (прибуток чи збиток), а також на рівень економічної безпеки підприємства.

Фінансову складову економічної безпеки підприємства пропонується досліджувати на основі оцінки та аналізу його фінансової стійкості через визначення типу фінансової стійкості з використанням трикомпонентного показника, тобто визначення ступеня достатності власних чи позичених оборотних засобів для виконання виробничо-збутової діяльності таблиця 3.8.

Таблиця 3.8

Класифікація типу фінансового стану ПП «ВТК «Лукас»

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+,-) 2021/2020		Відхилення (+/-) 2022/2021	
				у сумі, тис.грн	темп зростання, %	у сум, тис. грн	темп зростання, %
Загальна величина запасів	225338	211401	243764	-13937	93,82	32363	115,31
Наявність власних коштів	381201	345219	459326	-35982	90,56	114107	133,05
Наявність власних та довгострокових позикових коштів (робочий капітал)	381201	389240	801483	8039	102,11	412243	205,91
Наявність загальних коштів	381201	389240	801483	8039	102,11	412243	205,91
Фв= В- Зп	155863	133818	215562	-22045	85,86	81744	161,09
Фвд= ВД-Зп	155863	177839	557719	21976	114,10	379880	313,61
Фзк= ЗК -Зп	155863	177839	557719	21976	114,10	379880	313,61
Трикомпонентний показник фінансової стійкості S(Ф)= {S1= (±ФВ), S2=(±ФВД), S3(±ФЗК)}	{1;1;1}	{1;1;1}	{1;1;1}				

Таким чином, за результатами розрахунку класифікації типу фінансового стану підприємство, було виявлено, що ПП «ВТК «Лукас» має абсолютну фінансову стійкість. Такий тип характеризується тим, що підприємство відрізняється високим рівнем платоспроможності і не залежать від зовнішніх джерел фінансування своєї виробничо-фінансової діяльності. Джерелом фінансування запасів таких підприємств є власні оборотні кошти.

У 2020 році має місце надлишок власного оборотного капіталу для фінансування запасів, який склав 155863 тис. грн (рис. 3.16). Забезпеченість запасів загальним обсягом основних джерел фінансування на дату складання балансу, враховуючи довгострокові зобов'язання, становив 155863 тис. грн. Протягом 2021 року надлишок власного оборотного капіталу для фінансування запасів зменшився і став складати 133818 тис. грн. Це сталося за рахунок зменшення загальної величини запасів та зменшення суми

власних коштів. Вже у наступному році забезпеченість запасами зросла на 81744 тис. грн. і у 2020 році склала 215562 тис. грн.

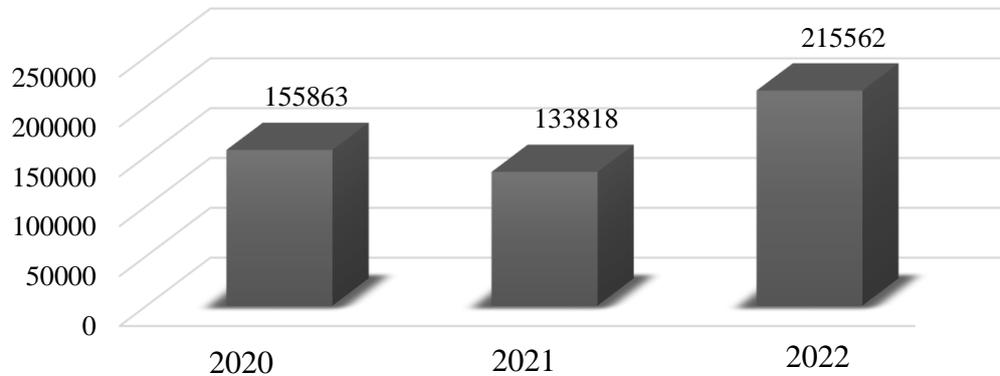

Рис. 3.16. Надлишок власних коштів ПП «ВТК «Лукас» за 2020–2022 рр.

Позитивною ситуацією на підприємстві характеризувалися 2021–2022 роки, адже ПП «ВТК «Лукас» було забезпечено власними та довгостроковими джерелами фінансування, надлишок яких становив 177839 тис.грн. та 557719 тис. грн. Надлишок загального обсягу джерел фінансування залишився незмінним протягом цих років через відсутність короткострокових кредитів банків в цей період.

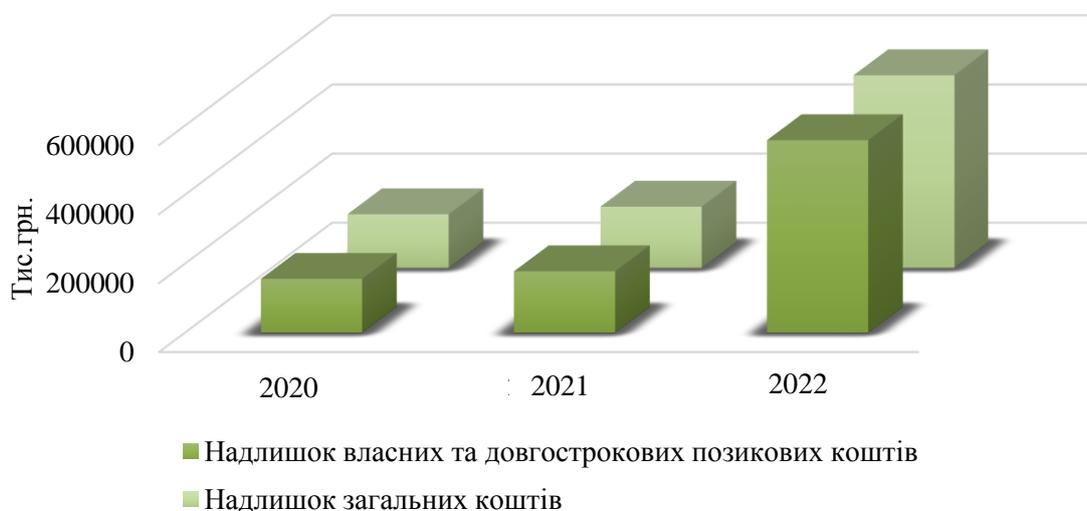

Рис. 3.17. Надлишок власних та довгострокових коштів та надлишок загальних коштів ПП «ВТК «Лукас» за 2020-2022 рр.

Отже, за розрахунками можна стверджувати, що підприємство забезпечене стабільними джерелами фінансово-господарської діяльності та має абсолютно стійкий фінансовий стан. Підприємство немає нестачі власного оборотного капіталу для покриття найбільш мобільної частини активів – запасів, так як протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція до його зростання.

Для оцінювання економічної безпеки підприємства ПП «ВТК «Лукас» необхідно обрати індикаторний підхід на основі методики комплексного оцінювання фінансового стану підприємства, яка спрямована на виявлення й аналіз проблем діяльності підприємства, оцінка поточного і перспективного стану, резервів потенціалу стійкого розвитку [46].

Індикаторний підхід, тобто порівняння реальних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями показників її рівня [57]. Під пороговими значеннями показників фінансової безпеки розуміють їх граничні значення, недотримання яких призводить до формування негативних тенденцій (загроз) у сфері фінансової безпеки. Згідно з цим підходом, найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається, якщо всі показники знаходяться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з показників досягається не на шкоду іншим.

Алгоритми розрахунку інтегральних показників можуть описуватися детермінованим і стохастичним методами тоді, тоді найпростіші методи: арифметична норма важливої цінності; сума фактичних показників; середній показник; сума місць; сума відстаней до значення.

Успішне застосування методики заважає відмінна риса українських компаній у порівнянні з тінновою діяльністю, значні демографічні зміни в динаміці; налаштування шаблону, призначені для інтегральних показниках поточного періоду. Об'єктивність і точність оцінки діяльності компанії багато в чому залежать від ефективності роботи системи управління каналами на макро- та мікрорівні.

Такий підхід необхідно вважати правильним, виправданим. У той же час використання цього підходу в основному залежить від визначення порогів рідини відповідно до стану навколишнього середовища, які підприємство може лише враховувати. Крім того, дуже важко визначити ці пороги для компаній і, крім того, вони будуть різними для кожної окремої компанії.

Таким чином, під час моделювання управління фінансовою безпекою компанії особливу увагу слід приділити проблемі оцінки рівня фінансової забезпеченості. В магістерській роботі на сьогодні не існує єдиного підходу до оцінки та аналізу рівня фінансової безпеки підприємства, запропоновані показники фінансової безпеки. Певні показники оцінки фінансового стану підприємства дали змогу розрахувати інтегральний показник рівня фінансової забезпеченості ПП «ВТК «Лукас» і визначити ступінь впливу окремих показників.

Методика інтегрального оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства подана послідовністю таких етапів:

1. Формування, групування вихідної інформації для проведення комплексної оцінки фінансового стану за даними фінансової звітності.
2. Вибір індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємства, який виконується з точки зору обґрунтування взаємозв'язку показників аналізу з результатами фінансово-економічної діяльності.
3. Оцінка динаміки ключових показників для обґрунтування взаємозв'язку індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємства з результатами фінансово-економічної діяльності.
4. Розрахунок відхилень фактичних показників аналізованого періоду від порогових значень.
5. Розрахунок співвідношення фактичних показників із пороговими значеннями.
6. Розрахунок інтегральної оцінки i -го коефіцієнта в групі як добутку вагомості показника в групі та співвідношення i -го показника j -ї характеристики і порогового значення.

7. Розрахунок інтегральної оцінки j-ї групи як середньозваженого за формулою.

8. Формування інтегральної комплексної оцінки з урахуванням вагомості груп і даних, отриманих на попередньому етапі.

Результати оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки ПП «ВТК «Лукас» відображено у таблицях 3.9.-3.11.

Таблиця 3.9

Результати комплексної оцінки фінансового стану ПП «ВТК «Лукас» у 2020 році

Групи оцінки	Значимість групи	Показники	Фактичне значення показника	Порогове значення показника	Відхилення від порогового значення	Відношення фактичних і порогових значень	Вагомість показників у групі	Інтегрована оцінка коефіцієнта в групі	Інтегрована оцінка групи	Комплексна оцінка групи
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
-	-	-	-	-	ст.4 - ст.5	ст.4/ ст.5	-	ст.7× ст.8	∑ст.9 за групи оцінки	ст.2× ст.10
I група – «Платоспроможність»	0,4	Коеф.критичної ліквідності	1,24	0,8	0,44	1,55	0,32	0,50	1,42	0,57
		Коеф. покриття	1,63	2	-0,37	0,82	0,22	0,18		
		Коеф. забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами	1,69	0,5	1,19	3,38	0,18	0,61		
		Коеф. співвідношення дебіторської заборгованості у власному капіталі й кредиторській заборгованості	0,41	1	-0,59	0,41	0,24	0,1		
		Коеф.співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами	0,3	0,3	0	1	0,04	0,04		

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Коеф. автономії	0,69	0,5	0,19	1,38	0,19	0,26	1,12
Коеф. фінансової стійкості	0,68	0,7	-0,02	0,97	0,08	0,08	
Коеф. фінансової залежності	1,48	2	-0,52	0,74	0,08	0,06	
Коеф. інвестування	1,42	1	0,42	1,42	0,26	0,37	
Коеф. маневреності власного капіталу	0,3	0,5	-0,2	0,6	0,15	0,09	
Коеф. співвідношення мобільних і іммобілізованих засобів	1,1	1	0,1	1,1	0,24	0,26	0,93
Коеф. трансформації	2,54	1,5	1,04	1,69	0,24	0,41	
Рентабельність власного капіталу	0,11	0,2	-0,09	0,55	0,28	0,15	
Рентабельність продажів	0,05	0,2	-0,15	0,25	0,24	0,06	
Рентабельність чистих активів	0,13	0,1	0,03	1,3	0,24	0,31	1,19
Комплексна оцінка							

Аналізуючи першу групу «Платоспроможності», можна сказати, що комплексна оцінка (0,57) була понад нормативну значимість у групі (0,4), що свідчить про те, що підприємство є цілком платоспроможним, що означає наявність у підприємства коштів або їх еквівалентів, які будуть достатніми для розрахунків за заборгованостями, що вимагають негайного погашення.

При аналізі другої групи «Фінансової стійкості», було виявлено, що комплексна оцінка (0,34) трохи перевищувала нормативне значення (0,3). Такий результат свідчить про те, що ПП «ВТК «Лукас» було фінансово стійким підприємством і здійснювало свою діяльність в напрямку розвитку, при цьому зберігало рівновагу власних активів і пасивів у середовищі, яке постійно змінюється. Також, при аналізі цієї групи, було виявлено недостатність таких показників як коефіцієнту фінансової залежності, коефіцієнту інвестування та маневреності власного капіталу. Для покращення цієї ситуації рекомендується ввести моніторинг дебіторської заборгованості та здійснювати заходи щодо зменшення частки дебіторської заборгованості в структурі оборотного капіталу, використовувати факторинг, для збільшення рентабельності, прибутків підприємства та ліквідності,

запровадити аналіз платоспроможності та фінансової стійкості покупців для зменшення ризику неповернення коштів за реалізовану продукцію; залучити додаткові позикові кошти кредитних організацій, банків, інших підприємств, що дозволить активізувати виробничу і збутову діяльність,

Дослідившу третю групу «ефективність фінансово-економічної діяльності» було виявлено, що комплексна оцінка (0,28) була дещо нижча ніж нормативне значення (0,3), що свідчить про неефективне використання ресурсів на підприємстві. Всі показники цієї групи, окрім коефіцієнту трансформації, були значно нижче, аніж порогове значення показника. Для забезпечення зростання рентабельності необхідно раціоналізувати витрати на виробництво та реалізацію продукції, підвищити продуктивність праці, налагодити систему збуту, удосконалити управління якістю та конкурентоспроможністю продукції.

Таким чином, так як комплексна оцінка підприємства набувала оптимального значення та становила більше одиниці, то можна сказати, що ПП «ВТК «Лукас» працювало у 2020 році ефективно, рівень фінансово-економічної безпеки є достатній.

Досліджуючи показники першої групи «Платоспроможності» у 2021 році (табл. 3.10) можна сказати, комплексна оцінка (0,61) перевищувала нормативне значення значимості групи (0,4), що свідчить про можливість підприємства своєчасно здійснювати платежі за рахунок обертання активів в наявні грошові кошти для погашення у будь-який момент своїх короткострокових зобов'язань перед кредиторами. Аналіз другої групи «Фінансової стійкості» демонструє те, що як і в минулому році, майже всі показники перевищували нормативне значення, окрім коефіцієнту фінансової залежності, коефіцієнту інвестування та маневреності власного капіталу. Тому підприємству важливо раціонально використовувати виробничі запаси, запровадити чітку систему планування цих запасів, для зменшення ризику неповернення коштів за реалізовану продукцію здійснювати аналіз платоспроможності та фінансової стійкості покупців, для покращання роботи із дебіторами необхідно розробити політику збору платежів за реалізовану продукцію щодо своїх контрагентів.

Таблиця 3.10

Результати комплексної оцінки фінансового стану ПП «ВТК «Лукас» у 2021 р.

Групи оцінки	Значимість групи	Показники	Фактичне значення показника	Порогове значення показника	Відхилення від порогового значення	Відношення фактичних і порогових значень	агомість показників групи	Інтегрована оцінка коефіцієнта в групі	Інтегрована оцінка групи	Комплексна оцінка групи
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
-	-	-	-	-	ст.4 - ст.5	ст.4/ ст.5	-	ст.7× ст.8	∑ст.9 за групами оцінки	ст.2× ст.10
I група – «Платоспроможність»	0,4	Коеф. критичної ліквідності	1,31	0,8	0,51	1,64	0,32	0,52	1,52	0,61
		Коеф. покриття	1,7	2	-0,30	0,85	0,22	0,19		
		Коеф. забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами	1,84	0,5	1,34	3,68	0,18	0,66		
		Коеф. співвідношення дебіторської заборгованості у власному капіталі й кредиторській заборгов.	0,46	1	-0,54	0,46	0,24	0,11		
		Коеф. співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами	0,26	0,3	-0,04	0,87	0,04	0,03		
II – група «Фінансова стійкість»	0,3	Коеф. автономії	0,69	0,5	0,19	1,38	0,19	0,26	1,07	0,32
		Коеф. фінансової стійкості	0,71	0,7	0,01	1,01	0,08	0,08		
		Коеф. фінансової залежності	1,45	2	-0,55	0,73	0,08	0,06		
		Коеф. інвестування	1,36	1	0,36	1,36	0,26	0,35		
		Коеф. маневреності власного капіталу	0,26	0,5	-0,24	0,52	0,15	0,08		
		Коеф. співвідношення мобільних і іммобілізованих засобів	1	1	-0,03	0,97	0,24	0,23		
III – група «Ефективність фінансово-економічної діяльності»	0,3	Коеф. трансформації	2,65	1,5	1,15	1,77	0,24	0,42	1,48	0,44
		Рентабельність власного капіталу	0,05	0,2	-0,15	0,27	0,28	0,08		
		Рентабельність продажів	0,63	0,2	0,43	3,16	0,24	0,76		
		Рентабельність чистих активів	0,09	0,1	-0,01	0,90	0,24	0,22		
	∑=1	Комплексна оцінка							1,37	

Третя група «Ефективність фінансово-економічної діяльності» свідчить про недостатність показників рентабельності, що свідчить про те, що підприємству необхідно зосередити виробництво на високорентабельній

продукції, удосконалити продукції з середнім рівнем рентабельності та зняття з виробництва низькорентабельної продукції, впровадити сучасні технології у виробництво, які посприяють мінімізації витрат, економії часу, підвищенню якості продукції і тим самим приведуть до збільшення прибутку на підприємстві.

Загальна комплексна оцінка у 2021 році становила більше одиниці, що свідчить про те, що підприємство має задовільний рівень фінансово-економічної безпеки.

Таблиця 3.11

Результати комплексної оцінки фінансового стану ПП «ВТК «Лукас» у
2022 році

Групи оцінки	Значимість групи	Показники	Фактичне значення показника	Порогове значення показника	Відхилення від порогового значення	Відношення фактичних і порогових значень	Вагомість показників у групі	Інтегрована оцінка коефіцієнта в групі	Інтегрована оцінка групи	Комплексна оцінка групи
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
-	-	-	-	-	ст.4 - ст.5	ст.4/ ст.5	-	ст.7× ст.8	∑ст.9 за групами оцінки	ст.2× ст.10
I група – «Платоспроможність»	0,4	Коеф. критичної ліквідності	2,91	0,8	2,11	3,64	0,32	1,16	2,93	1,17
		Коеф. покриття	3,79	2	1,79	1,90	0,22	0,42		
		Коеф. забезпеченості оборотних активів власними обор. засобами	3,29	0,5	2,79	6,58	0,18	1,18		
		Коеф. співвідношення дебіторської заборгованості у власному капіталі й кредиторській заборгов.	0,49	1	-0,51	0,49	0,24	0,12		
		Коеф. співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами	0,33	0,3	0,03	1,10	0,04	0,04		
II – група «Фінансова стійкість»	0,3	Коеф. автономії	0,69	0,5	0,19	1,38	0,19	0,26	1,17	0,35
		Коеф. фінансової стійкості	0,76	0,7	0,06	1,09	0,08	0,09		
		Коеф. фінансової залежності	1,45	2	-0,55	0,73	0,08	0,06		
		Коеф. інвестування	1,48	1	0,48	1,48	0,26	0,38		
		Коеф. маневреності власного капіталу	0,33	0,5	-0,17	0,66	0,15	0,10		
		Коеф. співвідношення мобільних і іммобілізованих засобів	1,15	1	0,15	1,15	0,24	0,28		

Продовження таблиці 3.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
III – група «Ефективність фінансово- економічної діяльності»	0,3	Коеф. трансформації	2,66	1,5	1,16	1,77	0,24	0,43	0,81	0,24
		Рентабельність власного капіталу	0,07	0,2	-0,13	0,34	0,28	0,09		
		Рентабельність продажів	0,04	0,2	-0,16	0,20	0,24	0,05		
		Рентабельність чистих активів	0,10	0,1	0,00	1,00	0,24	0,24		
	$\Sigma=1$	Комплексна оцінка							1,76	

Таким чином, отримавши розрахунки рівня фінансової безпеки можна відмітити підвищення її рівня, адже майже всі показники мали зростання в динаміці.

Аналізуючи першу групу «Платоспроможність», то можна сказати, що майже всі показники цієї групи знаходяться в межах вище нормативного, що є позитивним та свідчить про здатність товариства своєчасно та в повному обсязі сплачувати всі необхідні зобов'язання.

Оцінюючи фінансову стійкість у 2022 році, слід зауважити, що всі коефіцієнти були вище нормативного значення, окрім коефіцієнта маневреності капіталу, що свідчить про недостатню гнучкість у використанні власних коштів господарюючого суб'єкта.

У 2022 році залишилася деяка тенденція у третій групі «Ефективність фінансово-економічної діяльності» на недостатність рентабельності коефіцієнтів, що свідчить про те, що ПП «ВТК «Лукас» необхідно уникати зайвих витрат: штрафів, неустойок, пені та стягнень, підвищити грошову вартість продукції шляхом впровадження нових технологій та покращення якості, ввести ефективну політику управління діяльністю підприємства.

Таким чином, ефективність формування доходів і витрат є високою, адже підприємство є рентабельним, платоспроможним і рівень його фінансово-економічної безпеки в цілому є задовільним.

Висновки до розділу 3

За результатами оцінювання ефективності процесів формування доходів і витрат підприємства досліджено фінансовий стан та ділову активність ПП «ВТК «Лукас»; проаналізовано доходи, витрати та рентабельність підприємства; здійснено оцінювання впливу ефективності формування доходів і витрат на рівень фінансово-економічної безпеки ПП «ВТК «Лукас».

Виявлено, що фінансова діяльність ПП «ВТК «Лукас» спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування. Протягом аналізованого періоду відбулося збільшення майна підприємства. У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Кредиторська заборгованість щороку зменшується.

Ділова активність ПП «ВТК «Лукас» дещо погіршилася у 2022 році, про що свідчить зростання операційного циклу й не виконання «золотого правила» економіки в жодному досліджуваному році. Завжди виконується лише остання умова (зростання середньої величини активів в динаміці), яка означає зростання майнового потенціалу підприємства.

Основною проблемою підприємства було зростання тривалості обороту дебіторської заборгованості. Для зменшення даного показника, підприємству рекомендується покращити перевірку партнерів, за допомогою правильних формулювань умов контрактів, контролем за розрахунками на підприємстві, листуванням, виставленням претензій і т.п. У компанії повинні бути налагоджені механізми виконання угод, система обліку та контролю, повідомлення контрагента про виконання робіт, терміни поставок.

В цілому, рівень економічної безпеки підприємства є задовільним, що свідчить про ефективність безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ І ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Виявлення резервів підвищення дохідності ПП «ВТК «Лукас»

В умовах війни відбувається падіння платоспроможного попиту населення, що зумовлює зменшення виручки великої кількості підприємств як основного джерела їх доходів. Крім цього бойові дії, ракетні обстріли, тимчасова окупація окремих територій України порушення логістичних зв'язків та інші виклики спричиняють перебої у виробництві, постачанні сировини й матеріалів, що унеможлиблює отримання довоєнних обсягів доходів суб'єктами підприємництва. Тому виявлення резервів підвищення дохідності підприємства й пошук невикористаних можливостей надзвичайно важливе питання, від ефективного вирішення якого залежить його можливість функціонувати в умовах сьогодення.

З економічної точки зору під резервами зростання прибутку розуміють кількісно вимірні можливості його збільшення за рахунок зростання об'єму реалізації продукції, зменшення витрат на її виробництво і реалізацію, недопущення зовні реалізаційних збитків, вдосконалення структури вироблюваної продукції. Резерви виявляються на стадії планування і в процесі виконання планів. Визначення резервів зростання прибутку базується на науково обгрунтованій методиці їх розрахунку, мобілізації і реалізації. Виділяють три етапи цієї роботи: аналітичний, організаційний і функціональний. На першому етапі виділяють і кількісно оцінюють резерви; на другому розробляють комплекс інженерно-технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів, що забезпечують використання виявлених резервів; на третьому етапі практично реалізують заходи і ведуть контроль за їх виконанням [70].

Проаналізувавши рівень доходів ПП «ВТК «Лукас» за 2020-2022 рр. виявлено позитивну динаміку чистого доходу підприємства, проте доцільним буде виявити резерви зростання доходів, що покращать фінансово-господарський стан та збільшить прибутковість підприємства у майбутньому. Для цього слід дослідити вплив на зміну валового прибутку у звітному році порівняно з базовим таких факторів, як зміна: цін на продукцію; обсягу виробництва; структури продукції; рівня та структури витрат.

Вихідні дані для проведення факторного аналізу валового прибутку представлено в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Вихідні дані для аналізу прибутку ПП «ВТК «Лукас» за 2020 – 2022 роки, тис. грн.

Показник	Рядок Ф№2	Базовий рік (0)	Базовий рік, перерахований на реалізацію звітнього року (1,0)	Звітній рік (1)
А	Б	1	2	3
2020 рік				
Чистий дохід від (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ЧД)	2000	2260086	2288055,94	2440593
Собівартість реалізованої продукції (С)	2050	2051916	2098310,45	2207697
Валовий прибуток (ВП)	2090	208170	189745,49	232896
2021 рік				
Чистий дохід від (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ЧД)	2000	2440593	2395681,87	2560385
Собівартість реалізованої продукції (С)	2050	2207697	2057042,32	2299274
Валовий прибуток (ВП)	2090	232896	338639,55	261111
2022 рік				
Чистий дохід від (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ЧД)	2000	2560385	2417166,74	2572657
Собівартість реалізованої продукції (С)	2050	2299274	2200451,3	2329241
Валовий прибуток (ВП)	2090	261111	216715,44	243416

Факторний аналіз валового прибутку підприємства варто розпочати з розрахунку загальних змін у його валовому прибутку:

$$\Delta \text{ВП} = \text{ВП1} - \text{ВП0} \quad (4.1)$$

Основні формули, які використовують для визначення впливу вищезазначених факторів, мають такий вигляд:

1. Розрахунок впливу на прибуток зміни відпускних цін на реалізацію продукції здійснюється за формулою:

$$\Delta ВП1 = ВП1 - ВП_{1,0} \quad (4.2)$$

2. Розрахунок впливу на прибуток змін в обсязі продукції під час оцінювання за базовою собівартістю має такий вигляд:

$$\Delta ВП2 = ВП0 * (К1 - 1), \quad (4.3)$$

$$\text{де } К1 = \frac{С_{1,0}}{С_0}. \quad (4.4)$$

3. Розрахунок впливу на прибуток змін в обсязі продукції, що зумовлені змінами в структурі продукції:

$$\Delta ВП3 = ВП0 * (К2 - К1), \quad (4.5)$$

$$\text{де } К2 = \frac{ЧД_{1,0}}{ЧД_0}. \quad (4.6)$$

4. Розрахунок впливу на прибуток економії від зниження собівартості продукції:

$$\Delta ВП4 = С_{1,0} - С_1. \quad (4.7)$$

5. Розрахунок впливу на прибуток зміни собівартості продукції за рахунок структурних зрушень в обсязі продукції:

$$\Delta \text{ВП5} = \text{C 0} * \text{K2} - \text{C 1,0} \quad (4.8)$$

Розрахунок загального впливу факторів на валовий прибуток (резерву зростання валового прибутку) здійснюється за формулою:

$$\Delta \text{ВП} = \text{ВП1} + \dots + \text{ВП5} \quad (4.9)$$

Результати факторного аналізу валового прибутку ПП «ВТК «Лукас» відображені у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Результати факторного аналізу валового прибутку ПП «ВТК «Лукас»

Назва фактора	Сума впливу, тис. грн.		
	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Відхилення валового прибутку, всього у т.ч. за рахунок:	24726,00	28215,00	-17695,00
1. Зміни цін на продукцію	43150,51	-77528,55	26700,56
2. Зміни обсягу виробництва і реалізації	4706,79	-15892,97	-11222,54
3. Зміни структури продукції	-2130,56	11607,29	-3383,02
4. Зміни рівня витрат	46394,45	-150654,68	-98822,70
5. Зміни структури витрат	-21000,74	110029,24	-29790,00
Резерв зростання валового прибутку	71120,45	-122439,68	-116517,70

Таким чином, значне збільшення валового прибутку за 2020-2021 роки (рис. 4.1) виникло за рахунок зміни структури витрат. Негативний вплив становило підвищення цін на продукцію, що призвело до певного скорочення обсягу продажу. Найважливішим чинником, що впливає на величину прибутку, є зміна обсягу виробництва та реалізації продукції. Падіння обсягів виробництва за досліджуваний період значно вплинули на формування валового прибутку, зменшуючи його значення у 2021-2022 роках на -15892,97 тис. грн. та -11222,54 тис.грн. відповідно, беручи до уваги такого протидіючого чиннику, як підвищення цін, яке неодмінно веде до скорочення обсягу прибутку. Звідси висновок про необхідність вжити невідкладних заходів із забезпечення зростання обсягу виробництва з урахуванням технічного його відновлення і підвищення

ефективності виробництва. Натомість, вдосконалення розрахунково-платіжних відносин між підприємствами сприятиме поліпшенню умов реалізації продукції, отже, зростанню прибутку.

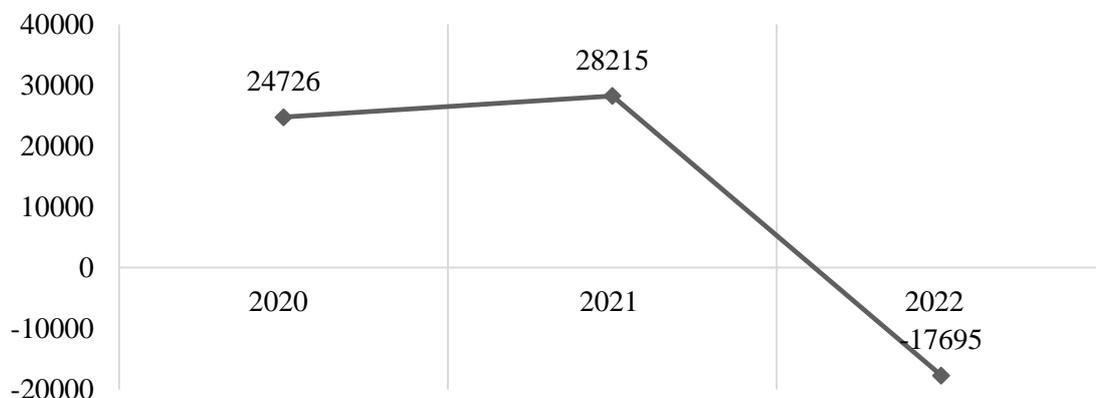

Рис. 4.1. Відхилення валового прибутку ПП «ВТК «Лукас» у 2020 – 2022 рр., тис.грн

Зміна рівня витрат негативно вплинула на формування валового прибутку (рис. 4.2). Так, зміна рівня витрат знизила прибуток на 150654,68 тис.грн., та 98822,70 тис. грн. у 2021 та 2022 році відповідно.

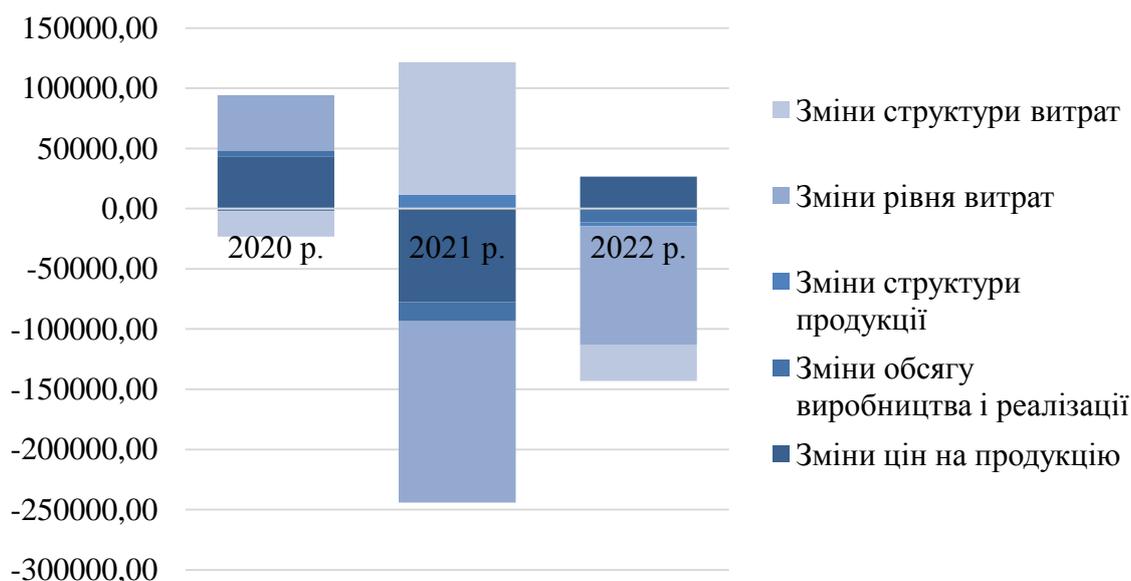

Рис. 4.2. Вплив факторів на валовий прибуток ПП «ВТК «Лукас» за 2020–2022 рр.

Проте покращення структури витрат позитивно вплинуло на валовий прибуток у 2021 році. Тому підприємству варто звернути увагу новим методам управління витратами, таким як управлінський облік. З його допомогою здійснюється контроль над витратами підприємства. Особливо ефективний облік по центрах відповідальності. Ця форма управління витратами дозволяє раціоналізувати структуру витрат, оперативно реагувати на відхилення від нормальної запланованої величини витрат і просить передати частину функцій прийняття рішень до рівня лінійних керівників. Вони відповідають за затверджену величину витрат і мають забезпечити виконання запланованих показників.

При здійсненні факторного аналізу прибутку підприємства необхідним є виділення й вартісна оцінка факторів першого та другого рівнів. Його можна здійснити за допомогою таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Факторний аналіз прибутку від звичайної діяльності до оподаткування за факторами першого і другого рівнів

Назва фактора	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Величина впливу фактора (абсолютне відхилення)	
				(2-1)	(3-2)
А	1	2	3	4	5
1. Фінансовий результат від операційної діяльності	163976	175270	142062	11294	-33208
- Прибуток валовий	232896	261111	243416	28215	-17695
- Інші операційні доходи	61235	17295	15574	-43940	-1721
- Витрати адміністративні	46993	65593	73764	18600	8171
- Витрати на збут	8775	12689	15833	3914	3144
- Інші операційні витрати	74387	24854	27331	-49533	2477
2. Фінансовий результат від фінансової діяльності	-7590	-24103	-20409	-16513	3694
- Доходи інші фінансові	571	112	2	-459	-110
- Витрати фінансові	8161	24215	20411	16054	-3804
- Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0	0
- Втрати від участі в капіталі	0	0	0	0	0
3. Фінансовий результат від іншої звичайної діяльності	316	-60050	-7064	-60366	52986
- Доходи інші	30228	0	10920	-30228	10920
- Витрати інші	29912	60050	17984	30138	-42066
4. Фінансовий результат до оподаткування	156702	91117	114589	-65585	23472

Продовження таблиці 4.3

А	1	2	3	4	5
- Прибуток операційний	163976	175270	142062	11294	-33208
- Прибуток фінансовий	-7590	-24103	-20409	-16513	3694
- Прибуток інший звичайний	316	-60050	-7064	-60366	52986
5. Чистий фінансовий результат	127222	70444	91227	-56778	20783
- Прибуток до оподаткування	156702	91117	114589	-65585	23472
- Витрати (дохід) з податку на прибуток	29480	20673	23362	-8807	2689
- Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	0	0	0	0	0
6. Сукупний дохід	127222	49475	98092	-77747	48617
- Чистий прибуток	127222	70444	91227	-56778	20783
- Інший сукупний дохід після оподаткування	0	-20969	6865	-20969	27834

Таким чином, під час дослідження прибутку від звичайної діяльності до оподаткування було виявлено, що взаємозалежні чинники, так як і основні, сильно впливають на величину прибутку. Ці чинники не випадково отримали таку назву. Їх особливість полягає в тому, що кожний з них в якійсь мірі впливає або випробовує вплив інших чинників з цієї групи. Тому, розділивши підсистему взаємозалежних чинників на окремі елементи – показники, можна виявити ступінь впливу кожного з них на прибуток на основі застосування методів і прийомів економіко-математичного аналізу.

Факторами першого рівня, які безпосередньо впливають на формування прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, вважаються прибуток від операційної діяльності, прибуток від фінансової діяльності, прибуток від іншої звичайної діяльності. Досліджуючи прибутки за цими видами діяльності на ПП «ВТК «Лукас», можна зазначити, що найбільшого впливу на формування прибутку до оподаткування був операційний прибуток. Так, його частка в загальному прибутку коливалася від 95,4% до 97,6% з 2020 до 2022 роки відповідно (рис. 4.3). Таке співвідношення свідчить про ефективне господарювання передбачає та покращення фінансово-економічного стану підприємства.

Факторами другого рівня є доходи та витрати, що безпосередньо впливають на фактори першого рівня, тим самим вартісно деталізуючи їх вплив. Перевищення операційних доходів над витратами свідчить про прибутковість підприємства та свідчить про ефективну роботу ПП «ВТК «Лукас».

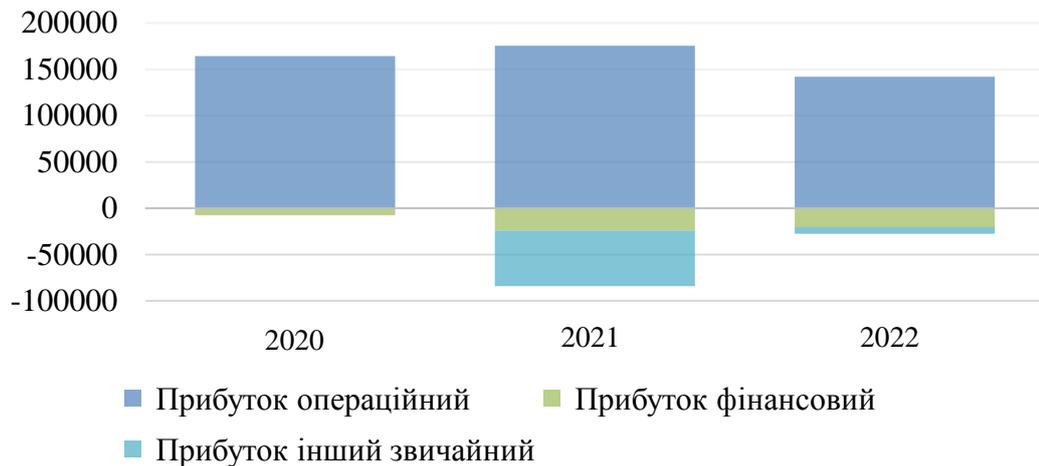

Рис. 4.3. Складові фінансового результату до оподаткування ПП «ВТК «Лукас» за 2020–2022 рр.

За весь досліджуваний період витрати від інвестиційної діяльності перевищували доходи сформований за рахунок відтоку грошових коштів на придбання необоротних активів, що є позитивним для розвитку підприємства. Значне перевищення фінансових витрат над доходами сформований за рахунок відсотків за вкладений в підприємство капітал, також це вказує на те, що підприємство не залучає значні кредити, а обходиться власними коштами. Отже, для збільшення доходів ПП «ВТК «Лукас» необхідно змінити структуру продукції та витрат підприємства до рівня 2020 року та знизити витрати.

Перш за все підприємство повинно збільшити обсяги випуску продукції, що призведе до зростання прибутку від реалізації. Збільшити випуск різноманітного асортименту продукції, що призведе до збільшення обсягів продаж. Також збільшити обсяги реалізації за рахунок укладання

оптимальних і найвигідніших цін та умов з постачальниками сировини та матеріалів, які необхідні для виробництва продукції.

Іншим важливим напрямком пошуку резервів збільшення прибутку є зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції. Зниження собівартості продукції можливе за рахунок зниження її складових, таких як: виробництво, включаючи витрати на сировину, матеріали, енергію, амортизацію основних фондів, оплату праці персоналу, обслуговування виробничого процесу і управління ним, збут продукції (пакування, транспортування, реклама, комісійні витрати і т.п.), поточну раціоналізацію виробництва (удосконалення технології, організації виробництва, праці, підвищення якості продукції), крім капітальних витрат.

Підприємство повинно розширити ринки збуту, при чому має розглядати пропозиції найвигіднішої ціни з покупцями та постачальниками при укладанні контрактів та договорів.

У світовій практиці велика увага приділяється розвитку інших видів діяльності підприємств (посередницької, кредитної, інвестиційної тощо), які забезпечують отримання позареалізаційних доходів від їх здійснення. Тому основними резервами отримання доходів від позареалізаційних операцій є:

1. Проведення експертизи проектів і вибір для пайової участі в діяльності підприємств галузей і сфер економіки, які мають високі перспективи росту і високу рентабельність капіталу.

2. Вкладання вільних фінансових ресурсів у ризикові (венчурні) підприємства, наукові дослідження, пов'язані з розробкою якісно нових видів продукції.

3. Цілеспрямований вибір цінних паперів, які купуються фірмою, оцінка рейтингу їх емітенту та інвестиційної привабливості здійснюваних фінансових інвестицій, формування портфеля цінних паперів, забезпечуючого максимізацію отриманого прибутку при мінімальному рівні ризику.

4. Збільшення прибутку дає можливість підприємству заробити засоби на виробничий і соціальний розвиток, матеріальне заохочення, до того ж це стає функцією самого підприємства [62].

Резерви зростання прибутку практично невичерпні, оскільки не зупиняється розвиток науки і техніки, постійно удосконалюються форми і методи організації виробництва і праці. У завдання аналітиків входить розширення і вдосконалення методів пошуку резервів, особливо резервів зростання прибутку за рахунок інтенсифікації виробництва.

3.2. Рекомендації з оптимізації витрат підприємства на основі операційного аналізу його безбитковості

У кризових умовах воєнного стану відбувається значне зростання цін на матеріальні ресурси та сировину, що призводить до різкого збільшення собівартості продукції підприємств. Тому вирішення завдань оптимізації рівня витрат підприємства з метою забезпечення його фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності й рентабельності набуває особливої ваги.

При цьому мінімізація витрат має бути обґрунтованою, адже розмір витрат виробництва є однією з умов успіху на ринку. Звісно, чим менші витрати виробництва, тим більший прибуток отримує підприємство з урахуванням рівня ринкових цін. Проте їх розмір має відповідати запланованим об'ємам виготовлення продукції й забезпечувати безперебійне виробництво й реалізацію продукції.

Одним із методів, який дозволяє оптимізувати обсяг витрат підприємства є метод «Витрати-Обсяги-Прибуток», який дозволяє оцінити вплив окремих факторів на обсяги операційного прибутку підприємства з використанням операційного важеля і таким чином забезпечує ефективне управління процесами його формування.

Відомо, що підприємницька діяльність пов'язана з багатьма факторами, що впливають на її результат. Усі їх можна розділити на дві групи. Перша група факторів пов'язана з максимізацією прибутку за рахунок попиту та пропозиції, цінової політики, рентабельності продукції, її конкурентоспроможності. Інша група факторів пов'язана з виявленням

критичних показників за обсягом реалізованої продукції, найкращим сполученням граничного виторгу й граничних витрат, з розподілом витрат на змінні й постійні. Операційний важіль – інструмент управління операційним прибутком, заснований на вивченні співвідношення постійних (фіксованих) і змінних витрат з наступним дослідженням їх впливу на обсяги прибутку від операційної діяльності підприємства.

Такий операційний аналіз сприяє пошуку найбільш вигідних комбінацій між змінними витратами на одиницю продукції і постійними витратами, ціною та обсягом продажу. Нагадаємо, що фіксовані витрати, як правило, майже не змінюється при зростанні чи зменшенні обсягів виробництва і реалізації продукції й включають амортизаційні відрахування, зарплата управлінського персоналу, утримання адміністративних приміщень, орендна плата, проценти за кредит тощо. Змінні витрати зростають або зменшуються пропорційно обсягам виробництва. Це витрати на закупівлю сировини, матеріалів, спожиту електроенергію для технологічних цілей, заробітну плату основних виробничих робітників, освоєння нових видів продукції й інші.

Використовуючи метод «витрати-обсяги-прибуток» розраховується, перш за все, поріг рентабельності, тобто такі обсяги виробництва й реалізації продукції, за яких підприємство вже не має збитків, але ще не має і прибутку. Чим вище поріг рентабельності, тим складніше підприємцю його переступити, щоб вижити. Зниження порога рентабельності можна домогтися нарощуванням валової маржі (підвищуючи ціну або обсяг реалізації, знижуючи перемінні витрати), або скороченням постійних витрат. Поріг рентабельності (точка беззбитковості) визначається за формулою:

$$Q_p = \frac{F}{ПВ_{вм}}, \quad (4.10)$$

де Q_p – поріг рентабельності; F – сума фіксованих (постійних) витрат; $ПВ_{вм}$ – питома вага валової маржі в сумарних операційних доходах.

Валова маржа (маржинальний дохід) – це різниця між сумарними операційними доходами та змінними витратами. За своєю структурою валова маржа – це сума постійних витрат і операційного прибутку підприємства. Вона є джерелом покриття постійних витрат і визначає величину прибутку.

$$BM = COД - ЗВ \text{ або } BM = F + ОП, \quad (4.11)$$

де BM – валова маржа підприємства; $COД$ – сумарні операційні доходи підприємства; $ЗВ$ – сума змінних витрат; $ОП$ – операційний прибуток підприємства.

Запас фінансової стійкості – це зона виробничо-комерційної діяльності, в межах якої формується операційний прибуток підприємства. Запас фінансової стійкості показує перевищення фактичної виручки від реалізації над порогом рентабельності. Чим більше ця величина, тим більш фінансово стійким є підприємство. Розраховується за формулою:

$$ЗФС = COД - Qp \quad (4.12)$$

Відповідно операційний прибуток, що формується в зоні запасу фінансової стійкості, визначається таким чином:

$$ОП = ЗФС \cdot ПВем \quad (4.13)$$

Операційний важіль – показник, що характеризує структуру валової маржі. Розраховується за формулою:

$$OB = \frac{BM}{ОП} \quad (4.14)$$

За величиною операційного важеля визначається рівень підприємницького ризику бізнесу. Дія операційного важеля в тому, що будь-

яка зміна виручки від реалізації завжди тягне за собою більш сильна зміна прибутку. Цей ефект обумовлений різним ступенем впливу динаміки постійних і змінних витрат на формування фінансових результатів діяльності підприємства при зміні обсягів виробництва. Чим більше рівень постійних витрат, тим більше сила впливу операційного важеля. Вказуючи на темпи падіння прибутку з кожного зниження виручки, сила впливу операційного важеля свідчить про рівень підприємницького ризику підприємства.

При збільшенні обсягів реалізації підприємство, що має високий операційний важіль, отримує можливість більш високими темпами нарощувати прибуток, ніж підприємство з низьким операційним важелем. При однаковому зростанні обсягів продажів підприємство з високим важелем (тобто з високою часткою постійних витрат) буде нарощувати прибуток більш високими темпами, ніж підприємство з низьким важелем. Однак при падінні обсягів продажів перше підприємство буде втрачати прибуток швидше. З точки зору одержуваного прибутку чим більший операційний важіль, тим вище залежність бізнесу від обсягів реалізації продукції.

Завдання управління операційним важелем полягає в зміні структури витрат організації – зміну частки змінних і постійних витрат. При несприятливій ринковій обстановці – при зниженні обсягів продажів – вигідний низький операційний важіль (низька частка постійних витрат), так як при падінні обсягів продажів необхідно вирішувати завдання мінімізації втрат прибутку. Навпаки, при сприятливій ринковій кон'юнктурі – при зростанні обсягів реалізації – вигідний високий важіль (висока частка постійних, низька частка змінних витрат). Подібна структура витрат сприятиме максимізації прибутку підприємства.

Таким чином, ефект операційного важеля безпосередньо пов'язаний з фінансовим ризиком організації – невизначеністю з отриманням прибутку внаслідок зміни обсягів продажів і зміною рівня постійних витрат. Підвищений ризик в умовах погіршення кон'юнктури ринку характерний для організацій, що мають значну частку постійних витрат. При високому рівні

операційного важеля навіть невелике зниження обсягів реалізації може призвести не тільки до зниження рівня прибутку, а й фінансової нестабільності організації в цілому.

Для розрахунку порогу рентабельності підприємства попередньо потрібно провести групування сумарних операційних витрат на фіксовані та змінні. Спочатку необхідно за даними форми №2 визначити сумарні операційні витрати підприємства за формулою:

$$COB = C + AB + B3 + IOB, \quad (4.15)$$

де С – собівартість реалізованої продукції; АВ – адміністративні витрати; ВЗ – витрати на збут; IOB – інші операційні витрати.

$$COB^{2020} = 2207697 + 46993 + 8775 + 74387 = 2337852 \text{ (тис.грн.)}$$

$$COB^{2021} = 2299274 + 65593 + 12689 + 24854 = 2402410 \text{ (тис.грн.)}$$

$$COB^{2022} = 2329241 + 73764 + 15833 + 27331 = 2446169 \text{ (тис.грн.)}$$

Отже, сумарні операційні витрати підприємства у 2020, 2021 та 2022 роках становлять 2337852 тис.грн., 2402410 тис. грн. та 2446169 тис.грн. відповідно. За допомогою таблиці 4.4 розподілимо їх за елементами.

Таблиця 4.4

Розподіл операційних витрат ПП «ВТК «Лукас» за елементами за 2022 рік

№ з/п	Стаття витрат	Витрати на виготовлену продукцію (тис.грн.)	% значення	Витрати на реалізовану продукцію (тис.грн.)
1	Матеріальні витрати	1874899	76,65	1874899
2	Зарплата персоналу	231759	9,47	231759
3	Відрахування на соціальні заходи	48390	1,98	48390
4	Амортизація	89314	3,65	89314
5	Інші витрати	201807	8,25	201807
6	Разом	2446169	100	2446169

З урахуванням структури елементів таблиці 4.4 склад фіксованих і змінних витрат підприємства представлено у таблиці 4.5.

Таблиця 4.5

Обсяги та структура фіксованих і змінних витрат ПП «ВТК «Лукас» за 2022 рік, тис. грн.

Фіксовані витрати	Значення	Змінні витрати	Значення
1. Амортизація	89314	1. Матеріальні витрати	1874899
2. Зарплата управлінського персоналу	92703,6	2. Зарплата виробничого персоналу	139055,4
3. Відрахування на соціальні заходи управлінського персоналу	19356	3. Відрахування на соціальні заходи виробничого персоналу	29034
4. Інші фіксовані витрати	141264,9	4. Інші змінні витрати	60542,1
Разом – фіксовані витрати	342638,5	Разом – змінні витрати	2103530,5

Таким чином, у 2022 році 14 % сумарних операційних витрат підприємства складають постійні витрати, а змінні витрати становлять 86%, що є позитивним показником, який свідчить про високу ділову активність підприємства.

Після групування витрат на фіксовані і змінні формується базова таблиця показників операційної діяльності підприємства у вигляді таблиці 3.6. При цьому величину сумарних операційних доходів визначаємо за формулою:

$$\text{СОД} = \text{ЧД} + \text{ІОД}, \quad (4.16)$$

де ЧД – чистий дохід (виручка від реалізації); ІОД – інші операційні доходи.

Отже, сумарні операційні доходи складають:

$$\text{СОД}^{2022} = 2572657 + 15574 = 2588231 \text{ (тис.грн.)}$$

Таблиця 4.6

Базовий рівень показників операційної діяльності ПП «ВТК «Лукас» у
2022 році

№	Найменування показників	Значення, тис.грн
1	Сумарні операційні доходи	2588231
2	Змінні витрати	2103530,5
3	Валова маржа (маржинальний дохід) (р.1-р.2)	484700,5
4	Фіксовані (постійні) витрати	342638,5
5	Прибуток від операційної діяльності (р.3-р.4)	142062

Використовуючи дані таблиці 4.6, виконуємо розрахунки порогу рентабельності, запасу фінансової стійкості, операційного важеля.

Спочатку визначаємо питому вагу валової маржі:

$$\text{ПВ}_{\text{ВМ}}^{2022} = 484700,5 / 2588231 = 0,1873$$

Поріг рентабельності підприємства складає:

$$Q_p^{2022} = 342638,5 / 0,1873 = 1829640,34 \text{ тис.грн.}$$

Відповідно, запас фінансової стійкості має значення:

$$\text{ЗФС}^{2022} = 2588231 - 1829640,34 = 758590,66 \text{ тис.грн.}$$

Тобто, підприємство здатне витримати зниження виручки від реалізації продукції у 2022 році на 758590,66 тис.грн. А у відносному вираженні:

$$ЗФС\%^{2022} = 758590,66 / 2588231 * 100 = 29,3\%$$

Операційний важіль підприємства дорівнює:

$$ОВ^{2022} = 484700,5 / 142062 = 3,4$$

Отже, поріг рентабельності ПП «ВТК «Лукас» у 2022 році становив 1829640,34 тис.грн.. При цих обсягах виробництва підприємство не буде отримувати ні прибутків, ні збитків, тобто буде знаходитися в точці беззбитковості.

Запас фінансової стійкості у 2022 році склав 758590,66 тис.грн.. Тобто, досліджуване підприємство може знизити обсяги випуску своєї продукції на цю величину та опинитися при цьому у точці беззбитковості, що є граничною межею запасу фінансової стійкості. У відносному вираженні – 29,3%, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості ПП «ВТК «Лукас», що надзвичайно важливо в умовах воєнного стану. Грунтуючись на розрахованому показнику за 2022 рік, можемо зробити висновок, що ПП «ВТК «Лукас» буде знаходитися в зоні рентабельності в тому випадку, якщо зниження виручки підприємства не перевищить 29,3%, що є суттєвим запасом стійкості.

Операційний важіль у 2022 році становить 3,4. Тобто, ПП «ВТК «Лукас» має низький рівень підприємницької ризику, консервативний тип виробничо-комерційної діяльності. Тобто, у даний час підприємство працює достатньо ефективно, оскільки, в сучасних нестабільних ринкових умовах, вигідний низький операційний важіль, так як при падінні обсягів продажів необхідно вирішувати завдання мінімізації втрат прибутку. Проте, в даній ситуації низький рівень операційного важеля може уповільнити темпи зростання прибутку, отже підприємству необхідно зберігати низьку частку постійних витрат у витратах підприємства.

Для того, щоб покрити збитки ПП «ВТК «Лукас» при наявному співвідношенні змінних та постійних витрат, необхідно збільшувати операційні доходи підприємства.

Таким чином, отримання прибутку шляхом зміни частки змінних і постійних витрат, визначення точки беззбитковості і запасу фінансової стійкості відкриває можливості підприємству планувати на перспективу розміри зростання прибутку і заздалегідь приймати відповідні заходи щодо зміни в той чи інший бік величини змінних і постійних витрат.

До основних джерел зниження витрат виробництва і реалізації продукції підприємства можна віднести:

- зниження витрат сировини, матеріалів, палива і енергії на одиницю продукції;
- зменшення розміру амортизаційних відрахувань, що припадають на одиницю продукції;
- зниження витрат заробітної плати на одиницю продукції;
- скорочення адміністративних витрат та накладних витрат при експорті та імпорті товарів;
- ліквідація непродуктивних витрат і втрат.

На економію ресурсів, зниження витрат сировини, матеріалів, заробітної плати значно впливає кількість техніко-економічних чинників: підвищення технічного рівня виробництва, удосконалювання організації виробництва і праці. Підвищення технічного рівня виробництва є одним з основних шляхів зниження витрат, який включає в себе впровадження нової прогресивної технології, підвищення рівня механізації й автоматизації виробничих процесів, розширення масштабів використання й удосконалення застосовуваної техніки й технології, більш економне використання сировини й матеріалів, зміна конструкції й технічних характеристик виробів, упровадження технічно обґрунтованих норм витрат матеріальних цінностей, інші фактори, що підвищують технічний рівень виробництва.

Удосконалення організації виробництва й праці також є важливим напрямом мінімізації витрат підприємства. В умовах сьогодення контроль над логістичними витратами досить важливе завдання в рамках зниження витрат підприємства. Безумовно, незмінним напрямом в умовах інноваційного розвитку економіки має бути підвищення рівня організації виробництва, удосконалення бізнес-процесів і зменшення витрат на них відповідно. Значне зменшення витрат на оплату праці може бути досягнуте за рахунок збільшення норм і зон обслуговування, скорочення витрат робочого часу, зниження кількості робітників, що не виконують норм виробітку.

Додаткова економія виникає при вдосконалюванні структури управління підприємством загалом. Вона виражається в скороченні витрат на керування й в економії заробітної плати й нарахувань на неї у зв'язку з вивільненням управлінського персоналу.

При поліпшенні використання основних фондів зниження собівартості відбувається у результаті підвищення надійності й довговічності обладнання, удосконалювання системи планово-попереджувального ремонту та упровадження індустріальних методів ремонту, утримання й експлуатації основних фондів [51].

Певні резерви зниження собівартості закладені в усуненні або скороченні витрат, які не є необхідними при нормальному виробничому процесі (наднормативні витрати сировини, матеріалів, палива, енергії, доплати робітникам за відхилення від нормальних умов праці й понаднормові роботи, платежі по регресивних позовах, втрати від браку і т.п.). Вияв цих зайвих витрат вимагає особливих методів і уваги колективу підприємства. Їх можна виявити проведенням спеціальних обстежень та обліку, при аналізі даних нормативного обліку витрат на виробництво, ретельному аналізі планових і фактичних витрат на виробництво.

Таким чином, зниження собівартості продукції спрямоване на економію упредметненої і живої праці та є найважливішим фактором підвищення дохідності й прибутковості підприємства.

Варто також відмітити специфічні особливості регулювання витрат в умовах невизначеності із застосуванням прогресивних методів організації виробництва. Саме в таких умовах доцільно застосовувати надзвичайно поширену в усьому світі систему організації виробництва «just in time» («точно в строк»). Сутність її полягає в тому, що комплектуючі вироби, деталі поставляються споживачу у визначене місце, у потрібний час, у необхідній кількості. Цей метод контролю за витратами дозволяє забезпечити оптимальний рівень реалізації продукції за рахунок виробництва продукції тільки тоді, коли вона необхідна, з використанням наявних ресурсів.

Метод «точно в строк» обмежується виробництвом невеликих партій, з урахуванням використання наявних ресурсів і жорсткої конкуренції за вироблену продукцію. Метою системи є «гарантування» попиту, за принципом, що продукція виробляється тільки тоді, коли вона потрібна, і лише в тій кількості, яка потрібна замовнику. Цей метод можна порівняти з методом калькулювання собівартості продукції, за винятком того, що в даному випадку замовником є не конкретний покупець, а попит на продукцію [64].

Система «just in time» сприяє зниженню витрат головним чином за рахунок того, що знижуються витрати на складування і збереження напівфабрикатів як у споживача, так і у виробника, а також забезпечується бездефектне виготовлення продукції постачальником, адже, якщо потрапляють браковані деталі, виробничий процес зупиняється, тому що запасів на робочому місці немає. В результаті знижуються витрати виробництва, що пов'язані з повторною обробкою бракованих виробів, споживанням сировини і заробітною платою [72].

Зважаючи на це, поєднання традиційних і специфічних методів контролю за складом і структурою витрат дозволить їх оптимізувати з метою забезпечення ефективної діяльності підприємства навіть в умовах війни.

4.3. Удосконалення підходів до управління грошовими потоками в системі економічної безпеки підприємства

Здійснення фінансово-господарської діяльності пов'язане з надходженням і вибуттям грошових коштів та їх еквівалентів, які характеризують грошові потоки підприємства та є основою формування доходів і витрат підприємства.

Грошовий потік являє собою сукупність розподілених у часі надходжень і витрачань грошових коштів, генерованих його господарською діяльністю. Основна мета аналізу грошових потоків полягає у виявленні причин дефіциту чи надлишку коштів, виявленні джерел їх надходження та напрямків витрачання, у тому числі, для оптимізації доходів і витрат підприємства.

Аналіз грошових потоків підприємства передбачає дослідження динаміки обсягів формування позитивного грошового потоку; динаміки загального обсягу формування від'ємного грошового потоку підприємства та за напрямками витрачання коштів; збалансованості позитивного і від'ємного грошових потоків у загальному обсязі, вивчення динаміки показника чистого грошового потоку.

Оцінювання руху грошових коштів ПП «ВТК «Лукас» проводимо за результатами аналізу, наведеного у таблиці 4.7. За даними таблиці можна зробити висновок, що підприємство у 2020-2022 рр. мало складну фінансову ситуацію, оскільки загальний чистий рух грошових коштів тільки за 2020 рік був додатній. Цей показник має тенденцію до спаду та коливався від 64269 тис. грн. до -388 тис. грн за період з 2020 по 2022 роки відповідно (рис. 4.4). Дефіцитний грошовий потік призводить до зниження абсолютної платоспроможності підприємства, несвоєчасного погашення ним кредиторської заборгованості перед постачальниками за отримані матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги, бюджетом тощо за всіма видами, спричиняє затримки у виплаті заробітної плати, а відтак – до зниження продуктивності праці, сплати штрафних санкцій за недотримання термінів оплати і т.п.

Таблиця 4.7

Аналіз грошових потоків ПП «ВТК «Лукас» протягом 2020-2022 рр.

Показники	На поч. 2020 року		На кінець 2020 року		На кінець 2021 року		На кінець 2022 року		Зміна за 2020-й рік			Зміна за 2021-й рік			Зміна за 2022 рік		
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн.	%	Δ	%	Темп зр, %	Δ	%	Темп зр, %	Δ	%	Темп зр, %
1	2	3	4	5	6	7	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
I. Грошові потоки від операційної діяльності	5252864	100	5548816	100	5969363	100,00	5659167	100	295952	-	105,63	420547	-	107,58	-310196	-	
Надходження, в т.ч.:	2666018	50,75	2926486	52,74	3061552	51,29	2871250	50,74	260468	1,99	109,77	135066	-1,45	104,62	-190302	0,55	94,80
реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2661523	50,67	2862946	51,60	2973030	49,80	2844949	50,27	201423	0,93	107,57	110084	-1,79	103,85	-128081	0,47	93,78
повернення авансів інших податків і зборів	0	0,00	57238	1,03	81933	1,37	16713	0,30	57238	1,03	100,00	24695	0,34	143,14	-65220	-1,08	95,69
інші надходження	4495	0,09	6302	0,11	6589	0,11	9588	0,17	1807	0,03	140,20	287	0,00	104,55	2999	0,06	20,40
Витрачання, в т. ч.:	2586846	49,25	2622330	47,26	2907811	48,71	2787917	49,26	35484	-1,99	101,37	285481	1,45	110,89	-119894	0,55	145,52
постачальникам	2364646	45,02	2372688	42,76	2603592	43,62	2458683	43,45	8042	-2,26	100,34	230904	0,86	109,73	-144909	-0,17	95,88
оплата праці	95991	1,83	140539	2,53	181022	3,03	195257	3,45	44548	0,71	146,41	40483	0,50	128,81	14235	0,42	94,43
розрах. з податків та зборів	123857	2,36	105851	1,91	120212	2,01	131128	2,32	-18006	-0,45	85,46	14351	0,11	113,56	10926	0,30	107,86
інші витрачання	2352	0,04	3252	0,06	2995	0,05	2849	0,05	900	0,01	138,27	-257	-0,01	92,10	-146	0,00	109,09
ЧГП від операц. діяльності	79172	-	304156	-	153741	-	83333	-	224984	-	384,17	-150415	-	50,55	-70408	-	95,13
II. Грошові потоки від інвестиційної діяльності	87588	100,00	518301	100,00	227734	100,00	75231	100,00	430713	0,00	591,75	-290567	0,00	43,94	-152503	0,00	54,20
Надходження, в т. ч.:	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	33,03
виручка від продажу довгострокових активів	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00

Продовження таблиці 4.7

1	2	3	4	5	6	7	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
отримані відсотки, дивіденди	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
інші надходження	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Витрачання, в т. ч.:	87588	100,00	518301	100,00	227734	100,00	75231	100,00	430713	0,00	591,75	-290567	0,00	43,94	-152503	0,00	0,00
придб. об'єктів основних засобів і не матер. активів	87588	100,00	518301	100,00	227734	100,00	75231	100,00	430713	0,00	591,75	-290567	0,00	43,94	-152503	0,00	33,03
довгострокові фін. інвестиції	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	33,03
ЧГП від інвест. діяльності	-87588	-	-518301	-	-227734	-	-75231	-	-430713	-	591,74	290567	-	43,94	152503	-	0
III. Грошові потоки від фінансової діяльності	0	-	282024	100,00	5563	100	8440	100	282024	-	100	-276461	0	1,97	2877	0	33,03
Надходження, в т. ч.:	0	0	280219	99,32	0	0	0	0	280219	99,35	100	-280219	-99,36	0	0	0	151,72
Власного капіталу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Отримання позик	0	0	280219	99,36	0	0	0	0	280219	99,35	100	-280219	-99,36	0	0	0	0
Інші надходження	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Витрачання, в т. ч.:	0	0	1805	0,64	5563	100	8440	100	1805	0,64	100	3758	99,36	308,19	2877	0	0
Викуп власних акцій	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	151,72
Погашення позик	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Сплата дивідендів	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Витрач. на сплату відсотків	0	0	1805	0,64	5563	100	8440	100	1805	0,64	100	3758	99,36	308,19	2877	0	0
Витрачання на сплату заборгов. з фінанс. оренди	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	151,72
Інші платежі	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ЧГП від фінанс. діяльності	0	-	278414	-	-5563	-	-8440	-	278414	-	100	-283977	-	-1,99	-2877	-	-
Чистий грошов. потік (ЧГП)	-8416	-	64269	-	-79556	-	-338	-	72685	-	-763,65	-143825	-	-123,78	79218	-	151,72

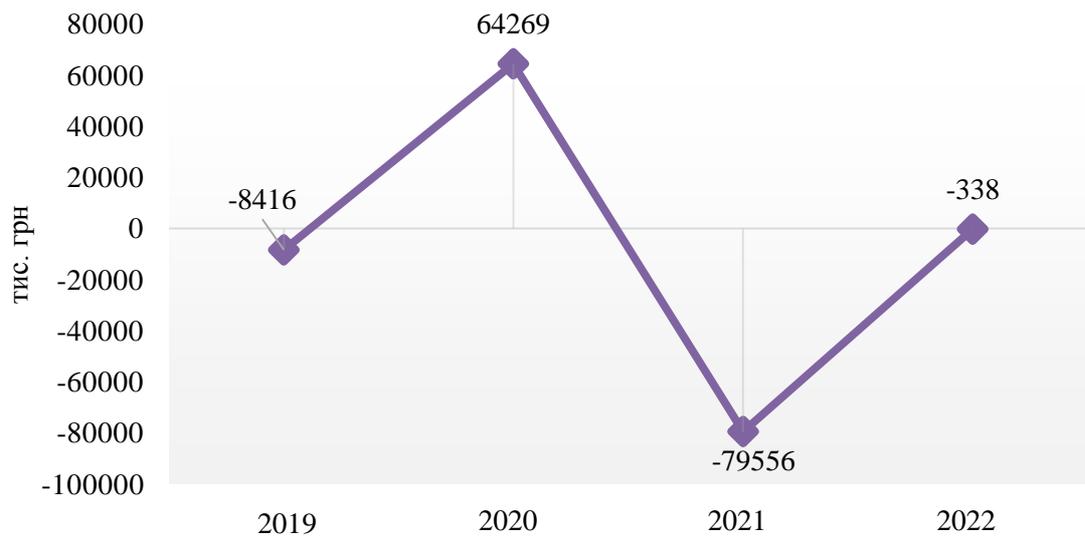

Рис. 4.4. Динаміка чистого грошового потоку ПП «ВТК «Лукас» за 2020–2022 рр.

Позитивний грошовий потік від операційної діяльності свідчить про те, що основні напрямки діяльності компанії знаходяться у задовільному стані. Дані, наведені в таблиці 4.7, відображають, що в період з 2020 по 2022 роки спостерігалася тенденція до спаду суми чистих грошових потоків від операційної діяльності, які зменшилися на - 220823 тис. грн. Така тенденція є негативною для підприємства, адже при зменшенні цього показника відбувається скорочення грошових коштів для погашення позик, підтримки операційної потужності суб'єкта господарювання, виплати дивідендів та здійснення нових інвестицій без залучення зовнішніх джерел фінансування.

Внаслідок аналізу можна зазначити, що надходження від реалізації продукції, товарів та послуг, які становлять найбільшу частку в структурі операційних надходжень, збільшилися у 2021 році на 110084 тис.грн. в порівнянні з 2020 роком. Зростання розмірів доходів пов'язане також із встановленням економічно обґрунтованих цін на надання товарів, які стимулюють збільшення попиту, що залежить від обґрунтованості вибору цінової політики підприємства. У 2022 в порівнянні з 2021 році відбулося зменшення на суму - 128081 тис.грн.

За інвестиційною та фінансовою діяльностями ПП «ВТК «Лукас» мало більше витрачань, ніж надходжень, що призвело до скорочення чистого грошового потоку. Підприємство майже не здійснювало інвестиційну діяльність. Так, в період з 2020 по 2022 році, ПП «ВТК «Лукас» лише витратила кошти на придбання необоротних активів, сума яких зменшилася на 443070 тис. грн (рис. 4.5).

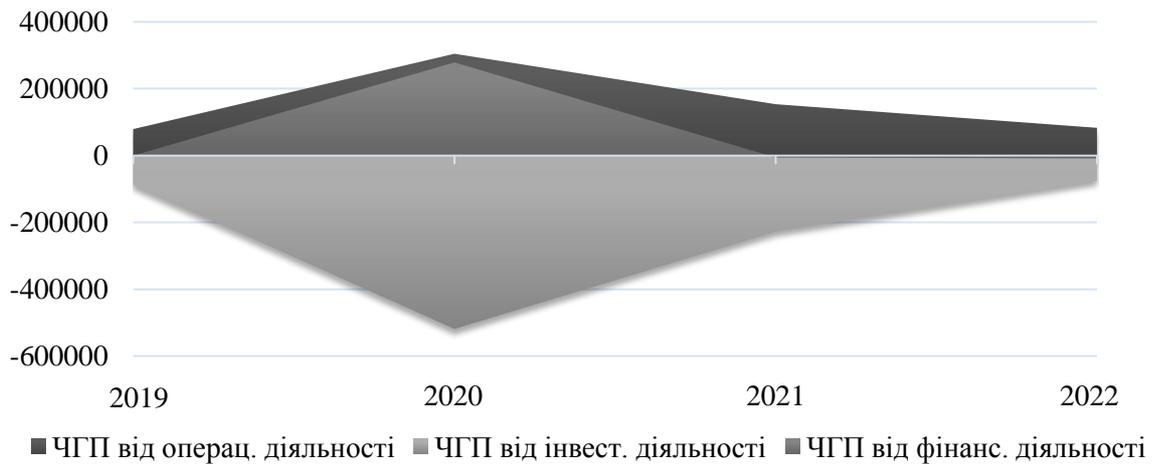

Рис. 4.5. Чисті грошові потоки за видами діяльності ПП «ВТК «Лукас» за 2019 – 2022 роки, тис.грн.

Управління грошовими потоками інвестиційної діяльності і подальша їх оптимізація повинні бути націлені на перегляд напрямів вкладання ресурсів з метою вибору більш дохідних інвестицій, а також на зменшення витрат коштів.

Абсолютна величина фінансового грошового потоку має від’ємне значення в період з 2021 по 2022 рік, оскільки доходи від фінансової діяльності не перекривають потреби підприємства у фінансовому капіталі. Проте, у 2020 році підприємство вкладало кошти у фінансову діяльність, отримало 280219 тис. грн., таким чином воно отримувало додаткове джерело грошових надходжень, що у довгостроковому періоду дещо зміцнило фінансову стійкість підприємства.

Невід’ємною частиною аналізу грошових потоків є коефіцієнтний аналіз ефективності використання грошових потоків підприємства. Розрахунки

коефіцієнтів ефективності оцінки руху грошових потоків відображено у таблиці 4.8.

Таблиця 4.8

Коефіцієнти ефективності використання грошових потоків ПП «ВТК
«Лукас» у 2020 –2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп зростання, %	
				2021/2020	2022/2021
Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку	14,30	-11,03	2,57	-77,16	-23,34
Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	0,003	-0,001	0,001	-47,24	-61,39
Рентабельність залишку грошових коштів	110,04	153,99	1360,72	139,94	883,63
Рентабельність витрачених грошових коштів	4,05	2,24	3,18	55,39	141,74
Рентабельність отриманих грошових потоків	3,97	2,30	3,18	58,00	138,16
Рентабельність чистого грошового потоку	197,95	-88,55	-27005,03	-44,73	30498,16
Рентабельність грошового потоку по операційній діяльності	0,52	0,59	1,38	115,04	232,02
Рентабельність грошового потоку по інвестиційній діяльності	0,00	0,00	0,00	-	-
Коефіцієнт ефективності грошового потоку	1,02	0,97	1,00	95,51	102,59

Таким чином, після розрахунку коефіцієнтів ефективності використання грошових потоків, можна зробити наступні висновки. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку мав неоднозначну тенденцію протягом 2020 по 2022 років (рис. 4.6). У 2021 році спостерігалось від'ємне значення цього показника, що свідчить про недостатність акумульованого підприємством чистого грошового потоку з позицій його потреб. При недостатності надходження грошових коштів виплати проводяться за рахунок раніше накопиченого залишку, що може й не мати негативних наслідків у короткостроковому періоді. У 2022 році цей коефіцієнт знову перебував у додатньому значенні, що вказує на те, що підприємство мало можливості погашати фінансові витрати за рахунок грошового потоку від операційних витрат.

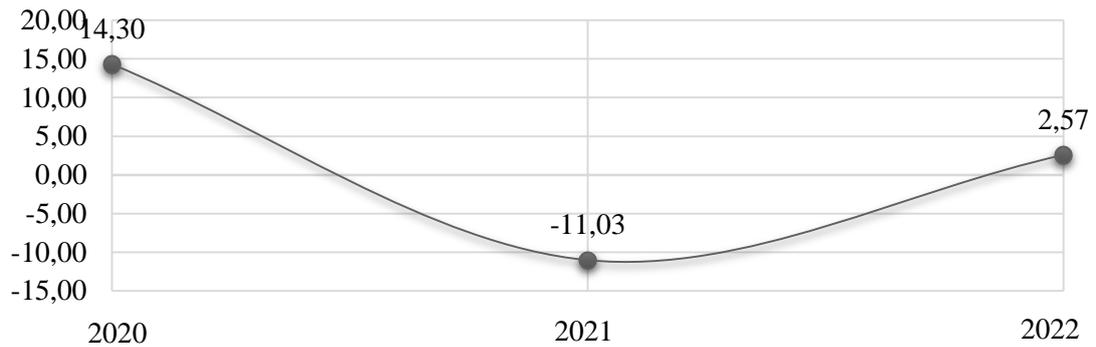

Рис. 4.6. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку ПП «ВТК «Лукас» за 2020 –2022 рр.

Коефіцієнт ліквідності грошового потоку свідчить про незабезпеченість витрачання грошових засобів їх надходженнями протягом 2020-2022 років. Так, за досліджуваний період цей коефіцієнт був набагато меншим за нормативне значення (менше 1), що свідчить про те, що підприємству слід вжити заходів для додаткового залучення інвестиційних ресурсів, адже таке зменшення коефіцієнту відбулося за рахунок скорочення середнього залишку грошових коштів.

Спостерігалася тенденція до зростання рентабельності залишку грошових коштів, значення якого значно зросли зі 110,04 до 1360,72 за рахунок його зменшення не є однозначно позитивним результатом. Проте таке підвищення рентабельності грошових коштів за рахунок зменшення залишку грошових коштів може негативно вплинути на здатність підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Зменшення показнику рентабельності витрачених грошових коштів на -1,81 у 2021 році є негативним для підприємства, адже характеризує зменшення суми прибутку, яка припадає на 1 грн. грошових коштів, витрачених підприємством протягом звітного періоду. Проте вже у 2022 році ситуація нормалізувалася і коефіцієнт рентабельності витрачених грошових коштів збільшився до значення 3,18.

У 2021 році спостерігався найменше значення коефіцієнту рентабельності отриманих грошових потоків, розмір якого становив 2,30.

Проте у 2022 році цей коефіцієнт зріс до значення 3,18, що свідчить про збільшення суми прибутку, яка припадає на 1 грн., які отримало ПП «ВТК «Лукас» за досліджуваний період.

Коефіцієнт рентабельності чистого грошового потоку у 2021-2022 роках мав від'ємне значення та швидкий темп зростання з тенденцією до спаду, так як у цей період підприємство мало від'ємний чистий грошовий потік, що, звичайно, є негативним для підприємства.

Відбулося зростання рентабельності грошового потоку по операційній діяльності зі значення 0,52 до 1,18. Така тенденція є позитивною для підприємства, адже характеризує збільшення дохідності від операційної діяльності підприємства. Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від інвестиційної діяльності у 2020-2022 рр. не може бути розрахований, оскільки підприємство не мало жодних надходжень грошових коштів від цього виду діяльності.

Розрахунки коефіцієнту ефективності грошового потоку показали спад цього коефіцієнту у 2021 році, і підйом у 2022 році, що вказує на ефективне використання грошових потоків.

Як видно з даних табл. 4.8 більшість показників ефективності грошових потоків підприємства є недостатніми. Внаслідок формування від'ємного чистого грошового потоку підприємства за аналізований період, окремі показники здобули мінусового значення. Отже платоспроможність підприємства в цілому погіршується. Для підвищення ефективності управління грошовими потоками промислових підприємств важливо дотримуватися таких рекомендацій: узгоджувати стратегічні цілі підприємств з їх фінансовими можливостями; планувати довгострокові та короткострокові шляхи розвитку підприємств; забезпечити оптимізацію грошових потоків та їх ефективне фінансування; здійснювати постійний контроль над розподілом грошових коштів; формувати резервні джерела фінансування; підвищувати рівень залучення інвестицій до підприємств.

На завершальному етапі аналізу необхідно оцінити якість управління грошовими потоками підприємства у таблиці 4.9.

Таблиця 4.9

Оцінювання якості управління грошовими потоками ПП «ВТК «Лукас»

Грошові потоки за видами діяльності	Якість управління грошовими потоками підприємства		
	2020	2021	2022
ЧГП від операц. діяльності	+	+	+
ЧГП від інвест. діяльності	-	-	-
ЧГП від фінанс. діяльності	-	+	-

Таким чином, у 2020 та 2022 роках спостерігалася висока якість управління грошовими потоками, так як за результатами досліджуваного періоду спостерігається позитивний чистий рух коштів від операційної діяльності та від'ємний – унаслідок інвестиційної та фінансової діяльності.

Позитивний грошовий потік від операційної діяльності формувався за рахунок надходження грошових коштів від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також за рахунок виготовлення готової продукції з давальницької сировини, повернення авансів інших податків і зборів. Негативний грошовий потік від інвестиційної діяльності сформований за рахунок відтоку грошових коштів на придбання необоротних активів, що є позитивним для розвитку підприємства. Негативний грошовий потік від фінансової діяльності сформований за рахунок відсотків за вкладений в підприємство капітал, також це вказує на те, що підприємство не залучає значні кредити, а обходиться власними коштами. Приріст чистого прибутку відбувався за рахунок розширення масштабів виробництва та зниження його собівартості.

Таким чином, у системі економічної безпеки підприємства якість управління надходженнями і витрачаннями грошових коштів відіграє неабияке значення, сприяючи мінімізації деструктивних чинників зовнішнього середовища, що особливо важливо в умовах війни.

Висновки до розділу 4

За результатами факторного аналізу валового прибутку ПП «ВТК «Лукас» виявлено резерви зростання фінансових результатів його діяльності. Перш за все підприємство повинно збільшити обсяги випуску продукції, що призведе до зростання прибутку від реалізації. Збільшити випуск різноманітного асортименту продукції, що призведе до збільшення обсягів продаж. Також збільшити обсяги реалізації за рахунок вибору оптимальних і найвигідніших цін та умов з постачальниками сировини та матеріалів, які необхідні для виробництва продукції.

За результатами операційного аналізу беззбитковості ПП «ВТК «Лукас» виявлено, що у довоєнний період підприємство працювало достатньо ефективно, мало значний запас фінансової стійкості, а структура його витрат була оптимальною для умов невизначеності й забезпечувала низький рівень підприємницького ризику, адже низьке значення операційного важеля засвідчує, що при падінні обсягів продажів у сучасних умовах підприємство буде втрачати прибуток не значними темпами.

Виявлено, що якість управління грошовими потоками ПП «ВТК «Лукас» є високою, формується додатній чистий грошовий потік. За досліджуваний період спостерігалася тенденція до збільшення чистого доходу від реалізації продукції, що складає основну частину доходів підприємства. У 2021 році виявлено пришвидшений темп зростання витрат порівняно з темпом зростання доходів, що є не зовсім позитивною тенденцією, проте ПП «ВТК «Лукас» ситуація покращилася у 2022 році, тому підприємство залишалася прибутковим попри коронакризу. Головним фактором, який негативно впливав на нього було постійне збільшення собівартості в структурі витрат. Тому доцільно виявити шляхи мінімізації витрат підприємства, що особливо важливо в кризових умовах.

Зважаючи на місце розташування підприємства (значно віддалене від лінії фронту, близькість кордону з ЄС) доцільним буде розширення ринків збуту підприємства з метою нарощення доходів з одночасним контролюванням обсягів і структури витрат для збереження й використання наявного потенціалу в кризових умовах.

ВИСНОВКИ

В першому розділі дипломної роботи було розглянуто економічну сутність, види та значення доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства, визначено чинники формування доходів і витрат підприємства та особливості безпекоорієнтованого управління процесами формування доходів і витрат підприємства.

Доходи і витрати – це важливі та складні економічні категорії, які займають особливо важливе місце в управлінні підприємством. Це пояснюється тим, що вони мають вирішальний вплив на фінансовий результат функціонування суб'єктів господарювання, застосовуються для визначення цінової політики підприємства, показують рівень технології та організації виробництва, їх використовують для оцінки ефективності господарювання, порівнюючи витрати, доходи та результати діяльності.

Вчасний та об'єктивний аналіз доходів і витрат сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємств, його інвестиційній привабливості та діловій активності, найбільш раціональному та ефективному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, усуненню зайвих, економічно невиправданих витрат.

У другому розділі було систематизовано підходи до оцінювання доходів і витрат підприємства в системі безпекоорієнтованого управління ними, охарактеризовано методику оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в контексті безпекоорієнтованого управління його доходами і витратами.

Доведено, що оцінювання ефективності управління процесами формування доходів і витрат є важливою складовою забезпечення економічної безпеки підприємства, адже від обсягу, структури та співвідношення доходів і витрат залежить його прибутковість, фінансова стійкість та рівень економічної безпеки.

У третьому розділі було охарактеризовано фінансовий стан ПП «ВТК «Лукас», оцінено його ділову активність, здійснено аналіз грошових потоків за видами діяльності та надано оцінку складу, структурі й динаміці доходів і витрат підприємства.

Протягом 2022 року ПП «ВТК «Лукас» отримало чистого прибутку 91227 тис. грн., що на 29,5% більше за попередній період. При цьому перевищення оборотних коштів над короткостроковими зобов'язаннями означає, що підприємство володіє потенційними резервами розширення діяльності.

Ділова активність підприємства висока. Основною проблемою у даному контексті було зростання тривалості обороту дебіторської заборгованості. Для зменшення цього показника, підприємству рекомендується покращити перевірку партнерів, за допомогою правильних формулювань умов контрактів, контролем за розрахунками на підприємстві, листуванням, виставленням претензій і т.п. У компанії повинні бути налагоджені механізми виконання угод, система обліку та контролю, повідомлення контрагента про виконання робіт, терміни поставок.

В структурі доходів основну частку складає чистий дохід підприємства від основної операційної діяльності. Структура витрат є оптимальною, адже змінні витрати суттєво перевищують фіксовані витрати, що забезпечує прискорене зростання обсягів виробництва і реалізації продукції.

На підприємстві спостерігалось дещо пришвидшений темп зростання витрат порівняно з темпом зростання доходів, що є не зовсім позитивною тенденцією. Підвищення технічного рівня виробництва є одним з основних шляхів зниження витрат, який включає в себе впровадження нової прогресивної технології, підвищення рівня механізації й автоматизації виробничих процесів, удосконалення організації виробництва й праці.

У четвертому розділі було розглянуто напрями максимізації доходів і мінімізації витрат підприємства. ПП «ВТК «Лукас» за аналізований період є прибутковим. Проте, головним фактором, який негативно впливав на нього було постійне збільшення собівартості. Основним джерелом зниження

собівартості продукції є зростання продуктивності праці. Це обумовлюється тим, що, по-перше, за рахунок зростання продуктивності праці досягається економія заробітної плати, так як зростання продуктивності праці призводить до скорочення витрат на виробництво продукції, а по-друге, завдяки зростанню продуктивності збільшується випуск продукції, за рахунок чого досягається зниження собівартості продукції шляхом економії непропорційних витрат.

Друге джерело – зменшення витрат на матеріали, паливо, енергію – має найважливіше значення для матеріалоемних галузей. Зменшення витрат матеріалів здійснюється шляхами: скорочення витрат, заміна дорогих матеріалів більш дешевими, зменшення витрат на постачання матеріалів, покращення нормування витрат матеріалів. Скорочення витрат на обслуговування виробництва та на управління досягається головним чином шляхом зменшення чисельності робітників за рахунок застосування ефективніших методів організації управління та обслуговування виробництва, більш прогресивної техніки. Економія витрат на збут досягається завдяки укріпленню дисципліни праці, ритмічності виробництва, дотримання договірної дисципліни.

За досліджуваній період спостерігалася висока якість управління грошовими потоками, так як спостерігається позитивний чистий рух коштів від операційної діяльності та від'ємний – унаслідок інвестиційної та фінансової діяльності.

Для досліджуваного підприємства кондитерської галузі з урахуванням рівня його стійкості можливі такі стратегії нарощення доходів і мінімізації витрат з акцентом на технічну політику: розширення асортименту, підвищення якості продукції; технічне оновлення виробництва з урахуванням оновленого асортименту продукції; розширення ринків збуту, нарощення експорту продукції; заміна застарілої техніки сучасними зразками техніки; пошук інвесторів для реалізації інвестиційних проектів; застосування прогресивних форм організації та управління виробництвом; підвищення продуктивності праці й кваліфікації персоналу; скорочення адміністративних та накладних витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards). URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=240945
3. Про національну безпеку України: закон України від 21 червня 2019 р. №2469-VIII // Відом. Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посіб./ З. С. Варналій. – К.: Заня, 2009. – 647 с.
5. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. К.: Ельга, 2008. 724 с.
6. Сідун В. А., Пономарьова Ю. В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 436 с.
7. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств : [підручник]. К. : КНЕУ, 2001. 460 с.
8. Ілляшенко О.В. Побудова системи економічної безпеки підприємства: принципові положення. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. С. 127-133.
9. Чорна М.В. Смірнова П.В., Бугріменко Р.М. Управління витратами: навч. посіб. Харків, 2017. 166 с.
10. Парнюк В. Визначення поняття «дохід» в економічній теорії. *Економіка України*. 2012. Вип. 3. С. 36-48.
11. Родіна О.В. Сучасні підходи до визначення сутності категорії «витрати». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 1181-1185.
12. Козаченко А. Ю. Доходи суб'єктів господарювання: економічна сутність та класифікація. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6. Том 2. С. 35-43.

13. Бутинець Ф.Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. Сер. «Бухгалтерський облік, контроль і аналіз». 2012. № 1 (22). С. 11–18.

14. Holt G. Holt Gheorghe Accounting Treatmen Of The Financial Incomes And Expenses. Academica Brâncuși Publisher. 2016. 260 p.

15. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. 272 с.

16. Яворська Т.І., Соболевська О.О. Теоретичні аспекти сутності доходів та їх класифікація. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. №2(42). 2021. С. 101-107.

17. Гуріна Н. В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 12 (1). С. 203–205.

18. Павелко О.В Теоретичний аспект дослідження сутності поняття «дохід» та особливості його класифікації. *Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Випуск 10. С. 285-293.

19. Андрющенко Н.С. Суть і значення витрат: історичний аспект. *Економічна теорія та історія економічної думки*. 2007. № 5. С. 3–7.

20. Панченкова Ю.В. Економічна суть доходів основної діяльності промислового підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.- техн. праць*. 2011. Вип. 21.10. 239 с.

21. Ніколаєва В. П. Класифікація доходів з операційної діяльності підприємства. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 91-95.

22. Коба О.В., Миронова Ю.О. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. № 4. С. 99- 103.

23. Козак В.Г. Визначення поняття «витрати» та їх оцінка. Реформування економіки України: стан та перспективи : зб. матеріалів ІV Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 листопада 2009 р., м. Київ). К., 2009. С. 129–131.

24. Чабанюк О.М. Економічна сутність, умови визнання та класифікація витрат, доходів і фінансових результатів основної діяльності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.- техн. праць*. 2012. Вип. 22.4. С. 301-307.

25. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства : [навч. посіб.]. К. : ЦУЛ, 2002. 656 с.

26. Радіонова Н.Й. Класифікація витрат підприємства як інструмент управління. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 64. С. 74-80.

27. Альошкіна Н., Вороня Н., Чернишова Н. Класифікація витрат на виробництво. *Податки та бухгалтерський облік*. 2020. №49. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2020/june/issue-49/article-44999.html>

28. Камінська Т.Г. Взаємозв'язок доходів і витрат як категорій оціночних характеристик руху капіталу в обліку. *Науковий вісник НУБіП України : зб. наук. праць*. 2010. Вип. 154. Ч. 3. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_3/10ktg.pdf

29. Волощина О. А., Кордзаія І. А., Даценко С. М., Ульченко А. М. Методичні підходи до аналізу доходів підприємства та факторів їх формування. *Ефективна економіка*. 2020. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2020/49.pdf

30. Карпенко Є. А., Шийка Г. І. Облік доходів від реалізації за міжнародними та національними стандартами. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 17. С. 441–446.

31. Скрипник М.І. Затрати і витрати: проблема трактування понять. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2009_1/stat26.pdf

32. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: навч. Посібник. К.: Кондор, 2009. 194 с.

33. Буркова Л. А. Дослідження економічної сутності понять «прибуток» та «фінансовий результат» та їх вплив на оцінку економічних результатів діяльності. *Агросвіт*. 2014. № 19. С. 50–58.

34. Філімоненко О. С. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Кондор, 2005. 400 с.
35. Голюков О.І., Миколаєва Н.А. Основи класифікації і методи управління витратами в системі стратегічного управлінського обліку. *Азимут наукових досліджень: економіка і управління*. 2014. № 1. С. 26–30.
36. Сусіденко Ю. В. Облік та аналіз фінансових результатів діяльності підприємства. *Східна Європа. Економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 2. С. 297–301.
37. Пуцентейло П.Р. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1. С. 168-174.
38. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
39. Школьник І. О. Фінансовий аналіз : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2016. 368 с.
40. Кашканов А. А. Аналіз витрат фінансової діяльності з урахуванням зміни структурних елементів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2016. № 1. С. 4–9.
41. Сіменко І. В., Косова Т. Д. Аналіз господарської діяльності: [навч. посібник]. К. : Центр учбової літератури, 2014. 384 с.
42. Яріш П. М., Касьянова Ю. В. Методи проведення аналізу фінансових результатів діяльності організацій. *Управління розвитком*. 2014. № 4(144). С. 159 – 162.
43. Мулик Т.О. Організація діагностики діяльності підприємства та його бізнес-процесів: теоретико-методичні підходи. *Modern Economics*. 2020. № 17(2020). С. 158-164.
44. Лазарева А. С. Особливості аналізу фінансових результатів на підприємстві. *Управління розвитком*. 2014. № 4(144). С. 175 – 178.
45. Онищенко С.В., Маслій О.А. Міжнародні індексні системи оцінки бізнес-середовища в Україні. *Фінансовий простір*. 2020. №3 (39). Р. 168-179.

46. Козаченко Г. В., Онищенко С. В., Завора Т. М. Управління фінансово-економічною безпекою: підручник за ред. В. О. Онищенка та Г. В.. Козаченко. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 530 с.

47. Бондаренко О. О., Сухецький В. А. Фінансово-економічна безпека: теоретичний та практичний аспекти. *Ефективна економіка*. 2014. №10 URL: [www. Economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua)

48. Чернишова Л.І., Дженкова А.С. Особливості формування системи управління витратами вітчизняних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3 (52). С. 61–68.

49. Мармуль Л. О. Фінансові результати діяльності підприємств та їх використання в управлінні. *Екон. вісн. ун-ту Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди*. 2018. Вип. 39. С. 144–151.

50. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Когут У.І. Управління витратами на підприємствах : навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 244 с.

51. Мисака Г.В. Аналітичний інструментарій управління витратами обігу підприємств торгівлі в умовах невизначеності. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. №1. С. 103–111. DOI:<https://doi.org/10.54929/pmt-issue1-2022-14>.

52. Лісничка Т. В. Удосконалення методики аналізу фінансових результатів. *Управління розвитком*. 2014. № 4(144). С. 122 – 124.

53. ПП «ВТК «Лукас». Офіційний сайт. URL: <https://lukas.ua/>

54. Волошина О.А., Кордзаія І.А., Даценко С.М., Ульченко А.М. Методичні підходи до аналізу доходів підприємства та факторів їх формування. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: [http://www.economy.nauka.com.ua/ ?op=1&z=7119](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7119). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.6.47

55. Пилипенко А. В., Жигалкевич Ж. М. Управління витратами підприємств в умовах невизначеності. III Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/271697>

56. Данилко В.К., Кушніренко О. М., Марченко К. С. Управління витратами : навч. посібник. К. : Каравела, 2012. 216 с.

57. Свистун Л.А. Перспективи використання сучасних інформаційних технологій при здійсненні фінансового планування на підприємстві. *Економіка і регіон*. 2016. № 3. С.13-21.

58. Гоцелюк Ю.Є., Янюк М.О., Мельник О.І. Напрями та методи оптимізації витрат підприємства у ринкових умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 8. С. 1108-1111.

59. Маліновська І. Оптимізація структури витрат як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Ефективність бізнесу в умовах трансформації економіки*. URL: <http://conf-cv.at.ua/forum/50-415-1>

60. Ткаченко Т.П., Тульчинська С.О., Бойчук Д.В. Управління доходами на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6192>

61. Цимбалюк Л.Г., Скригун Н.П. Чинники, резерви та шляхи зниження витрат виробництва як основа зменшення ціни товару. *Вісн. Бердян. ун-ту менеджменту і бізнесу*. 2011. № 3(15). С. 88–95.

62. Бортнікова Н. Вплив структури товарообігу підприємства на витрати обігу. *Економічний аналіз*. 2009. №. 4. С. 171–176. URL:http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/265/1Економічний%20аналіз%202109%20-4_1.pdf#page=171

63. Якименко А. В. Управління фінансовими результатами діяльності підприємства. *Економічний простір. Економіка та управління підприємствами*. 2013. № 5. С. 47–55.

64. Ткаченко С. О. Вдосконалення системи оптимізації витрат обігу. *Проблеми економіки*. 2012. №. 1. С. 91–95. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2012-1_0-pages-91_95.pdf

65. Іщенко Н.А. Факторний аналіз формування прибутку підприємства. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/33.pdf

66. Управління витратами підприємства : [навч. посібник] / [А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило]. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 120 с.

67. Губарик О. М. Облік фінансового результату діяльності підприємства та шляхи його вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2016. Вип. 14. С. 932-936.

68. Мулик Т. О. Методичні підходи до аналітичного забезпечення управління доходами. *Агросвіт*. 2021. № 6. С. 77-86.

69. Коваленко О.М., Велінова О.П. Шляхи зниження витрат підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. *Одеський національний політехнічний університет*. URL: http://www.rusnauka.com/24_NTP_2009/Economics/50451.doc.htm

70. Онищенко С.В., Маслій О.А. Ризики та загрози в умовах цифровізації: безпековий аспект. II International Scientific Conference Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment: Conference Proceedings, May 24th, 2019. Le Mans, France. P.54–56.

71. Заїка О. С. Шляхи зниження витрат на виробництво продукції URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1416/1/Заїка%20О.С.%20Шляхи%20зниження%20витрат%20на%20виробництво%20продукції.pdf>

72. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : Монографія. Львів: Ліга-Прес, 2012. 388 с.

73. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Механізм попередження загроз економічній безпеці України. *Економічний часопис – XXI*. 2016. № 159 (5-6). С. 20 – 24.

74. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення: монографія. Львів. комерц. акад. Л. : ПАІС, 2012. 399 с.

ДОДАТКИ